

UNIUNEA EUROPEANĂ

GVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

RAPORT FINAL ASUPRA CERCETĂRII CALITATIVE

“EXPERIENȚELE MUNCII”

CU RECOMANDĂRI PRIVIND POLITICILE ȘI PROIECTELE PENTRU ROMI

Iulie 2010

Enikő Vincze, Hajnalka Harbula, Noémi Magyari

www.femrom.ro

EGALITATE PRIN DIFERENȚĂ
ACCESUL FEMEILOR ROME
PE PIAȚA MUNCII

FUNDAȚIA DESIRE
pentru Deschidere și Reflexie Socială
Str. Vântului nr. 35, 400221 Cluj, România
Tel/Fax: +40-364/103613, +40 -740-137561
e-mail: desire_cluj@yahoo.com

RAPORT FINAL ASUPRA CERCETĂRII CALITATIVE
“EXPERIENȚELE MUNCII”
CU RECOMANDĂRI PRIVIND POLITICILE ȘI PROIECTELE PENTRU ROMI

CUPRINS

Introducere

Studii de caz

Orașul Cluj

I.Ghetoul Cantonului

II.Colonia Stephenson

III.Comunitatea de romi de pe strada Byron

IV.Persoane din alte locații ale orașului

Regiunea de Vest

I.Comunitatea de romi din comuna Satchinez, județul Timiș

II.Romi din orașul Orăștie, județul Hunedoara

III.Persoane implicate în/ beneficiare de proiect cu statut activ pe piața muncii

IV.Persoane implicate în/ beneficiare de proiect cu statut inactiv pe piața muncii

Concluzii și recomandări

Anexă. Instrumentele cercetării

INTRODUCERE

În perioada februarie-aprilie 2010, în cadrul proiectului „Egalitate prin diferență. Accesul femeilor române pe piața muncii”¹ echipa de cercetare coordonată de Fundația Desire a derulat muncă de teren (colectare de date prin interviuri semi-structurate înregistrate și observații participative, inclusiv interviuri informale) în colectivități de romi din orașele Cluj, Timișoara, Orăștie, Lugoj, precum și din două sate din județul Timiș. În particular, am ales colonii de romi în care oamenii trăiesc în sărăcie acută (de exemplu colonia Cantonului din Cluj, sau comunitatea din Satchinez, județul din Timiș), dar am contactat și familii de romi care trăiesc în condiții mai bune, sau cel puțin – având în posesia lor locuința în care trăiesc – nu sunt expuse unei nesiguranțe totale. În regiunea de Vest echipa de cercetare a contactat persoane care au beneficiat de activitățile de informare, mediere și plasament din anul întâi al proiectului, unele dintre ele încadrându-se într-o categorie cu un statut social relativ mai ridicat, fiind angajate pe locuri de muncă cât de cât permanente în sistemul pozițiilor guvernamentale dedicate romilor, sau pe proiecte care deservește comunități de romi, sau fiind studenți ocupând sau nu locurile speciale pentru romi de la universități.

Prin această „eșantionare” am identificat o serie de probleme înglobate în situațiile materiale și condițiile de locuire diferite ale oamenilor, care îngreunează accesul lor pe piața muncii și la rândul lor se reproduc datorită lipsei locurilor de muncă stabile și decente a categoriilor de persoane dezavantajate din mai multe puncte de vedere. „Reprezentativitatea” investigației noastre este cea asigurată de cercetările calitative: relevanța informațiilor constă în faptul că ele – pornind de la observații directe, discuții informale și interviuri semi-structurate – descriu în detalii și în adâncime diferite tipuri de experiențe (practici și moduri de gândire) legate de muncă, interpretându-le în contextul în care ele se produc și comparându-le între ele.

În acest Raport, prin prezentarea statutului educațional al persoanelor din aceste colectivități descriem modelele predominante din colectivitățile de romi studiate, generate și reproduse drept ca o reacție/acomodare la starea lor socio-economică. Investigația noastră relevă concluziile multor altor cercetări cu privire la educația școlară a romilor: lipsurile materiale sunt cele care în primul rând limitează accesul lor la studii suficiente și de calitate care să le asigure șansa unor locuri de muncă decente. De aceea, cariera educației școlare parcursă de persoanele vizate trebuie interpretată în lumina situației lor materiale. Descriind carierele profesionale ale femeilor și bărbaților din colectivitățile de romi investigate, observăm că în pofida faptului că majoritatea dintre ei lucrează pentru venit, acesta nu rezultă din locuri de muncă stabile sau din meserii practicate în cadrul unor relații de muncă ce asigură siguranță materială pe o durată mai lungă. Riscul la care aceste persoane sunt supuse pe piața muncii constă atât în angajarea lor în

---

¹ Menționăm că acest proiect se derulează primordial în două regiuni ale țării (Nord-Vest și Vest), chiar dacă activitățile pentru promovarea principiului egalității de șanse și ne-discriminării (prin sesiunile de formare și campaniile de informare) se organizează și în localități din alte regiuni. Cercetarea calitativă s-a efectuat în Nord-Vest (mai precis în orașul Cluj) și în mai multe localități din regiunea de Vest (urmărind aici și persoanele beneficiare ale activităților din anul întâi de proiect).

economia informală, cât și în schimbările repetate ale locului de muncă (respectiv acceptarea a orice fel de muncă care asigură supraviețuirea de pe o zi pe alta).

Munca de teren aferentă cercetării a fost efectuată în ghetoul Cantonului de către autoarea acestui raport, iar în colonia Stephenson, precum și pe strada Byron și câteva alte locații din orașul Cluj de către Cristina Stoianov și Mircea Zidărescu. În regiunea de Vest ea a fost efectuată de echipa de cercetare compusă din Rafaela Șandor, Cosana Bebi și Constantin Cobzaru, unde operatorii de teren au mers (și) pe urma mai multor persoane implicate în activitățile pentru incluziune socială derulate în primul an de proiect de către Asociația Parudimos și Asociația Femeilor Țigănci 'Pentru Copiii Noștri'. În total, în colectivitățile de romi s-a realizat înregistrarea audio a 57 de interviuri semi-structurate, și pe lângă acestea, cu ocazia vizitelor și observațiilor în aceste colectivități sau la locurile de muncă ale intervievaților,² s-au purtat circa 200 de interviuri informale/ nestructurate cu persoanele cu care s-au înregistrat interviuri, și cu membri familiilor lor sau alte persoane din vecinătatea lor imediată, care au furnizat informații utile despre condițiile de viață și modurile de gândire din colectivitățile vizate.

Cu ocazia interviurilor înregistrate discuțiile s-au axat pe istoria și prezentul propriu, precum și al familiei care trăiește în aceeași gospodărie cu persoana intervievată, urmărind obținerea unor informații detaliate, precum și explicații, păreri și așteptări legate de viața sa.³ Pe lângă aceste interviuri – cu scopul de a observa cum tratează ei prezența pe piața muncii a persoanelor (auto)identificate ca romi –, coordonatoarea cercetării a mai realizat șase interviuri cu angajatori din Cluj și Timiș care au relativ mulți angajați de etnie romă (cum ar fi două companii de salubritate, un supermarket și o fabrică de patiserie), precum și cu persoane din agențiile județene pentru ocuparea forței de muncă. În vederea cunoașterii mai adecvate a condițiilor de viață de pe terenurile unde s-a lucrat, dar și a experiențelor membrilor echipei de cercetare, ea a mai făcut interviuri și cu cei cinci operatori de teren pe care i-a format în prealabil.

Raportul de față se bazează pe materialul selectat din interviurile înregistrate și transcrise, precum și din notele asupra observațiilor și din jurnalele de teren întocmite de către operatorii de teren. El structurează datele colectate pe linia a două logici diferite. (1) Deoarece condițiile de locuire ale oamenilor marchează inclusiv experiențele muncii și deoarece în câteva colectivități de romi rezidențiale am realizat mai multe interviuri și observații, ni s-a părut relevant ca prelucrarea și interpretarea datelor colectate acolo să fie prezentate în Raport sub forma unor studii de caz axate pe aceste vecinătăți (după caz colonii/ ghetouri/ comunități compacte de romi – cum ar fi Stephenson, Cantonului, sau Byron din Cluj, sau Satchinez din județul Timiș, sau Digului din Orăștie –, sau locații mixte din orașul Cluj), identificând astfel și problemele diverselor tipuri de colonii situate într-un oraș mare, un oraș mic și o comună. (2) Pe de altă parte, mai multe interviuri (cele realizate cu persoane din Timișoara, Lugoj, sau din două sate din apropierea Timișoarei care au beneficiat în anul trecut de activitățile pentru incluziune socială ale proiectului) sunt prelucrate în acest Raport în funcție de statutul ocupațional al lor (activi sau

---

² Ele s-au purtat conform Ghidului de observație participativă (vezi în Anexă. Instrumentele de lucru ale cercetării).

³ Ghidul de interviu este prezentat în Anexă. Instrumentele de lucru ale cercetării.

inactivi) fără o descriere mai amplă a vecinătății în care trăiesc. În cele din urmă cazuri ne-a interesat să descriem statutul familial, educațional și ocupațional (precum și modul în care ei gândesc despre aceste aspecte ale vieții) al unor categorii de persoane poziționate diferit pe piața muncii.

În cadrul fiecărui studiu de caz axat pe colectivități rezidențiale, după descrierea vecinătății în care ele sunt localizate, Raportul face prezentarea datelor individuale în trei mari capitole, făcând uz de fragmentele de interviuri care reflectă direct vocea persoanelor vizate și modul lor de a discuta problemele. Cele trei capitole sunt: situația familială, condițiile de locuire și munca domestică; educația școlară și familială, și munca cu educația copiilor; statutul ocupațional și muncile pentru venit. Aceste trei capitole constituie și cadrul în care se prelucrează datele colectate de la și în legătură cu persoanele ale cărorii medii rezidențiale nu sunt analizate în sine.

În sub-capitolele privind situația familială a persoanelor vizate de cercetare, pe lângă datele factuale care descriu această situație, vom prezenta concepțiile acestora despre munca casnică și relațiile de gen din cadrul familiei în contextul condițiilor lor de locuire. În sub-capitolele referitoare la educația școlară ale fiecărui studiu de caz, pe lângă prezentarea nivelului lor de studiu punem în discuție percepțiile oamenilor despre rolul educației școlare și al celei familiale, precum și concepțiile legate de normele masculinității și feminității (actualizate, printre altele, și în actul educației). Iar în sub-capitolele despre statutul lor ocupațional, pe lângă descrierea muncilor pentru venit pe care le fac, identificăm concepțiile oamenilor despre importanța acestor munci, precum și despre diferențele (și inegalitățile) dintre femei și bărbați în acest domeniu al vieții.

Într-un final, capitolul de Concluzii și Recomandări al Raportului într-un prim pas sintetizează vastul material empiric într-o diagnoză sumară asupra factorilor care afectează poziția persoanelor în domeniul muncii domestice și cel al muncii pentru venit. El recapitulează caracteristicile mediului rezidențial, condițiilor de locuire, structurii familiale și condițiilor socio-economice, ale istoriei educaționale (așa cum persoanele reflectă asupra lor), precum și ale experiențelor muncii, identificând câteva paradigme comune dar și deosebiri între tipurile de cazuri identificate. Într-un al doilea pas, ultimul capitol din Raport formulează recomandări privind politicile publice și proiectele pentru romi în domeniul ocupării.

***

ORAȘUL CLUJ

I. GHETOUL CANTONULUI

1. Vecinătatea

Strada Cantonului se situează în cartierul Someșeni al Clujului, una dintre zonele mărginașe ale orașului din area industrială din Nord-Estul urbei. Someșeniul a devenit parte a orașului la începutul secolului al XX-lea, înainte fiind un sat adiacent, dar și-a păstrat și acum caracterul rural. Românii și maghiarii care trăiesc aici sunt fermieri, se ocupă de cultivarea legumelor și fructelor, pe care le vând în piață. Romii Gabori se ocupă de comerț, ei trăiesc în condiții bune, similare cu cele ale majoritarilor. Romii de pe strada Cantonului și din zona Pata Rât trăiesc în sărăcie adâncă. Mai ales cei din urmă sunt cei mai vulnerabili, ei fiind izolați și geografic de restul comunității locale, practic având contact cu orașul doar prin mașinile companiei de salubritate care aduc gunoiul pe rampă. Colonia de pe strada Cantonului a început să fie „amenajată” spre sfârșitul anilor 1990, romii care trăiesc aici fiind în marea lor majoritate, precum spun ei, „romi românizați”, cu descendenți care au avut locuri de muncă pe vremea socialismului, dar nu aveau nimic în proprietatea lor, care ori trăiau cu părinții, ori în alte apartamente sau în barăci din alte zone ale orașului de unde au fost evacuați, fiind mutați de mai multe ori de către primărie și într-un final „stabiliți” pe strada Cantonului.

Persoana 01, femeie, 32 de ani

Eu stau aici de vreo zece ani. Am mai stat și dincolo, acolo mai în sus, am mai stat și dincolo pe Bărcului... Dar eu normal am venit din Mănăștur, de lângă o biserică, că acolo s-o desființat ceva construcții și maică-mea o auzit că acolo se vinde ceva bărci din astea de fier și am stat acolo cu soțul și cu copiii într-o baracă de fier... Dar înainte de asta dormeam și pe Someș ... Și am aflat că la o firmă se vinde cutare, cutare. Și ne-am dus atunci, l-am cumpărat cu vreo 800, 900 de mii era, sau cam așa ceva. Maică-mea o cumpărat și acolo lângă biserică ne-a dat voie părintele să stăm acolo. Am stat acolo vreo 7-8 luni, n-am avut probleme și după aia ne-au mutat aici. Adică mai întâi a vrut să ne ducă acolo sus în Pata Rât, chiar lângă WC-uri ne-o pus baraca aia din metal. Și atunci eu m-am certat, că am spus că mie nu-mi place acolo, că e departe, eu nu am fost niciodată acolo, fetița era mică, le-am spus că eu nu știu să umblu pe acolo... Și atunci femeia asta, care conducea, că era o femeie care ridica cu trailerul, o chestie cu ceva agățătoare, ea o văzut că am copil mic, și i-a fost milă de mine, și o zis că situația unde stau nu e bine pentru mine, mai ales că am un nou-născut mic, și o zis către mine să mă duc la primărie să-l caut pe domnul cutare, cutare, să-l rog frumos să ne ducă

altundeva. Și m-am rugat frumos de el, să mă ierte, că dacă am fost obraznică să mă ierte, că sunt și eu într-o situație care n-am știut unde mă duce, și atunci i-o fost milă de mine și mi-o dus baraca chiar acolo în Someșeni, unde era pământul oamenilor. Și acolo era foarte bine, că o venit oamenii de acolo și mi-o spus: ”Ăsta e terenul meu și aveți grijă.” Era porumb, era una alta acolo, să nu umble nimeni, că uite, aiciea au adus și animale, ne mai uităm după animale. Și ne dădea apă, a fost foarte bine, și copiii s-au jucat cu copiii noștri, era foarte bine acolo. Dar apoi s-a mai mutat acolo o grămadă de alți țigani, corturari, s-au mutat cu cai, cu multe chestii, și s-au speriat sătenii. Și s-au adunat și au vrut să ne alunge, am anunțat apoi primăria, care o venit și ne-o pus baraca acolo mai jos, unde e clădirea poștei acum. Eram vreo patru familii. După un timp au început să vină să deie căsuțele, că a venit ceva străin să facă căsuțe... și după asta ne-o mutat aici mai sus, unde stăm acum, în casa asta de termopan. Dar de când s-o întâmplat chestia asta că s-o mutat mulți fără acordul Primăriei, acum suntem 170 de familii aici, sunt mai jos acolo oameni, care-s mai altcumva, și și-au făcut barăci doar așa, și când veneau ăștia de la Ecce Homo, săreau pe ei. Îi înjurau, îi amenințau... de aia nu mai vin la noi cu ajutoare.

Strada Cantonului începe la aproximativ 4 kilometri de la ultimele imobile ale Clujului (printre ele centrul comercial Sellgross), aflată chiar și la periferia Someșenilor, la ieșirea spre Est din Someșeni. Autobuzul merge până la centrul Someșenilor. Un pic mai departe, mai la deal, la o distanță de 2-3 kilometri se află rampa de gunoi a orașului, zona Pata Rât, unde de vreo trei decenii trăiește o comunitate compactă de romi. Strada Cantonului merge în paralel cu calea ferată, casele romilor ajung foarte aproape de aceasta, fiind situată practic pe o fâșie destul de îngustă între stradă și calea ferată. Chiar la intrarea dinspre centrul Someșenilor pe strada Cantonului se află două clădiri renovate ale poștei, după care urmează o clădire aflată în ruine, apoi zona cu casele romilor. Vizavi de ele se întinde o fabrică de ciment.

Locul este numit colonie de către locatari, ei spun că acolo trăiesc aproximativ 170 de familii, deci în jur de 700-800 de persoane, printre care mulți copii, fiecare familie având cel puțin patru copii. Colonia nu a fost ca atare dintotdeauna, și colectivitatea nu este una încheată, în 2001 au stat acolo doar vreo 7 familii. Locuitorii fac distincții între ei înșiși în termeni de locuitori mai vechi și nou-veniți, cei din urmă fiind considerați de către cei dinainte ca și familii care strică și mai tare prestigiul locului („nu le place să muncească”, „nu-și trimit copiii la școală”, „fură”, „cerșesc”). Între case există câteva diferențe: sunt case cu termopan, cum le numesc locatarii, alocate lor cu acceptul primăriei după ce o fundație de caritate le-a donat locatarilor; case din lemn clădite de către o altă organizație neguvernamentală tot cu acordul primăriei; și case improvizate din scânduri, pe care locatarii le-au făcut ei, fără acceptul explicit al primăriei, intercalându-le aleator în spațiile dintre casele mai vechi.

După Pata Rât, colonia Cantonului este probabil cea mai defavorizată zonă în care trăiesc romii din orașul Cluj. Oamenii de aici sunt în nesiguranță permanentă datorită faptului că primăria i-ar putea muta, din nou, oricând, cum a mai făcut de câteva ori, ei neavând acte de proprietate pe aceste case, posesând, din acest motiv, cel mult acte de identitate provizorii (fără adresă), pentru care trebuie să aplice anual pentru toți membri familiei.

2. Situația familială, condițiile de locuire și munca domestică

Persoana 01, femeie, 32 de ani

Persoana 01 de pe Cantonului locuiește împreună cu concubinul și cei patru copii ai lor (trei băieți și o fetiță de doi ani), cel mai mare băiat de 14 ani (de la partenerul ei anterior) care s-a lăsat de școală din cauza epilepsiei, ceilalți doi băieți merg la școala normală. Cu ocazia celei de a doua vizite în colonie am intrat la persoana 01. Toată familia ei a fost acasă, bărbatul stătea întins într-unul din paturi, căci a șofat timp de două zile și nopți, fiind chemat de niște cunoștințe care au mașină dar nu au carnet. Cum spunea, mai obișnuiește să facă un ban din treaba asta. Copilul bolnav de epilepsie este așezat în patul celălalt, ceilalți doi băieți nu vor să iasă în curte, chiar dacă este timp frumos. Fetița de doi ani stă în brațele mamei, mama îi dă de multe ori să sugă, calmând-o în așa fel. Ea ne povestește cum a fost când a fost însoțitoare pentru copii acum vreo doi ani – i-a luat pe copii de acasă, și de pe Cantonului, și din Pata Rât (unde i-a fost frică de câini) și i-a însoțit la școală, dimineața, apoi la ora 12, și apoi la ora 16, împreună cu soțul ei, lucru absolut necesar pentru că, dacă nu vor să ocolească mai mulți kilometri, ca să ajungă la școală, copiii trebuie să treacă calea ferată și autostrada foarte aglomerată care intră în Cluj dinspre Apahida. Apropo de asta a povestit cum băiatul ei mijlociu a fost lovit o mașină pe trecerea de pietoni și de atunci de multe ori este foarte nervos și agitat. În timp ce vorbeam, mergea televizorul pe Programul Acasă TV (au televiziune cablu prin Romtelecom, prin „dulce”, cum spun ei în loc de Dolce). Persoana 01 spune că se uită și noaptea la televizor, căci de foarte multe ori nu poate dormi, și se uită la OTV, unde se arată noaptea persoane clarvăzătoare, care pot ghici multe și pot comunica cu morții, și ea, și persoana 02, și partenerul ei, și copiii fiind captivați de aceste lucruri pe care le consideră adevărate și minunate, încrederea în minuni și în ajutorul lui Dumnezeu mergând cumva mână-n mână cu amărăciunea vieții lor cotidiene, dorind să poată să creadă că viața lor reală se va putea schimba odată și odată. Au discutat între ei și s-au corectat reciproc în legătură cu povestea Eloidei, care pare să aibă o soartă similară cu a lor din moment ce a trebuit să fugă de acasă (de furia bărbatului ei) prefecându-se că a murit, plecând în străinătate cu sprijinul părinților lor.

Persoana 01 este fără școală, casnică, la un moment dat a lucrat împreună cu partenerul ei de viață ca și însoțitor al copiilor la școala din Someșeni, dar de doi ani s-au desființat acele posturi. Nici concubinul nu este angajat, obișnuiește să șofeze când îl cheamă cineva să transporte ceva prin țară. În casa de termopan au două paturi pe lângă cele două pereți paralele, acoperite cu cuverturi, între ele se află un dulap pentru veselă cu flori artificiale, vizavi de dulap un fotoliu extensibil, pe jos covoare, încăperea nu are geam, lumina naturală intră prin ușa de la intrarea în casă. Încăperea pe care au adăugat-o este folosită mai mult ca și antreu și/sau spațiu de depozitare, acum mai folosesc pentru încălzire lemne din pereții acestei încăperei.

Familia locuiește în acest loc din 2001. Partenerul persoanei 01 povestește cum s-au mutat în colonie în 2001, fiind printre primele trei familii care s-au stabilit acolo prin primărie, după ce primăria le-a dus containerul în care locuiau în cartierul Mănăștur cu o macara chiar la capătul Patarâtului, drept pentru care ei s-au dus la primărie cu bebelușul pe atunci de 8 luni și au făcut scandal, astfel ajungând pe locul unde trăiesc acum. Cei prezenți îmi spun că de aproape un deceniu așteaptă să li se rezolve situația, să li se facă buletine definitive, să li se dea ceva apartament să-l aibă în proprietatea lor (persoana 01 spune că poate ar trebui să le dea pe o perioadă de probă, și apoi să rămână doar cei care dovedesc că pot să aibă grijă și merită

apartamentul). În situația în care sunt ei nici nu îndrăznesc să investească nimic în îmbunătățirea locuinței pentru că le este frică că oricum le pierd și pe astea, căci construcția drumului care face ieșirea de pe noua autostradă în construcție se va începe în curând, existând planuri în acest sens. Ei spun că le e teamă că vor fi din nou păcăliți. Partenerul persoanei 01 spune că ar fi bine dacă ar primi un teren, unde s-ar apuca și ar construi ei.

Persoana 02, femeie, 28 de ani

Cu ocazia celei de a treia vizite în colonie am intrat în casa persoanei 02. A fost acasă doar ea și cei doi copii preșcolari, dar într-un scurt timp s-a alăturat și persoana 01. Ea spune că bărbatul ei s-a dus să caute ceva de lucru, și că iarna este și mai greu să găsești, și este chiar aproape imposibil începând de anul trecut. Povestește o ocazie când, în vara trecută, s-a dus la cules de cireșe într-o livadă care nu era îngrădită și unde mergeau foarte mulți să culeagă, mai ales femei și copii, și cum a venit poliția și oameni cu mască și i-a încercuit lăsându-i doar pe români să plece, i-a ținut acolo o zi, a venit și televiziunea spunând că am venit să vă filmăm cum furați. Ea mai povestește că odată, când a fost la medic cu fetița mai mare a ei, medicul i-a spus că în aceste case în care trăiesc, copiii pot să facă TBC sau alte boli de plămâni, căci casele nu sunt izolate, pereții iau apă și se mucegăiesc. Și-ar dori să fie mutați de aici, dar nu oriunde, îi este frică să nu cumva îi mute pe undeva în afara Clujului, și copiii să nu mai poată să meargă la școală, ar dori undeva lângă o stație de autobuz, aproape de o școală, căci nici copiilor nu le convine să-și tot schimbe școlile, căci în școlile noi sunt și mai marginalizați și nebăgați în seamă.

Persoana 02 locuiește împreună cu soțul ei și cei patru copii, doi dintre ei preșcolari (cel mai mic de 2 luni). Este fără școală, casnică, nu a avut niciodată un loc de muncă, aproape zilnic merge pe rampa de gunoi apropiată colectând deșeuri. Locul îi este familial, căci înainte a locuit acolo. Soțul ei a fost angajat la compania de salubritate Brentner-Veres, dar a devenit șomer în 2009, la fel ca și tatăl ei, care a lucrat acolo 40 de ani. În această perioadă foarte greu se mai găsește ceva de lucru, soțul ei merge zilnic să se intereseze, și dacă găsește ceva pe la casele apropiate, oamenii îi plătesc foarte puțin. Casa lor este din lemn, la casa inițială și ei au mai adăugat o încăpere din scânduri, unde se află soba pentru încălzire, și un pat, încăperea principală având un pat și un fotoliu extensibil, un dulap și o măsuță, patul fiind acoperit cu covetură, iar pereții cu covoare. Pe dulap sunt multe flori artificiale, casa aceasta pare cea mai ordonată și pusă la punct dintre cele trei.

După mai multe vizite făcute la ea, persoana 02 a acceptat s-o acompaniez într-o zi la locul ei de muncă, care este rampa de gunoi din Pata Rât, la o distanță de vreo 2-3 kilometri de la colonia numită și Dallas, la locul unde o comunitate de romi trăiește în condițiile cele mai mizere de mai multe decenii. Femeile de pe Cantonului obișnuiesc să meargă să strângă fier sau hârtie sau fier vechi pe rampa de gunoi a Clujului spre a le vinde firmelor colecționare. În drumul nostru pe jos către Pata Rât mi-a povestit că nu îi este rușine să facă treaba aceasta, căci le aduce un venit, și ea nu vrea să fure sau să cerșească. Ea crede că față de cei care stau chiar pe rampa de gunoi, familiile de pe strada Cantonului sunt relativ bine, căci cei de pe rampă mănâncă de acolo, copiii nu au nici certificate de naștere, foarte puțini sunt înscriși la școală, familiile locuiesc în bărci improvizate din scânduri și nylon, nu au nici electricitate. Persoana 02 spune că se vinde bine firul scos din cablurile cu cauciuc, după ce se taie cauciucul de pe ele.

Persoana 03, femeie, 35 de ani

Persoana 03 de pe Cantonului locuiește împreună cu soțul ei și cei opt copii ai lor, cel mai mare de 17 ani, este însărcinată pentru a zecea oară. Arată cu mult mai în vârstă.

Cu ocazia primei mele vizite în colonie am intrat în casa ei. Camera lor principală are un pat și două fotolii extensibile, între ele se află un dulap cu foarte multe flori artificiale, și o sobă pentru încălzire. Încăperea din scânduri adăugată la casa de termopan este folosită ca și loc pentru gătit și depozitare. Dintre familiile vizitate, aceasta este printre cele care o duc cel mai greu, soțul nu mai lucrează de când i-au apărut durerile de coloană (înainte a fost încărcător la compania de salubritate și a mai lucrat cu ziua în construcții). La discuțiile noastre au mai fost prezente și alte două femei și partenerul persoanei 01, au fost toți cei opt copii acasă. Copiii au stat grupați câte trei pe pat lângă tatăl lor, și pe unul dintre fotoliile rabatabile, ceilalți doi au ieșit/intrat de multe ori în/din curte, spunând că joacă fotbal pe porțiunea din fața clădirii în ruine de lângă ei. Doamna casei povestește despre costurile analizelor medicale, ea fiind gravidă, a costat-o mult ecografia, iar soțul ei nu poate să facă tratamentul pentru coloană pentru că nu au bani pentru asta. Soțul persoanei 03 spune cum își împart pantofii între ei, astfel încât copiii merg pe rând la școală, și totuși, în pofida greutăților pe care le au, ce bine este să ai mulți copii și să-i vezi pe toți în jurul tău.

Au povestit mai multe cazuri de neglijență din partea medicilor, de ex. când soțului persoanei 03, având probleme cu coloana, fiind trimis la neurologie, i s-au prescris tablete împotriva unor boli psihice căci i s-au pierdut rezultatele analizelor, sau când salvarea vine doar după multe ore după apel, sau când i-au găsit analizele aruncate pe jos, lângă lada de gunoi, sau când apropo de copilul lor cu aprindere de creier li s-a spus să se pregătească de înmormântare. Persoana 03 a povestit despre o inscripție dintr-o sală a primăriei, pe care scrie că romii trebuie să se spele și să nu intre cu miros neplăcut, și cum cu următoarea ocazie a pus atât de mult spray pe ea încât portarul a muștrat-o din cauza asta

Persoana 04, bărbat, 36 de ani

Persoana 04, soțul persoanei 03, nu mai lucrează de câteva luni, de când i-au apărut durerile de coloană (înainte a fost încărcător la compania de salubritate doi ani și a mai lucrat cu ziua în construcții timp de 6 ani); nu are ajutor de șomaj, nici pensie de boală, nici ajutor social, speră să se facă bine (chiar dacă nu face tratament, căci nu are bani) și să se reangajeze undeva, ca portar, sau ceva care să nu-i necesită într-atât coloana.

Am ajuns la casa familiei persoanei 04 după ce femeia casei făcu-se curățenie, afară era timp frumos, și datorită acestor două elemente, probabil, în casă nu se afla nici un copil; având probleme de sănătate, persoana 04 vorbește despre asta; îmi arată medicamentele, diclotard sub formă de tablete, spunând că nu are bani să cumpere forma injectabilă, care l-a ajutat mai mult în ameliorarea durerii; crede că fostul său șef l-ar angaja și acum, dar nu mai este în stare să facă munca aceea, era încărcător pe mașina salubrității Veress, încărcă de multe ori containere mari, pline de moloz, cu greutate mare; își exprimă teamă că nu prea crede că ar mai putea lucra vreodată ceva ce necesită efort fizic; a lucrat la compania de salubritate timp de doi ani, înainte de aia opt ani în construcții, și s-a îmbolnăvit la coloană în iunie 2009 de la greutățile pe care le ridică, l-au pus să-și dea demisia, nu l-a scos în șomaj, pensie de boală nu vor ei că speră că se va vindeca și se va duce la lucru; sunt înscriși la cantina săracilor, care este departe de casa lor,

femeia merge zilnic, dar le dă foarte puțină mâncare, din care nu pot hrăni cum trebuie opt copii și doi adulți; intră femeile vecine, și fiind și ele preocupate de angajări, una dintre ele spune că nici nu s-ar face deloc angajări la compania aceea, căci și soțul ei a fost, și a fost refuzat, împreună cu tatăl său, care a lucrat 40 de ani la salubritate, și a fost refuzat și la Real, nu se fac angajări de o vreme încoace; soția persoanei 04 spune că nu i-ar reangaja doar pe cei care au fost în maternitate, căci i-a prins că, în concediu fiind, au lucrat la negru în construcții; persoana 04 povestește cum s-au mutat ei aici, înainte au stat undeva mai pe la centrul Someșenilor, dar pe un teren care a fost revendicat de un proprietar, și au trebuit să plece; primăria a vrut să-i mute în colonie, în partea de sus, acolo însă oamenii care stăteau deja acolo n-au vrut să-i lase; s-au dus apoi la protecția copilului, și ei au rezolvat, că au venit oamenii mascați să-i apare, și apoi le-au dat o casă de termopan în partea de jos a coloniei; persoana 04 iese din casă, în spațiul din spatele caselor cineva taie un porc și lumea se adună acolo să vadă. Cei implicați ajută, mulți doar stau și se uită. Este multă lume afară, fiind timp frumos. La câțiva metri de acolo, câteva familii își ard gunoiul. Soția persoanei 04 iese în curtea de circa 12 metri pătrați, pe care au amenajat-o în spațiul dintre intrarea prin gard și intrarea în casă. Iese să pună la uscat hainele spălate. Spală mult, acum câteva zile a spălat toate covoarele din casă.

Persoana 05, bărbat, 24 de ani

Persoana 05 locuiește împreună cu concubina (persoana 01) și cei patru copii, dintre care doi sunt ai lui (un băiat de 11 ani și o fetiță de 2 ani); a fost închis la un moment dat pe doi ani, dar nu vorbește despre asta, doar amintește că de când a fost eliberat el nu a mai fost la un WC interior; obișnuiește să șofeze când îl cheamă cineva să transporte ceva prin țară, este mulțumit că are permis de conducere; se pricepe la multe, de exemplu repară telefoane mobile, dar și alte electrocasnice; a fost înscris la un curs de calificare, dar nu l-a putut termina, nu avea cum să meargă la cursuri căci trebuie să-și întrețină familia.

În casa persoanei 05, vorbind despre cât are ea de spălat, soția lui spune cât este de mândră că are o mașină de spălat. Și-a dorit să aibă o fetiță, și apoi o mașină de spălat, și este fericită că ambele dorințe de-ale ei s-au împlinit. Au cumpărat mașina pe vremea când lucrau amândoi.

Persoana 05 spune că a trecut de mai bine un an de când nu lucrează. Are opt clase, știe să repare orice, el a reparat și mașina de spălat când s-a stricat. Se pricepe la multe, dar nu are calificare. Este prima persoană care s-a așezat aici în 2002, știe toată istoria coloniei, știe cine ce face, ăh ce situație este, de unde au venit. Nu toți au ce căuta acolo, căci mulți au venit după ce primăria și Fundația Ecce Homo a făcut casele de termopan. Soția lui spune că în continuare ar avea nevoie de ajutor, dar nimeni nu-i mai vrea să-i ajute. Conform persoanei 05 problema este că mulți au făcut multe rele, de asta toată lumea s-a retras din Cantonului. În 2002, când i-au mutat în niște barăci improvizate un pic mai sus, dar tot în această zonă, erau vreo 5-6 familii, și atunci primăria a venit, le-a dat jos, și a făcut acele case de termopan în care stau și acum.

Sunt vreo 40 de astfel de case, pe care primăria și Ecce Homo le-a făcut, și despre care primăria știe. Spațiul unde erau înainte, s-a golit, dar încetul cu încetul au venit alți romi, și și-au făcut barăcile acolo, cu toate că nu ar avea ce căuta acolo, și nici primăria nu știe despre ei. Așa au pățit și în sat, în Someșeni, înainte de asta. Fiind mutați acolo din Mănăștur, el și familia lui, și încă vreo 3 familii s-au așezat în Someșeni, tot în barăci, dar măcar erau bine văzuți de săteni, mai lucrau pentru ei, și ei la rândul lor obișnuiau să-i mai ajute. Însă și acolo au început să apară

și alte familii, au venit de pe strada Byron, după ce li s-au demolat clădirile fără autorizație de acolo, au venit cu cai și căruțe, și au început să fure de pe câmpuri. Atunci sătenii s-au adunat în biserică, și au vorbit să meargă să dea foc la țigani. Primăria a intervenit și i-a mutat de acolo pe strada Cantonului, în barăcile inițiale, apoi le-au făcut casele de termopan. Persoana 05 mai spune că este foarte dificil să organizeze cineva ceva aici, căci foarte mulți mai mult s-ar supăra și l-ar suspecta pe cine ar dori să facă ceva. Ar trebui cineva din afară, să vină și să spună, cine are dreptul său primească, și cine nu. Dar cum poate cineva să decidă acest lucru? Căci atunci ceilalți ar sări în sus. Aici sunt defapt două colonii, una în partea de sus, și una în partea de jos, din cea din urmă fac parte și ei.

Persoana 05 are trei dorințe, dintre care două s-au împlinit, fetița și permisul de șofer. A treia sa dorință este să primească un teren undeva, un loc permanent, unde să-și poată el contrui casa, și să știe că asta este a lor, nimeni nu o să-i mai mute. Dar iată că stau aici de 9 ani, și tot cu teama că vor fi mutați, și nu știu unde, și nu știu pe ce. Din când în când mai șofează pentru oameni. Pentru o familie din județul Harghita, de exemplu, care au casă acolo, și încă casă înstărită, dar vin aici, în Dallas, pe rampa de gunoi, să recicleze gunoiul, trpesc din asta. În Dallas sunt doar vreo 4-5 cinci familii de-ale locului, restul sunt veniți din altă parte, ei nu sunt Clujeni, acolo colonia s-a format cu totul altfel decât colonia lor. De altfel, a fost anul 2001 când în Cluj au început să se formeze coloniile, în urma evacuărilor, apoi datorită faptului că mulți alții s-au adunat în aceste zone.

Sunt câțiva în această colonie, care au luat bani de la Ecce Homo să cumpere terenuri unde și-au găsit, dar defapt nu s-au dus să stea acolo, au devenit chiriași pentru o vreme pe undeva, au luat banii, dar nu i-au plătit pentru teren, și apoi iar s-au întors aici. Sunt care au bani în bancă, că au avut casă pe undeva, pe care au vândut-o, și s-au mutat aici, și s-au dus la Ecce Homo să ceară bani pentru înmormântarea unui mort în familie. Persoana 05 spune că el știe toată istoria coloniei, are și o listă cu cei care au stat acolo din 2001, că știe despre toată lumea tot, știe și cine are bani în bancă, dar nu vrea să se bage și să spună, că nu mai vrea să aibă neplăceri din cauza asta. Unii o duc mai bine aici, spune, mai au loc de muncă, dar sunt vreo 20 de familii, cum sunt și ei, în cazul cărora oamenii nu au venituri, și care au copii la școală. Nu toți ar merita să primească ajutoare, el a încercat să devină un lider de-al lor, și să facă ceva pentru toată colonia, dar mulți erau supărați pe el, l-au suspectat că ar vrea să facă profit din asta. Acum este unul, care se declară lider, și are multe rude în colonie, a venit de pe strada Byron, dar nu știe nici să scrie și să citească, nu poate să rezolve nimic. Nici nu ar mai vrea să se implice în ceva. Sunt oameni care fură, oameni care își bat nevestele, și oameni care își trimit fetele să se prostitueze. Omul ăla are autorizație de mic producător, dar nu face nimic, își trimite fetele la bărbați, să producă bani din asta, el nu ar merita să facă nimeni nimic pentru el. Și sunt oameni care cer bani de la alții ca să le permită să-și facă o baracă lângă casa lor, cu toate că nici vorbă că terenul ar fi al lor. Femeile sunt mai doritoare să mergem să căutăm ceva sprijin pentru familiile lor. Se gândesc cum s-ar putea face, totuși, dacă nu se poate să primească toate cele 200 de familii, totuși câteva să beneficieze de ceva. Bărbații sunt cei care atrag atenția asupra problemelor care s-ar crea de pe urma acestui lucru, că unii primesc și alții nu. Femeile par și ele să se retragă din asta, spunând către celelalte, spuneți voi cine să primească și cine nu.

Persoana 06, femeie, 62 de ani

Persoana 06 locuiește împreună cu soțul ei, cu care are șase copii, toți sunt mari, mutați altundeva cu familiile lor, unii în această colonie; are multe probleme de sănătate, a lucrat mult în medii toxice (de ex. la Armătura, ceea ce este neobișnuit pentru o femeie, și la piei la Clujana), la fel și soțul ei, care a lucrat la turnătorie și a ieșit la pensie înainte de termen; ea nu a primit pensie de boală în pofida tuturor bolilor cronice pe care le are.

Cu ocazia vizitei la domiciliul ei, persoana 06 povestește despre bolile sale, cea mai mare problemă a ei este că nu a putut obține pensie de boală, cu toate că are toate bolile posibile, de la hepatită, prin boli de inimă, la accident cerebral. Nu are anii necesari, mai precis, are mai puțin decât jumătate din contribuția necesară la asigurarea de sănătate. Cu toate că a lucrat destui ani, șase ani lucrați la Clujana nu i s-au recunoscut, căci s-au pierdut documentele ei de angajare. Spune că are un medic de familie foarte de treabă în piața Mărăști, el având mulți pacienți romi din colonie și din Patarât. Nu și-ar putea închipui să se mute în Patarât, mai bine își dă foc la toate, n-ar putea suporta acel miros de gunoi. Aici și-au făcut un WC în casă, și au totuși un confort și s-au obișnuit, nu vrea să se amestece cu oamenii de acolo, care sunt mai răi. Și aici sunt destui răi, spune, dar acolo. La un moment dat auzim niște strigături de pe stradă. Femeia fuge afară speriată, apoi și bărbatul ei, mă strigă și pe mine să mă duc și eu. Tremură de frică, cineva, un bețiv, care a făcut asta de mai multe ori, l-a atacat pe băiatul său cu un topor, chiar dacă acesta avea fetița în brațe. Mai mulți bărbați se adună, bărbații strigă la femeile și copiii lor să meargă în case. Se ia toporul de la bărbatul băut, și mai mulți bărbați, înconjurându-l îl dirijează spre casă. Nu se știe de unde a pornit problema, aparent nu s-a întâmplat nimic, bețivul pur și simplu l-a atacat pe celălalt bărbat. Oamenii spun că sunt foarte frecvente astfel de momente, și că sunt zile când poliția iese la ei de mai multe ori, dar nu face nimic, îi îndeamnă doar să se împace. Este un moment tensionat, bărbații stau cot la la cot, încercând să-i țină despărțiți pe cei doi, dirijindu-l pe bărbatul beat spre casa lui. Chiar dacă sunt obișnuiți cu astfel de încăierări, precum spun, totuși, toată lumea este încordată de ce s-ar putea întâmpla.

Toate căsuțele de pe strada Cantonului sunt de câte o cameră de circa 12 metri pătrați. Multe familii, pe lângă încăperea principală și-au construit din lemn încă un spațiu adiacent folosit, după caz, ca și antreu, sau loc de gătit, sau loc pentru încă un pat, sau depozit. Casele au electricitate. Sobele se încălzesc cu lemne. Colonia are o singură sursă de apă, un robinet care curge mai tot timpul, formând băltoci și noroi în jur. Casele nu au toalete, mulți afirmă că ei au luat în serios ce li s-a cerut de către ONG-ul care a distribuit casele acolo și de către primărie, și nu și-au improvisat WC-uri sau garduri cum însă alții din colonie au făcut-o. Oamenii se plâng că le intră apa în pereți, ba de la robinetul din curte (mai nou amplasat acolo), ba de la ploaie, ba se trage din pământ. Terenul este mlăștinos.

Persoana 01, femeie, 32 de ani

Am suferit cu toții foarte mult! Or fost copiii mai mici, acum sunt mai mărișori, o fost greu când au fost mai micuți, că unui trebuia lapte praf, la unul Pampers, o haină, și la început n-am avut apă. De la Peco aduceam apa, mergeam acolo jos, mergeam cu cărucior de copii, așa duceam apă. Nici găleți nu avem, aveam sticle de astea de apă minerală, de aia mare cu mâner. Când se rupe, puneam ață, îmi aduc aminte că puneam ață, ca să nu pice apa. Deci eu am avut o situație .... și văzut foarte multe greutăți la foarte mulți... acuma asta-i situația.

Oamenii spun că au trecut prin mai multe evacuări, și întotdeauna au fost luați pe neașteptate, nu au fost anunțați din timp, nici nu se puteau pregăti pentru mutare. Le este teamă că de data asta se va întâmpla tot așa. Ar dori să se mute, căci condițiile de locuire de aici sunt nu doar precare, ci și nesănătoase. Dar nu mai doresc să accepte să fie mutați de pe un loc la altul, într-un alt loc la fel de nesigur, sau eventual undeva în afara orașului. Ei consideră că nu ar trebui să fie mutați cu toții împreună, căci “*colonia nu este bună*”. Ar dori să primească orice undeva în oraș, numai să fie a lor și să știe că dacă se apucă să construiască și să îmbunătățească ceva, va rămâne a lor și nu îl vor pierde.

Persoana 03, femeie, 35 de ani

Cât o fost revoluția, noi am avut casă, având că am stat la țară. Părinții mei de acolo au fost, având că am avut 7 ani când o fost revoluția, soră-mea a fost mai mare, s-o măritat în Bistrița, și ne-am dus la ea. Până când ne-am reîntors, cum că o fost revoluția și o fost ăsta ... or venit ceangăii, cum se zicea înainte, ”ceangăi de români” și o dărâmat casa noastră, o fost casă bătrânească, trântită de pământ, lăsată de bunici. Au dat-o jos. Și acuma locuiesc acolo niște țigani din ăștia cu corturi, în locul unde o fost casa. Locul era a bătrânilor noștri locul, a bunicei. Dar și bunicii-s morți, părinții îs morți și eu nu mai pot dovedi nimic cu hârtii.

În colonie există o dorință clară de a face distincții interne. Unul dintre criteriile fiind cel de apartenență la loc („clujeni” *versus* „cei veniți din altă parte”), iar celălalt de stil de viață („cei care sunt cinstiți” *versus* „cei care fură”). Nimeni nu știe cum ar putea cineva să-i sprijine ca și colonie, căci dacă cineva se declară reprezentant, este contestat de alții, și dacă cineva inițiază ceva, este suspectat că vrea să facă profit de pe asta. Este greu și lor să spună pe ce bază ar putea cineva să decidă cine are dreptul la ajutor și cine nu. Este dificil și pentru cercetător să se plimbe prin colonie, deoarece familiile vizitate ar putea avea neplăceri față de ceilalți în legătură cu cine este și ce face acolo. Totuși se caută modalități de a sprijini această colectivitate, de exemplu la fundații de caritate. Dar cine să-i reprezinte? Cine ce să ceară, pentru cine, și ce anume? Una dintre propuneri este de a căuta suport pentru familiile care au copii la școală. Dar atunci ce se va întâmpla cu ceilalți? Criteriul primului venit în colonie nu este corect față de familiile care au venit mai târziu, eventual stau în ilegalitate, dar la rândul lor nu se pot descurca. Criteriul lipsei venitului ar putea fi unul care ar distinge în cazul în care nimeni nu și-ar asuma să aducă ajutoare pentru toate cele 170 de familii de aici.

Persoana 02, femeie, 28 de ani

Mi-e frică de țiganii ăștia, de corturarii ăștia, care-s cu corturi. Că ăștia se răzbună și-s foarte răi, foarte agresivi. Am văzut atâtea cazuri și am văzut atâtea lucruri și îmi e foarte frică de ei. Îs foarte înfricoșători, am frica de ei. .. Aici pe Cantonului nu stau, dar acolo sus, pe rampa de gunoi, acolo sunt corturarii, de mulți ani îs aicia. Sunt aduși de prin Florești, de prin Zorilor. Nu au treabă. I-o dus poliția din oraș și o zis că-i lasă acolo lângă groapa de gunoi, acolo mai în sus. Ei stăteau înainte marginași, pe unde apucau mergeau cu căruțele. Poliția din oraș i-o adunat pe tăți și i-o dus acolo. A venit comandantul de la poliție și o spus în felul următor către oamenii de acolo: ”Să n-aveți treabă cu ei, voi să n-aveți treabă cu ăștialalți. Să nu prindeți fetele, să batjocoriți ăsta,

sau să umblați să faceți scandaluri.” Și nu, n-au avut probleme oamenii cu ei. Dar au fost acuzați că au furat un ham, de aicia, de prin Sânicchioara, prin Apahida, și eu au zis că nu-i adevărat. ”Nu-i adevărat, zice, că noi n-am furat nimic.” Dar atunci au venit mascații, organul de poliție și le-au dat foc. Le-o dat foc la țiganii ăștia cu barbă, așa mare avea, nu-i cunoaștem că cine-s, cum se numea, dar no, i-am văzut de atâtea ori. L-au trântit pe jos și el o zîs: ”Nu e problemă că ne-o bătut, dar o să mă judec prin tribunal, fiindcă nu-s vinovat, eu n-am furat.” Și întradevăr s-a adevărit că nu el o fost. Au fost alții, care chiar stau în Sânicchioara, lângă liniile ferate. Or furat hamul și au pus vina pe ăștia, pe săraci. .... Dar na, îmi e frică de ei, no, că-s niște oameni agresivi. ... Dacă ai o fetiță de 13-14 ani, o fură și nu-i legea ca la noi, că la nu știu câți ani iei fata și deja fata e nevastă cu muiere, nu.... Că la noi sunt și fete care stau până la 19-20 de ani și 21-23 de ani și nu se mărită, sunt care merg la școală, au o meserie, dar la ei nu-i așa, că la ei îs altcumva. Cum am auzit, că spun că fetele nu-i atâta principal ca să facă școală, fiindcă trebuie să facă băieții. La noi nu așa e. Trebuie să ai egalitate la noi, la mine în familie de un exemplu, dacă nu faci la egalitate pe parcurs, o să ai reproșuri de la ei mai târziu, pentru că știi ce spune? ”De ce pe Alexandra ai purtat-o la școală, a făcut opt clase și eu am făcut numai patru? Pentru ea ai avut condiții să facă opt și pentru mine nu!” Eu-s cu concepția asta, că trebuie să fie la egalitate. Deci cât am putere și pot, cât mă ajută Dumnezeu ca să pot să fac la egalitate. Dar se mai întâmplă, dacă i-au la fată ceva, nu-i mai iau la asta, dar trebuie să le explic, astăzi să-ți iau ție, săptămâna asta, luna ce vine îți iau ție, că nu pot să le iau la toți deodată, că n-am de unde, dar ei trebuie să mă-nțeleagă. Într-adevăr că ei mă mai stresează, ”Mami, mine nu mi-ai luat încă!”, dar le spun că le i-au data viitoare, așa facem la noi egalitate, la noi nu facem diferența ca la ei.

Problema locuirii este cea mai acută problemă de aici. Oamenii își pun întrebarea dacă asta se poate rezolva oare individual, sau ar trebui să se caute soluții pentru toți? Individual ar fi prea puține șanse, dar o soluție colectivă pune problema reproducerii segregării rezidențiale. Dar și aici stau segregați, ghetoizați defapt. Și în condiții inumane, și cu riscul să fie evacuați. Atunci n-ar fi mai bine să li se construiască locuințe undeva, pe un teren dobândit în comun pentru aceste familii? Este o problemă, cea a ghetoizării, la care foarte greu se găsesc soluții. Spre sfârșitul lunii, citind declarațiile viceprimarului în presă, și apoi hotărârea din 30 martie 2010 a consiliului municipal cu privire la mutarea familiilor de pe străzile Cantonului și Coastei în zona Pata Rât, cercetătoarea s-a implicat într-o acțiune de protest. Împreună cu un lider al unei organizații locale pentru romi, în martie au redactat o petiție împotriva ghetoizării romilor din Cluj pe care au lansat-o on-line în aprilie pentru a strânge semnături de sprijin. Aceste acțiuni țin de ceea ce se cheamă cercetare activistă, o cercetare care răspunde la nevoile comunităților studiate, descoperite de-a lungul cercetării și susținute împreună cu membri acestora.

Strângându-se pe stradă, oamenii de multe ori discută sau se ceartă între ei în legătură cu ce se va întâmpla cu ei dacă primăria își pune planul în mișcare. Cristi și tatăl lui (care mi-au fost prezentați de Babi ca fiind foști lideri ai coloniei), domnul Cojocnariu care s-a prezentat drept “omul Partidei Romilor ales de Parlament să reprezinte colonia”, și alți câțiva bărbați. Situația a fost foarte tensionată, oamenii se certau între ei, au făcut multă gălăgie, s-au contestat reciproc, completându-și amintirile în legătură cu situații similare din trecut, sau în legătură cu de ce nu pot să aibă încredere în nimeni. Tensiunea a rezultat și din frustrarea pe care o resimt cu toții în

legătură cu neputința lor de a fi uniți, și de a schimba ceva în situația lor, asta fiind și un semn de resemnare, care izbucnește în conflicte interne, neputiind acționa în afară. Tensiunea mai este suscitată și de „omul Partidei Romilor”, care dorește să le rupă elanul de a se auto-organiza, spunându-le că nu sunt în stare să facă asta, că ei nu pot merge la primărie pentru că nimeni nu-i bagă în seamă, nu știu să scrie și să citească, și să stea liniștiți pentru că Partida le va rezolva problemele. Cei care au scris petiția împotriva planurilor primăriei (aparent susținut de către Partida Romilor) consideră că și implicarea organizației Romani Criss, un factor din afara cercurilor de interese din oraș ar fi benefică. Familiile de pe Cantonului și Pata Rât semnează un text către primărie în care desemnează o comisie care să-i reprezinte la întâlnirea cu reprezentanții autorităților locale. Oamenii și-ar dori prezența presei, căci altfel nu au încredere în ceea ce le spune primăria. A doua zi am început să înțeleg contextul mai larg al celor întâmplate.

Președintele organizației Amare Phrala din Cluj, cu care am scris petiția, a fost luat la rost de conducerea locală a Partidei Romilor, de ce nu i-a implicat și pe ei în această acțiune, și că din această cauză ei vor boicota acțiunea. În petiție, la sugestia domnului Doghi, într-adevăr am și făcut apel, chiar dacă nu personalizat, la faptul că populația romă din Cluj are câțiva reprezentanți la primărie, la prefectură, și în partide, dar că nimeni nu a făcut nimic timp de 20 de ani să stopeze ghettoizarea romilor în aceste zone (Cantonului, Coastei, Pata Rât) care urmează să se unească acum în Pata Rât în ceva locuințe noi. Aceste persoane s-au simțit probabil ofensate, și rapid doreau să repare imaginea lor, mai ales pentru a dovedi că nu ar fi nevoie de implicarea Romani Criss din București, că sunt ei, oamenii locului aici, care vor rezolva lucrurile (această atitudine având sens și în lumina tensiunilor cunoscute la nivel central între Criss și Partidă). Drept urmare, cu două zile după ce petiția a devenit publică, oamenii de la Partidă, umblând prin Cantonului și Coastei, au și început să spună că acolo va fi bine, primăria va asfalta, condițiile de locuire vor fi bune. Vorbe goale, mai ales dacă considerăm că primăria la rândul ei, poate și sub presiunea petiției, neagă că ar avea avea planul Pata Rât pus la punct sută la sută care s-ar pune în practică foarte repede.

O altă ocazie cu care am avut posibilitatea să aflăm despre cum gândesc oamenii despre această situație a lor a fost vizita a două persoane de la European Roma Rights Center Budapesta, care a inclus această zonă în cercetarea lor despre condițiile de locuire ale romilor din Europa de Est tocmai din cauza noilor planuri ale primăriei (contestate prin petiția noastră). Am vizitat împreună nu doar colonia Cantonului, ci și colonia Dallas. Dallasul este un „cartier de locuințe”, loc de locuire și loc de muncă în același timp, construit pe vechea rampă de gunoi (veche de vreo 40 de ani), la rândul ei mutată cu câteva parcele mai sus după 1990. Gunoiul vechi de aici a fost astupat cu un strat de pământ, solul pe care se află locuințele este toxic din această cauză. Colonia se deschide cu o intrare de pe strada principală, găzduiește vreo 80 de familii, dintre care vreo 10 stau în case de lemn care au și izolație, iar celelalte în barăci improvizate din scânduri. Liderul din Dallas ne-a primit, dar nu era prea încântat de această vizită. Cele două persoane de la ERRC s-au întâlnit a doua zi cu un viceprimar, care le-a spus că primăria este dispusă să discute cu toate organizațiile, nu doar cu Partida Romilor. Li s-a spus la primărie că nu sunt bani să facă nimic în acea zonă, și că nici situația terenurilor nu este rezolvată; că nu este nicio grabă cu mutarea romilor în Pata Rât; că nu s-a decis deocamdată nimic sigur; că sunt deschiși față de orice altă soluție.

Cu ocazia prezenței mele în Dallas mi-am dat seama că ordinea de aici, de care liderii comunității sunt atât de mândri, este bazată pe relațiile de dependență și subordonare dintre cei

care lucrează efectiv cu gunoiul, și cei care îi organizează, cei din urmă trăind de pe urma lor. Implicarea fundațiilor olandeze și germane a însemnat îmbunătățirea cât de cât a condițiilor de locuire, înspre o igienizare minimă (aducerea conductei de apă în Dallas, curățenie, ridicarea a câtorva case din lemn în 2005). Din păcate asta nu a schimbat cu nimic relațiile de putere și sistemul de îmbogățire a unora din ghetou pe seama altora, mai nenoriciți, exploatați, ținuți într-o sclavie a gunoiului, de care, culmea, ar trebui să se bucure, căci alte surse de venit nu au (chiar dacă unii dintre ei mai au locuințe în alte parte, mutându-se aici temporar pentru a trăi din deșeuri).

Soluția de tranziție de care vorbea directorul companiei de salubritate probabil va mai solicita prezența lor, ei fiind în continuare cei care vor selecta deșeurile. Va dura mult probabil această fază căci deocamdată nu se vede nicio urmă și niciun plan concret pentru rampa ecologică chiar dacă termenul oficial de închidere a rampei de gunoi actuale este iulie 2010. Din discuțiile purtate a reieșit că relația dintre oameni în raport cu curentul electric (o resursă foarte important și pentru a ține șobolanii deoparte) este una de dominare/subordonare, precum este din toate punctele de vedere: cel care are contractul în mână este șeful, ceilalți îi sunt subordonați, depind de acesta, nu pot să conteste nimic, plătesc cât îi cere acesta, altfel pierd sursa de lumină.

Dar în primul rând gunoiul este factorul care constituie aici ordinea și ierarhiile sociale, și mediază relațiile dintre oameni: oamenii care trăiesc aici s-au mutat aici din diferite părți ale Transilvaniei în căutarea unui loc de muncă, unii poate au case în alte locuri unde să locuiască, dar nu au unde să lucreze, de aceea au venit și s-au stabilit aici, fiind aproape de sursa lor de venit. Spațiul locuirii este în cazul lor și locul de muncă. Gunoiul, obiect al muncii (pe lângă munca oamenilor care lucrează la compania de salubritate Brantner Veres pe mașini și descarcă gunoiul aici, respectiv forța de muncă/mâinile oamenilor care strâng gunoiul depozitat și selectează diferitele deșeuri) este sursa profitului. El mediază relațiile de producție și ierarhiile complexe de co-interesare: gunoiul este proprietatea companiei Brantner Veres care transportă obiectul muncii pe rampă și, fiind prins și el în alte posibile rețele de co-interesare (poliție, factori politici) controlează tot ceea ce se petrece aici. Cei care s-au instalat în acest spațiu cu firmele lor de colectare de deșeuri (peturi și fier vechi în primul rând, și în măsură mai mică cartoane și hârtie) câștigă partea lor de profit datorită faptului că le plătesc foarte puțin oamenilor și vând mai scump deșeurile selectate spre reciclare. Oamenii muncii, care nu au proprietăți, nu au nimic ce să fie a lor, doar forța de muncă, fiind total dependenți de această resursă (se spune că pot câștiga într-o zi 20-30 de lei, dar lucrează zile întregi câte 10-12 ore). Viața celor din urmă se desfășoară întru totul în jurul gunoiului: acolo locuiesc, acolo lucrează, toată viața și-o duc în atmosfera toxică a gunoiului și din el își asigură traiul de toate zilele. Printre cei de aici sunt personae care sunt a patra generație care s-a născut pe acest loc.

3. Educația școlară și familială, și munca cu educația copiilor

În ochii părinților, educația școlară este un mijloc prin care copiii lor ar putea evita să repete destinele proprii. Dar investiția în aceasta este o investiție pe termen lung, care nu poate fi susținută în condițiile traiului dus de pe o zi pe alta, atunci când zilnic cineva se luptă cu asigurarea resurselor elementare (hrană, îmbrăcăminte, apă, căldură). Pe lângă asta, distanța până

la școală sau până la transportul în comun, condițiile precare ale domiciliului nefavorabile pentru a învăța în liniște acasă, nivelul de educație al părinților care nu le permite să-și ajute copiii la teme, și desigur lipsurile materiale în condițiile cărora nimeni de aici nu are șansa să beneficieze de ore suplimentare/ particulare, fac ca șansele copiilor din această colonie să fie cu mult sub oportunitățile colegilor de școală mai norocoși din aceste puncte de vedere. Astfel, recunoașterea importanței educației școlare rămâne în sfera unor deziderate ideale, rupte de realitățile economice. Totodată, experiențele proprii și/ sau modelele pe care le văd în jurul lor (oameni cu școală care nu se pot angaja, sau oameni fără școală care se îmbogățesc) întăresc neîncrederea în eficiența pragmatică a școlarizării.

Persoana 02, femeie, 28 de ani

Au trebuit să ducă copiii niște flori cu ghiveci, trebuia să ducă nu știu care părinte acasă perdeaua să le spele, a trebuit să ieie o sticlă de spirt, să spele banca. Ce pot și eu, pot, ce nu pot, nu pot. Deci la generală e mai greu ca la specială, că este și specială, că sunt mulți copii care pleacă și la specială. Eu am vrut să-l bag pe Robi acolo, dar au zis că-i păcat de el ... Știi de ce? Fiindcă pentru transportul ăsta, pentru că mi-a fost foarte frică cu copilul, cu trecerea peste calea ferată și peste drum. Eu de aia numai. Și o zis că nu are rost, că dacă copilul învață bine, ce rost are să-l stric pe copil la specială? L-am avut și pe ăsta mai mare acolo, dar el într-adevăr are probleme, și e un caz mai altcumva acolo, e foarte mare diferența acolo. L-am scos și pe el. A făcut șapte clase, dar nu știe nici numele să și-l scrie.... Și tăt timpul vine bătut de acolo... chiar plin de sânge. Eu am fost la poliție cu treaba asta. A venit tăt timpul plin de sânge, a fost spart în gură și nasul, și la ochi. Cu coada de mătură, o rupt coada de mătură pe el. Acolo profesoarele nu se ocupă ... Știi ce am dorință? Dacă Dumnezeu mă ajută, să facă măcar opt clase ... Dar eu vreau să-l dau pe Robi și mai departe, că e foarte deștept.

Cu ocazia întâlnirilor noastre informale, interlocutorii mei au observat că profesorii nu cred că ei trăiesc în astfel de condiții, nu îi vizitează la domiciliu, și numai mediatorul școlar le cunoaște situația, îi vizitează, îi anunță despre diverse lucruri. Părinții sunt foarte mulțumiți de mediatorul școlar, care îi ajută din mai multe puncte de vedere și pare să aibă un cuvânt de spus la școală.

Persoana 01, femeie, 32 de ani

Mediatorul de la școală, vine săracul, dar nu poate ca să steie la fiecare în parte ca să-i explice, că n-are timp. O fost caz, că eu l-am văzut când m-am dus la el, că nu-mi e rușine să zîc, că făina asta e de la el. O fost, când o primit hainele și ne-o dat câte o punguță, ca să avem la copii, la fiecare câte o bluză, un pantalon și ne-o dat. Și având că o fost la mine în casă și a văzut că două zile n-am avut de mâncare, o zîs la cei, de la fundație, o zis: "Vă rog frumos, să le aduceți niște făină și alimente, ce aveți." Și o adus făină, ne-o dat trei kile de făină, patru, ne-o dat trei cutii de mazăre, ne-o dat atuncia cereale pentru copii...

Persoana 02, femeie, 28 de ani

Acuma s-o interzis, cam de un an de zile, s-o interzis să se mai pronunțe numele asta că "ești Țigan", sau ..., la Alexandra nu s-a mai întâmplat cam de un an ... Pentru că Florin, domnul mediator le-o spus în felul următor, la profesoare: "Le atrageți atenția la fiecare

copil în parte, că-i de rom, că-i român, dar să nu mai discriminați! Să nu spuneți la copii de romi, ”ești țigan”. Nu, să li se spună pe nume, dar să nu să spună naționalitatea, pentru că se simte jignit fiecare. Dacă mai auzi pe unul că se întâmplă treaba asta, vă scad nota la purtare. De atunci s-o mai închis gurița la copii cu chestiile astea.

Părinții se mai întâlnesc cu dascălii la ședințe cu părinții, unde merg, dar unde mai ales li se cer contribuții pentru școală, ceea ce ei nu pot da, că nu au din ce („dacă școala nu are, noi cum să avem”). Ei mai povestesc cum copiii lor primesc cărți vechi, și chiar dintre cărțile vechi care-s gratuite, li se dau cele care-s mai rupte, și copiii se întreabă de ce este așa („și în asta se face diferență”). Astfel, pe lângă condițiile materiale de acasă, atitudinile discriminatorii de la școală din partea dascălilor, copiilor și altor părinți, îngroașă și ele setul de obstacole care stau în calea accesului la educație școlară de calitate ale copiilor romi din colonia Cantonului (sau din alte zone care se confruntă cu probleme similare). Drept rezultat, școala devine/ rămâne o instituție străină și respingătoare, care nu numai că le amintește de ce sunt ei diferiți, dar întărește lipsa încrederii și stimei de sine în rândurile acestor copii. Stigmatizarea din afară, odată interiorizată, îi face incapabili să-și mai dorească sau să mai speră să schimbe ceva în viața lor.

Totuși, în ultimii zece, cincisprezece ani s-au observat îmbunătățiri ale accesului copiilor la unități de învățământ.

Persoana 03, femeie, 35 de ani

Îs niște condiții foarte bune la grădinița asta. Grădinița e de amu de vreo 9 ani, cam așa. Prima dată au venit, ne-o făcut o anchetă și ne-au explicat de ce au venit, pentru ajutorul cu tare, cu tare și au zis că o să se facă o grădiniță, dacă găsește sponsori. No, așa ni s-o spus atunci. Și la fiecare copil i-o făcut poze, situația în casă și au zis că dacă Primăria îi de acord, dacă vrea să se deschidă o grădiniță pentru acești copii, o să fie bine. După vreo lună de zile au venit și o zis că s-a aprobat și s-a deschis grădinița. Prima dată când s-o făcut, ne-au dus pe părinți, pe noi, acolo, să vedem situația, dacă suntem de acord. Prima dată au vrut să facă săptămânal și mulți părinți n-o fost de acord. Eu eram de acord. Știți de ce? Că acolo era o educație mai bună. Dar era și pentru noi mai ușor, fiindcă puteam să mai mergem, să mai lucrăm câte ceva. Eu eram de acord, având nouă copii, și acum unul este în drum.

Persoana 02, femeie, 28 de ani

Eu nu eram de acord. Nu eram de acord, pentru că nu eram liniștită, deja eu când aștept să vină seara... mai ales având Alexandra mea, amu 5 ani, a avut hepatită, și trebuia să stau cu ea la spital. N-o pot despărți de mine, hai că ziua mai stătea și la grădiniță și ăsta, dar așa, noaptea n-o fost despărțită! Altul poate chiar e de acord, dar eu nu eram de acord ca să-mi las copiii să stea toată săptămâna acolo.

Persoana 01, femeie, 32 de ani

Dar acolo este o educație mai bună, că aici mai ales pentru cuvintele pe care copiii le folosesc, că-s no, cuvinte urâte, aici sunt copii care vorbesc foarte urât, și atunci și ei învață că și ei îs răi, nu-s mai presus ca ăștialalți și acolo era mai altceva... Dar oricum, cât timpul au făcut grădiniță, s-au schimbat foarte, foarte mult copiii, foarte mult. Erau mulți din colonie, pe grupe. Le ia mașina cam pe la 8, și îi aduce la 4. Am lucrat și eu acolo la un moment dat, la grădiniță. Și Claudiu, șeful, deci directorul ăla era deodată

cu mine, și-mi permit, deci ca să nu mai zic "Dvs.", zic per tu. Și eram însărcinată și într-o grupă nu era o educatoare, că era în maternitate. Și m-o băgat acolo cu copiii și erau foarte răi copiii ăia. S-au urcat pe dulap, că era pat etajat, ăsta lui Simona și a lui Erzsí. .... Și zice Cătălin: "Eu și știu ce să spun, eu nu te a-și lăsa aicia în grupul ăsta, că copiii ăștia doi îs foarte răi." Se urcau pe geam, trăgeau jos draperiile. Și cu mine, că nu știu ce să zic, am vorbit foarte frumos cu ei, cu mine le-am pus pe amândoi și s-o culcat. Cei mai răi copii au fost ăia. Dar eu întotdeauna îi culcam. După aia i-am dus să se spele pe dinți, țineam pasta de dinți la fiecare cu peria la ghivetă, ca să nu se-nghesuie, să cadă cumva, să cadă, să deie cu capul, deci no. După aia iarăși, la baie întotdeauna stăteam pe colț, deci atâta lucru avem acolo, să le întind prosopul, și dacă vrea, eu să le usc cu uscătorul și să le piaptăn. ... Amu doi ani a fost asta. Eram însărcinată, și deja aveam dureri de picioare și de burtă și nu putem să mă duc cu copiii, că trebuia să mă duc și sus și jos, și transportul, "Du-te și hai ...". Era perioada când am fost și însoțitoare pentru copiii de la școală, și când era vacanță la școală, vara, atunci mergeam la grădiniță.... A fost o perioadă de bine, da, că era foarte frumos și și acuma, câteodată așa ni, când strâng copiii, vara nu am ce face, zice că-s nebună câteodată, strâng tăți copiii, îi pun să danseze țigănește, să joace cu mine, le duc pe teren, ne jucăm cu mingea, și m-ascultă tăți copiii. Acolo în curte, facem repetiții de dans, le pun să joace, au rochii de aia lungi ... și le facem sandwichuri, câteodată le mai iau foi de tort, le umplu cu ceva cremă, un suc și jucăm. Ce să fac cu ei? Deci o fost foarte frumos, nu pot să zic, și educatoarele nu s-o ferit că-s țigancă sau ceva, nu. Deci așa de bine m-am înțeles cu ei! Din cana lor îmi făceau cafea, și haine mi-o adus de acasă. ... Ele o lucrat și la centrul ăsta de plasament ăsta de boschetari, unde se adunau, se duceau la spălat numai și le culcau noapte și după aia iară, au continuat străzile, dar ele s-o ocupat de ei ..., sunt niște educatoare care nu se feresc de copii, no, arată foarte prezentabi, dar nu se feresc de ei. Și le pupă pe copii și nu se feresc de ei. Și în oraș când mă întâlnesc cu ei, credeți-mă, că-s eleganți, foarte elegante. Deci nu se feresc de noi nici în oraș, sunt niște educatoare foarte de treabă. Eu m-am înțeles foarte bine cu ele.

Înainte de 2004 copiii din școala din Someșeni era împărțiți în două clădiri, romii erau puși separat, era o școală de genul uneia ajutoare, dar administrativ aparținea de școala normală. Copiii primeau acolo o masă de prânz, și au rămas după masă să-și facă temele. Erau câțiva, drept foarte puțini care "treceau în clasele românilor". Părinții consideră că pe atunci era bine, pentru că primeau acest ajutor, și nu era absenteismul așa de mare ca acum. Aveau un însoțitor care mergea cu copiii la școală, și toată lumea se simțea mai în siguranță („cum să-ți trimiți copilul la școală dacă nu-l știi în siguranță”). Nu toți părinții au știut despre desființarea claselor pentru romi, unii copii au fost întorși de la școală pe 15 septembrie, și trimiși la școala ajutoare, sau altora li s-a spus după clasa a patra că nu mai sunt locuri într-a cincea. Părinții sunt mulțumiți de școala ajutoare în măsura în care acolo li se asigură transport, rechizite și masă gratuită. Dar nu înțeleg de ce copiii lor în clasa a șaptea încă nu știu să scrie, și să înmulțească, „nu știm cum se ocupă acolo de ei, de ce sunt așa în urmă”. Problema este că „nu au ajuns acolo doar copii retardați, ci și ăia mai deștepți, dar acolo devin retardați cu toții”. Dacă judecăm drept, spun părinții, toți copiii ar trebui să fie la școală comună, indiferent că-s romi sau români, și că nu-i bine ce li s-a întâmplat, căci sub motivul desegregării copiii sănătoși au fost trimiși la școala ajutoare, și acolo nu învață mai nimic, nu au nicio șansă să meargă mai departe la o altă școală, căci după clasa a opta cu siguranță nu mai pot recupera nimic.

Persoana 03, femeie, 35 de ani

Vai de capul meu ce se întâmplă acolo la școala specială! Ei sunt bolnavi psihici. No, fii atent, eu m-am dus acolo, era un copil plinuț, era cu capul așa mai mărit, așa era pe un colț și avea un morcov în mână. Au venit doi, l-au trântit pe burtă, i-au luat morcovul și cu piciorul dădeau și el striga pe hol: "Morcovul, morcovul!" Să-i deie morcovul. Au ieșit învățătoarele: "Ce dracu faceți? Stați cuminți!" Au închis ușa și așa a rămas copilul pe jos. Și eu l-am ridicat sus, că mă duc în baie să se spele pe gură. Doi fumeau în baie. ... Și copilul meu, după ce l-au bătut de multe ori, o zis că nu mai merge la școală. Și într-un timp m-am dus să-l caut la școală, dar nu era acolo. A fugit de la școală. Unde? Era în parc. A venit acasă, n-am zis nimica, am stat cu el de vorbă frumos: "Mă, de ce fugi?", că noi îi zicem Loli, "Loli, de ce fugi, de ce nu mergi la școală, de ce faci treaba asta? Vrei să ajungi în pușcărie? Ești bărbat, trebuie să înveți o școală, să mergi la lucru, să întreții familia ...", mai multe chestii din aste. "Nu-i voie, o femeie e altcumva, că n-are o școală, dar un bărbat trebuie să aibă o școală, să muncească, că dacă faci copii, ce le dai să mănânce? Nu vezi, că noi câteodată, că tatăl tău nu mere la lucru și are opt clase și nu își găsește lucru?" Am stat cu el de vorbă exact ca și cu bărbatul meu, deci un cuvânt foarte frumos i-am spus, dar el o zis, "Eu nu mai mă duc la școală, la aia, că pe mine m-o bătut și tu nu vrei să vii la școală și nu te interesează." M-a atacat... Și atunci m-am dus la școală, l-am căutat pe profesor și i-am spus: "Nu vă supărați, uitați, Ciprian Florin, cu tare, cu tare, vine bătut acasă, că așa și așa ..." "Doamna, sărămâna, noi toată ziua să umblăm cu nasul în fund la copii să vedem fiecare ce face aicia???" și o trântit ușa și o plecat pe hol. Și atunci m-am dus la asistenta socială, care face anchetele ... am bătut frumos la ușa, m-o cunoscut. "Bună ziua." "Bună ziua." "Cu ce ocazie?" Am intrat foarte stresată. "Eu vreau să scot copilul de la școală." "Vai, să nu faceți prostia asta, fiindcă păcat, că ar trebui să învețe o școală." N-o știut, că între timp ce mi s-o întâmplat mie pe hol. O știut că copilul o fost bătut, o știut, și o zis că o mers în clasă, că i-au atras atenția și a vorbit cu domnul învățătorul, că era și preot, domnul, și că nu știu ce. Dar nu s-o luat măsuri. Și m-am dus frumos acolo și l-am scos afară pe copil. Și nu mai l-am lăsat că în loc să stea la școală, o început să fugă de acolo și de acasă în parc.

Părinții au povestit de multe ori despre cum se leagă condițiile lor materiale de abandonul școlar al copiilor, de multe ori neavând încălțăminte cu ce să-i trimită la școală, sau cum copiii lor se rușinează la școală dacă nu se îmbracă cum se îmbracă ceilalți elevi, sau dacă nu-și pot duce mâncare adecvată doar un sendvici cu gem, sau că nu se pot spăla cum ar trebui căci nu au apă caldă și nu au WC-uri.

Persoana 02, femeie, 28 de ani

Vă dați seama... Un copil se-ntreabă. De un exemplu, Alexandra mea îmi spune: "Mami, mie ce-mi iei în picioare de sărbători, că n-ai bani?" Ce să-ți iau, că n-am ce să-ți iau? Așteaptă și ea un trening, sau o pereche de adidași, sau o pereche de sândeluță, dar dacă n-ai de unde?! E greu, că ei nu-nteleg săracii, ei nu știu chestiile astea, no.

Persoana 04, bărbat, 36 de ani

Sunt ocazii, când nu avem ce să le dăm în picioare.... Mi-am dat eu jos pantofii, și i-am dat lui să meargă la școală. Dar așa se întâmplă, că o zi merg, trei zile nu merg, absentează mult și rămân în urmă. Noi avem nouă copii, dintre ei trei sunt la școala ajutătoare.

Persoana 01, femeie, 32 de ani

Aș vrea ca copiii mei să facă școală ca să știe, dar când avem posibilitate îi trimitem, facem, când nu, nu.. După aia, iară-și trimitem, n-avem ce face. ... La fundații degeaba merem, pentru că nu-ne ajută cu nimica. Când ne-ntreabă "Unde stați?" "Pe Cantonului," nu ajută, că spune că ne sponsorizează Primăria, dar primăria nu ne sponsorizează cu nimica. N-avem pretenții la nimica, dacă ne dă un bluză și un kil de făină suntem mulțumiți păstă cap, pentru că cu kila ala de făină facem pâine, și aia o zi întreagă ține foama la trei-patru copii.

Diferențele între copii în materie de cum se îmbracă și cum arată, datorită diferențelor în condițiile lor de acasă, sunt motive ale stigmatizării și între ei.

Persoana 01, femeie, 32 de ani

Școala e destul de bună, nu ne putem plânge că e nu știu cum, că no, e bună, că e școală și învață. Dar se mai face un pic de diferență, mai ăsta, dar n-avem ce face, și suportăm. Nu putem să zicem nimica. ... Odată când m-am dus la școală, când m-am angajat prima dată, erau copii din clasa a opta, aveau căciulă în cap. Și stătea unul săracul pe bancă și nu le-o făcut absolut nimic celorlalți. Dar o venit copiii ăia, i-o luat căciula lui, au scuipat așa, cu flegmă, pe față. M-am dus, credeți-mă, că eram în stare să dau o palmă, că copilul n-o făcut absolut nimic. Niciodată n-am avut probleme cu directoarea, niciodată n-am fost chemată că n-o fost educat un copil, sau că au fugit de mine cât timp am fost eu însoțitor acolo, sau să strâng pe un copil, să am vreo reclamație, niciodată, și cântam cu ei și cine știe ce. Dar în momentul ăla, când am văzut copilul că ce face la copilul ăstălal și l-a împins peste gard, o căzut copilul. L-am dus frumos la mediatorul și am spus: "Dacă eu-s țigancă și copilul ăla e unghur, și stau și ei aicia, de ce să-l las să bată joc copilul ăla de el? Dacă ăla îi mai tare decât ăsta, dacă ăsta stă acolo, unde stă, de ce batjocoriți?" Am plâns, credeți-mă, am plâns, că nu mi-o căzut bine.

Dar în școală nu există probleme și certuri doar între copiii majoritari (români sau unguri) și romi, dar și între copiii romi cu condiții socio-economice diferite.

Persoana 02, femeie, 28 de ani

Trebuie să suportăm, mai suportăm cât putem. Suportăm chestiile aste, dar până la o limită. Eu am avut caz cu Alexandra mea.... Este o familie de romi, de aicia din Someșeni, chiar lângă școală și cu fata în școală. Alexandra mea zice că miroase a parfum, zice "Tu miroși așa, zice, te rog frumos să mergi la baie să te speli, de parfum." Alexandra s-o jucat cu ea, și o glumit cu chestia asta. Apoi fata aia, când o mers acasă și o zis la măsă treaba asta, ea s-a dus în școală și o spus către fata mea în felul următor: "Alexandra, dacă te mai prind odată că mai spui la fata mea chestiile astea, zice, aduc

foarfeca, zice, și-ți tai părul jos de pe cap.” Alexandra când o venit acasă, o venit plângând. A doua zi m-am dus sus, nu i-am mai zis nici la profesoarea ei, nu i-am mai zis la nimeni, m-am dus sus la doamna directoare. ”Doamna directoare, dacă d-ta permiți astea în școală, să vină un părinte, să-mi amenințe copilul, că-mi tunde fetița, nu știu ce se-ntâmplă! Dacă încearcă careva să pună mâna pe fetița aia... Și apoi a venit profesoarea Alexandrei și a spus în felul următor: ”De ce ai mers la doamna directoare, și de ce n-ai venit la mine să te plângi?” ”Păi, d-ta ești doamna profesoară și asta e doamna directoare și ea trebuie să afle tot ce se întâmplă, că d-ta degeaba spui că ești profesorul, că nu le spui nimica, nu le atragi atenția. Nici când te auzi că se fac unu pe altul ”țigan”, sau că zice altul că, mă rog, chestii din astea, nu le spui.”

Părinții din colonie consideră, desigur, că pe lângă educația școlară, și educația în familie este foarte importantă. Unii chiar fac eforturi să creeze situații în care copiii primesc ceva în acest sens și în grup, să se simtă bine și să-și petreacă timpul liber împreună. În acest sens, persoana 01 îi mai adună din când în când și îi învață să danseze, de ziua romilor ei petrec așa aici, în colonie.

Cu o astfel de ocazie, pe care am avut ocazia s-o observăm, au fost prezenți în curte circa 30 de adulți, femei și bărbați, tineri și mai în vârstă, și tot vreo cel puțin 30 de copii mai mici de vârstă preșcolară. Șapte fete și șapte băieți de vârstă școlară, până la vreo 12-13 ani, au dansat în mijlocul curții, fiind înconjurați de spectatori, pe muzica pusă în casa persoanei 01. Ea are CD-uri cu muzică variată, țigănească română, țigănească maghiară și manele. Cât ne uităm la dansul copiilor și la un moment dat începem să și filmăm, vorbim cu câteva femei, care se mândresc cu copiii sau nepoții sau strănepoții lor care dansează. Ne spun că acești copii au învățat să danseze aici în curte, unul de la altul, de mici stau și observă cum dansează cei mai mari și se prind și ei. Evenimentul a fost ocazie bună pentru a purta mai multe discuții informale cu locuitorii coloniei.

O femeie de 69 de ani, care stă într-o rulotă fără geam, fără electricitate, fără nicio încălzire (fiind evacuată din apartamentul ei din Gheorgheni), are o fată de 44 de ani, și ea este acolo, precum și nepoata ei de 29 de ani, iar strănepoata ei de 12 ani dansează cu ceilalți copii, este foarte dezvoltată și pare cea mai bună dansatoare. La un moment dat bunica ei, femeia de 44 ani începe și ea să danseze cu un alt nepot al ei, un băiat mai mare.

Băiatul persoanei 01, de 13 ani, de statură mică, dar poate cel mai bun dansator dintre băieți, când vorbim înainte să înceapă să danseze, este foarte reflexiv. Pe el defapt l-am întâlnit în drumul nostru încoace, ne-am oprit și l-am luat în mașină, împreună cu un prieten de-a lui. Ne-a povestit despre accidentul lui de acum doi ani, când a fost călcat de o mașină pe trecerea de pietoni, spunând că omul nu știe ce i se va întâmpla, căci dacă ar ști, ar evita acel lucru. Este îngrijorat de sora ei cea mică. La întrebarea unde merge el de obicei, îmi spune că la școală, și în groapa din cartierul Mărești unde este expoziția, și unde este și un parc, cu niște căluși, și un teren de baschet. Ne arată locul, și magazinul unde intră pe urmă să-și ia un suc. Mai povestește și despre cum trebuie ei să treacă căile ferate când merg la școală, și cum trenul a tăiat picioarele unui băiat, și cum trec apoi strada aglomerată, ca să ia autobuzul încă două stații la școală.

Dar la eveniment se adună și bărbați. Discut și cu ei în particular, informal. Un bărbat ne întreabă dacă nu cumva am face un reportaj despre situația lui. Spune că a auzit că primăria vrea să-i mute în curând în Pata-Rât, și consideră că lumea ar trebui să audă despre condiția lor în această colonie.

Un alt bărbat de circa 40 de ani, cel care își curăța undițele, ne spune că obișnuiește să meargă la pescuit când are timp liber, merge cu vecinul care are mașină, la lacurile din împrejurimi. Spune că a lucrat mult în ultima vreme, și a lucrat și sâmbăta, lucru care nu ar putea fi obligatoriu, și că șeful i-a promis câteva zile libere. Lucrează la compania de salubritate, de câteva săptămâni a devenit unul dintre liderii sindicatului lor, din partea încărcătorilor. Spune că stau în această colonie 11 cumnați, și că toți lucrează acolo. Ne povestește cum a făcut preinfarct acum un an, după prea multă oboseală. Încărca în Gilău, și acolo este mai greu decât pe mașinile din oraș, căci este alt tip de gunoi (oamenii aruncă pământ în containere), și mașinile nu au dispozitiv de încărcare, încărcătorii trebuie să ridice containerele de gunoarie la o înălțime care începe de la brâu în sus. Se alătură discuției și persoana 04, intervievată deja, despre cine știam că a început să aibă probleme de coloană de acum câteva luni, și din această cauză a trebuit să-și întrerupă lucrul. Și el a fost încărcător, a lucrat și el în Gilău, s-a îmbolnăvit după ce celălalt bărbat a făcut preinfarctul, vorbeau între ei despre câte nenociri li s-au întâmplat în anul care a trecut. Bărbatul mai spune că de atunci ține regim, a slăbit aproape 20 de kg, a renunțat la băutură, spunând că e mai bine așa, căci e periculos să bei când ai slujba asta, umbli pe stradă, poate nu ești atent și te calcă cineva.

Două fete se opresc în fața mea (ele nu sunt printre dansatoare), și mă întreabă cum mă cheamă. Le întreb și eu, și le mai întreb unde au fost, la baie, spun ele, unde este baia întreb eu, dincolo de șine, vine răspunsul, la care zâmbim cu toate.

Lumea adunată stă jur împrejur, am ajuns la ora cinci și am plecat pe la ora opt. Dansul copiilor a început pe la ora șase. Înainte de asta am stat de vorbă cu mai multe persoane adunate acolo. Copiii se pregătesc, se îmbracă, fetele se machiază, și se adună încetul cu încetul în curte. Copiii dansează aproape două ore, se încălzesc tot mai mult, majoritatea fetelor sunt desculțe. Unele fete poartă fuste lungi colorate, altele sunt în hainele lor obișnuite. Persoana 01 este nemulțumită de performanța lor, se enervează că se împing și nu sunt disciplinați, încearcă să-i organizeze cât mai bine. Fetița ei de doi ani este mai tot timpul în brațele ei, defapt așa am văzut-o întotdeauna. Unii pleacă mai repede, dar se și întorc, intră și ies în și din casele lor, practic aceleași persoane stau acolo pe toată perioada evenimentului. Cineva apare la un moment dat cu un miel de două luni, spune că l-a luat să aibe copiii cu ce să se joace. Un bărbat care are casa lui tot în zona acestui spațiu, și-a scos undițele la curățat. Bărbatul tânăr, vorbitorul de franceză, mai organizează și el copiii, este foarte încântat, dansează în felul lui, se auto-intitulează bulibașul locului. Mă invită pentru a doua zi, să mai organizăm un spectacol, și să filmăm.

Performanța copiilor ni se pare mai mult decât perfectă. Sunt tot mai obosiți, dar în paralel cu oboseala le crește și satisfacția să danseze pe muzica care le place. Spațiul relativ mic nici nu le permite să se întindă, și este normal că se ciocnesc din când în când. Le plâng de milă, că au obosit, că dansează desculți pe un teren plin de pietre, dar mi se spune că așa sunt ei obișnuiți, să nu-mi fac griji, o mamă spune în glumă, că o să doarmă mai bine la noapte după acest dans. Filmarea dansului copiilor este o idee bună. Este printre primele lucruri pe care oamenii locului vor să-mi arate, și vor să arate lumii despre ei. Este ceva cu ce se mândresc. În afară de bărbatul pe care l-am menționat, nimeni nu a venit cu propunerea să filmăm condițiile precare în care locuiesc. Ne lăsăm ghidați de ei. Oricum, ideea este să ne conducă ei la filmări, să filmăm ceea ce ei vor să arate din colonie, din viața lor.

4. Statutul ocupațional și muncile pentru venit

Căutarea unei surse de venit este preocupare zilnică în colonie, dar poziția marginală a acesteia (izolată în afara zonelor rezidențiale ale urbei), care mai poartă și stigma de cartier al țiganilor, este un obstacol structural în calea găsirii unui loc de muncă.

Persoana 04, bărbat, 36 de ani

Mereu ne uităm la știri și peste tot se anunță șomeri, numai șomeri, șomeri. Nu sunt locuri de muncă. Dacă te duci la forțele de muncă, nu găsești nimic. Fratele meu o lucrat la o spălătorie și dădea din venit 2%. Dacă făcea zece mașini îi dădea de la, deci ce ieșea [...] Și tăt n-o câștigat nimica. Au fost frigurile alea și venea cu hainele ude pe el și ... Spuneau, că dacă nu-ți convine, să nu mai vii. Asta e chestia, că n-avem ce face.

Persoana 02, femeie, 28 de ani

Nu avem unde să lucrăm, că nu-i posibilitate și nu-i unde să te angajeze. Lucrăm, cum putem. Este că nu ne ferim, că n-are rost să ne ferim, că stăm în mediul, unde stăm, un spațiu care-l avem. Stăm cum putem și cum ăsta, decât să stăm și să umblăm la cerșit. Că aia nu-i o câștigare de pâine. Mai bine mergem la groapa de gunoi și câștigăm, adunăm un fier, adunăm resturi ce se vând pe la colectare și pe ăia câștigăm pe o pâine. Mai este când nu câștigăm de pâine, și facem și luăm un kil de făină și facem palaneți, că noi așa zicem, plăcintă, dar pe sobă, nu-n ulei. Nu-i de unde nici un venit, pentru că oriunde meri, nu te primește nimeni, nici la ăsta. Mergi la cineva să te ieie, cum era înainte, și nu te plătește cum trebuie. Dacă-ți dă 100 de mii, zici "mulți ani!", pentru că mai mult nu-ți dă nimeni.

Chiar și cei care au locuri de muncă, acestea sunt nesigure și prost plătite. Cei care au fost concediați odată, greu mai găsesc altceva, mai ales din 2008 încoace:

Persoana 01, femeie, 30 de ani:

Eu am fost odată însoțitor de copii, îi adunam pe copii de aici și de pe Pata Rât, și îi însoțeam dimineața la școală, apoi după masa acasă. A fost foarte bine, mai mulți copii au mers pe atunci la școală. Că ei trebuie să treacă pe câmp peste câini, și să treacă apoi calea ferată, și apoi strada aia către aeroport, să ajungă la autobus, s-au întâmplat multe accidente, și pe calea ferată, și pe autostradă, acolo chiar pe trecerea de pietoni. A fost bine atunci și pentru noi, familie... Dar apoi nu au mai fost resurse să mă plătească. ... Și astea-s sursele la noi. Foarte rău, foarte rău, pentru că nu-i unde să muncim. Că dacă am avea unde să muncim, nu ne dăm în spate. Deci orice mediu să ne dea să lucrăm, pentru că nouă ne place să lucrăm și orice. Nu ni rușine să lucrăm ca un măturător, sau de exemplu ca o femeie de servicii, să speli băi, sau să speli, mă rog, orice ..., nu ne rușine. Asta nu-i o rușine la noi, dar dacă nu ne primește nicări?

Unii dintre locuitorii coloniei Cantonului (dar puțini la număr) merg pe apropiata rampă de gunoi să lucreze, în Pata Rât.

Persoana 02, femeie, 28 de ani:

Sus în groapa de gunoi mă duc zilnic, eu mă duc zilnic acolo, adun cupru. Este de unde aduce, de aici, de unde se colectează, deci de unde se bagă mașinile astea rablă, și resturile se aduc sus. Odată o mașină de gunoi, cum o virat în groapa de gunoi, și e populație foarte multă acolo, cum o virat, o călcat-o, roata din față a trecut peste femeie. I-au rămas trei copii, că a murit femeia. 23 de ani o avut. Și o murit, tăt-tăt-tăt în ea, tăt o fost zdrobit, dar în afară n-a avut o zgârietură de la roata aia, dar înăuntru, tăt o fost, a făcut hemoragie internă. No, având că nu e unde să merem să câștig o sursă de venit, acolo-s obligată să mă duc. Pot să am grijă de mine, să nu mă lovească o mașină, fiindcă vine de la mai multe feluri de firme, ca să golească acolo, dar atâta populație ... .. Și e gălăgie și larmă, că vine și buldozerul ăla care împinge gunoaiele și ..., nu știi de unde să te ferești. Acolo mă duc pentru un câștig, că n-avem ce face... Acolo se adună bucățele din alea mici, de fier, de fire de astea de cupru. Ca și firul asta roșu, asta se cumpără. Deci culoarea asta se cumpără. Așa bucățele, cum îs astea micuțe, facem așa să se adune mai mult. Și după aia trebuie arse, trebuie aprinse, ca să meargă jos plasticul. Acolo mai în sus facem, nu aicia, la groapa de gunoi, acolo le dăm foc și le aducem la colectare, unde se dă niște bani pe ei, aici mai jos. Și și hârtii mai strângem. Ce ne ajută Dumnezeu. Hârtii adunăm, și flacoanele de astea de plastic. Și din astea ne câștigăm existența. Noi nu avem căruță, noi plătim transport la alții, pentru că sunt acolo sus la groapa de gunoi, care au căruță. Și plătim transportul, cât îi, câștigăm și noi 10-20 de lei, maxim când câștig e 30, dar mai trebuie să plătim și transportul. Cărându-le pe spate ar fi mai greu. Și n-avem ce face, că nu știu, săracii pui așteaptă acasă. Nu ni-ar fi rușine oriunde să lucrăm, oriunde să ne angajeze. Am fost amu trei ani, să mă angajeze domnu de la spații verzi. Și cei ce au avut carte de muncă și o fost mai vechi le-au luat înăuntru, dar restul nu. Și o fost vai de capul meu, câte lume a fost acolo.

Azi trăiesc în Pata Rât în jur de 1500 de persoane, în timp ce la mijlocul anilor 1970 erau doar trei familii. Dintre aceste persoane circa 800 sunt copii, dintre care circa 300 de vârstă școlară neșcolarizați, doar 30-35 înscriși la școala normală din Someșeni, iar câțiva la școala specială de pe strada București. În timpul lui Ceaușescu zona era de 30 metri pătrați, acum este mai bine de un kilometru pătrat; gunoiul s-a triplat pe vremea când funcționa în Cluj jocul piramidal Caritas, în prima jumătate a anilor 1990. Pentru mulți este un business colectarea deșeurilor, oamenii strâng cu mâna goală de pe rampă fier, neferoase, aluminiu, aramă, hârtie, cartoane, cabluri, flacoane, plastic, reziduri menajere, le sortează și le predau firmelor de colectare pe bani puțini. Foarte multe femei și mulți copii lucrează laolaltă, în grupuri, colectând și separând reziduri diferite în pungă, unii eventual folosesc niște bâte cu vârful ascuțit pentru adunarea gunoiului. Rampa de gunoi este o sursă de câștig elementar pentru unii („amărății”) și de profit pentru alții („șmecherii”) care la rândul lor vând deșeurile pe un preț mai mare la centrele de colectare.

Oamenii trăiesc de pe rampa de gunoi în sensul că de multe ori își procură și mâncarea de acolo, din resturile altora, precum și haine și încălțăminte. Compania de salubritate este și ea interesată în a menține această stare, oamenii lucrează pe bani puțini, nu au pretenții, depind de această condiție, nici nu au unde să se ducă. Desființarea rampei de gunoi, precum se preconizează a se face de câțiva ani buni este bine pe de o altă parte, pentru că oamenii scapă de mizerie, dar problema este că nu au unde și din ce altceva să trăiască. Compania de gunoi are

contract de închiriere pe zonă până iulie 2010, dar încă nu se știe ce s-a va întâmpla cu această rampă veche de gunoi a Clujului, și nici unde și când se va face rampa ecologică. Ghetoul de romi de pe rampa de gunoi nu este una încheată, căci tot timpul sosesc nou-veniți, de foarte multe ori oameni din alte localități ale țării. Competiția între ei se dă pentru niște resurse elementare, de aici se ivesc certuri și scandaluri, dar în majoritatea cazurilor ei reușesc să se înțeleagă și să mențină ordinea.

Am putea presupune că cei care scot profit din treaba aceasta, sunt interesați ca oamenii de aici să nu aibă nici un act de identitate, pentru a nu putea fi urmăriți de școală, de poliție sau de alte autorități. Ei fac profit din exploatarea dependenței lor de această situație mizeră. Oamenii de aici la rândul lor sunt obișnuiți cu străinii care trec pe acolo cu scopul de a face o cercetare sau un film. Le este totuși și frică, și de aici reticiența de a sta de vorbă cu tine, pentru că toată viața și munca lor este la limita legalității, și sunt lăsați în pace doar atâta timp cât conjunctura de la intersecția nepăsării autorităților și interesele celor care îi exploatează le permite. Locul este un ghetou al sărăciei extreme, din care oamenii nici nu pot evada, dar în care nici nu se poate trăi o viață demnă de om. Pentru persoanele din colonia Cantonului rampa de gunoi este răul ultim, față de oamenii de acolo ei consideră că ei trăiesc mai bine pe Cantonului, chiar dacă mai ales vara și ei simt mirosul puternic al deșeurilor în descompunere.

La sfârșitul lunii martie 2010 s-a inaugurat în Pata Rât noua clădire a companiei de salubritate Brantner Veres, companie la care lucrează mulți și din colonia Cantonului. Corpul de clădiri s-a construit de un an, destinația sa fiind de birouri, cantină respectiv atelierul mecanic al companiei. Ea s-a inaugurat acum, odată cu dobândirea unor funcții noi: într-o încăpere s-a instalat un lăcaș de biserică ortodoxă, iar în câteva altele birouri ale poliției comunitare, mutate aici de către primăria municipiului în completarea secției 7 din Someșeni. Corpul de clădiri se află chiar în apropierea vecinătate a coloniei Pata Rât, mai precis centrul coloniei, numit și Dallas. Au participat directorul companiei, domnul Vereș, primarul orașului, Sorin Apostu, președintele consiliului județean, domnul Ticșe, colonel de la poliție și alți ofițeri, directorul companiei cu care Brantner Veres va încheia un contract prin care acesta urmează să cumpere deșeurile, acesta fiind o etapă de tranziție între momentul închiderii rampei vechi și a deschiderii celei noi. Liderul comunității Dallas, domnul Mihai, cu care ne-am întâlnit și am vorbit cu ocazia vizitei în Dallas împreună cu persoanele de la European Roma Rights Center; bărbatul care se consideră a fi liderul de pe Cantonului, omul Partidei Romilor, cu care ne-am întâlnit pe strada Cantonului cu ocazia organizării strângerii de semnături împotriva mutării lor în Pata Rât și care spunea că această acțiune nu mai are rost, că ei au rezolvat problema. Mediatorul școlar, cu care de asemenea am avut mai multe discuții înainte și după. Alte persoane din administrația companiei Brantner Veres, și jurnaliști de la mai multe posturi de televiziune, radio și presă locală, precum și trei preoți din bisericile ortodoxe din Someșeni. Am ajuns aici din două motive. Pe de o parte pentru că l-am vizitat pe directorul general al companiei de salubritate Brantner Veres pentru a pregăti un interviu cu el (fiind angajat la o companie unde majoritatea angajaților este de etnie romă și multe persoane de pe Cantonului lucrează acolo ca și șofer sau încărcător), și pentru a obține o aprobare de a filma o echipă de gunoieri și măturători de stradă. Celălalt motiv pentru care ne-am dus la evenimentul de mai sus, a fost că, de când am început cercetarea pe strada Cantonului, primăria a lansat proiectul său de evacuare a oamenilor de pe această stradă și mutarea lor în Pata Rât, și ne-am implicat într-o campanie care și-a propus stoparea acestui proiect. Evenimentul a fost un show politic și mediatic, cu ritualurile de rigoare, toată lumea a zâmbit și părea mulțumită, participanții și-au mulțumit între ei pentru colaborare,

nimeni nu prea a dorit să vorbească mult, toată lumea aștepta să se termine totul cât mai repede, nimeni nu a adus în discuție soarta oamenilor care trăiesc în zonă.

Majoritatea celor care sunt angajați de pe strada Cantonului lucrează la companiile de salubritate sau la primărie, la spații verzi. Dar foarte mulți lucrează cu ziua, fac diverse munci ocazionale, acasă la oameni.

Persoana 05, bărbat, 24 de ani

Eu am fost săptămâna trecută, la un cineva, de aici din Someșeni. Zicea că am ceva moloz, din căcat. No, până m-am dus acolo și ne-am uitat. Domnul zice: "Ăsta-i tăt molozul!", dintr-o casă. O dărâmat ceva din casă, a demolat jos, a vrut să facă cu mansardă. Și am cărat de acolo pentru 80 de lei, trei zile. Patru bascule de 16 tone. Am fost eu, taicăl meu și fratele meu. Și trebuia să împărțim banii ăia în trei. Lucrul ăla e greu, că-s aici betoane de spart, zîc, și cu mâna încărcat, nu cu tractorul sau cu alte feluri. Zice: "Dacă vreți bine, dacă nu, nu, am vorbit și cu alți". .... Rar când vine cineva și spune "Hai, că am ceva de încărcat!", și se întâmplă de exemplu că vine până la ușă, dar până te îmbraci și ieși afară, se urcă altul și pleacă.

Persoana 01, femeie, 30 de ani

Soțul meu face transporturi cu mașina. Noi n-avem mașină... E a lui frate-meu, dar e stricat. Deci el merge la om, care are mașină și n-are permis, și atunci îl cheamă pe el să conducă. A vrut să meargă pe taxi, dar atestatul ăla costă nu știu, 7 milioane parcă, sau cât mi-o zis și trebuie să aibe doi ani, și el încă nu are de doi ani permisul. El de aia tăt o făcut chestia asta, că înainte a lucrat la Arabesc. Tăt aia o zis, ca să schimbe cumva măcar situația în familie, să-și facă un permis, să se angajeze undeva, la o firmă, sau unde cade, dar până nu are doi ani ..., deci o vechime trebuie, el trebuie să aștepte. Nu poate, că nu-l angajează. mai ales patronul întreabă: "Ai vechime?" "Nu am." "Cât ai?" "Atâta." "Nu pot să te iau." Ca taximetrist, fără atestat ..., că și acolo trebuie să meargă, să facă ca un fel de curs. ... Arabesc aici jos o fost, ceva firmă de mobilă. De materiale, mai multe. Și de materiale de construcții ... De cabane de astea, cum se făceau campingurile. Ei făceau plăci din ăla de ..., mobilă, ceva ... Paluri, și distribuia la toate firmele din tot Clujul. Apoi s-o mutat pe Calea Florești. Dar atunci am avut problema cu copilul, că atuncia l-a lovit mașina și l-au dat afară. Deci nu o vrut el. Că s-o cerut liber, când l-a lovit pe copil o mașină pe trecerea de pietoni. S-o enervat șeful și o zis că sunt oameni care vreau să lucre și l-au dat afară. Amu doi ani a fost asta, în aprilie, 8 aprilie. Omul ne-o plătit spitalizarea, 45 de milioane a fost spitalizarea, cu tot, cu operație. Și oricum, a avut cunoștințe. Că a fost ceva șef de la ..., nu Clujeana, cum îi zice ..., 16 Februarie, acolo a lucrat el, o fost ceva mare acolo, avea firmă deschisă și m-a amenințat, că dacă n-am avocat și ..., oricum el câștigă și n-avem nici martori. Când l-o lovit pe copil, mașina l-a luat pe copil, era băut, că o recunoscut.

*

II. COLONIA STEPHENSON

1. Vecinătatea

Colonia Stephenson se situează în fosta zonă industrială din Nord-Est a orașului, chiar la limita între această zonă și restul urbei, dincolo de calea ferată, la trei kilometri de gară, la intrarea în cartierul Iris. Casele de aici sunt intercalate printre blocuri, în apropiere de o stație de tramvai și o stație de benzină. Cele circa 20 de familii de romi de pe strada Stephenson nr. 15 trăiesc în trei case cu curte, așezate spate în spate. Fiecare din aceste case are cinci sau șase camere cu intrarea directă de afară. Fiecare familie are câte o cameră mai mică sau mai mare. Romii din această colonie sunt rude, ei de fapt fiind o familie extinsă legată și prin faptul că mulți dintre ei sunt penticostali. Persoanele mai în vârstă încearcă și ele să aducă un venit pentru această familie extinsă. Fiecare copil, nepot, sau chiar strănepot și-a format pe parcurs câte o familie, astfel încât această colonie este organizată în mici familii componente ale familiei lărgite.

Condițiile de locuire ale familiilor sunt asemănătoare, toți trăiesc în câte o cameră îngustă, în mod similar aranjată, cu un mobilier strict necesar. Au televizor și frigider, dar în momentul vizitelor toate familiile au fost debransate de la gaz și curent electric datorită datoriilor neplătite, ei folosind în aceste cazuri sobele pe lemne, iar seara lumânări. În curtea ghetoului se adună apa, ea fiind așezată ușor în pantă. Ferestrele și ușile camerelor sunt puse de către locatari, recurgând la soluții improvizate, care nu le feresc de frig și apă.

Viața acestor oameni este asemănătoare și din punctul de vedere al amenajării locuințelor: în locuințe se găsesc aproape aceleași lucruri, obiecte de mobilier, sau electrocasnice. Fiecare cameră are un pat sau două în funcție de numărul de persoane care trăiesc în acea casă. În fiecare locuință se găsește un televizor, un dulap care servește și ca șifonier și ca dulap de bucătărie, o sobă pe lemne cu care se gătește și se încălzește locuința, o masă pentru gătit și servit, și câte un covoraș care acoperă mijlocul camerei. Aceste locuințe nu au toaletă individuală, toate familiile folosesc latrina comună din curte. Ei se aprovizionează cu apă de la o pompă stradală.

Majoritatea persoanelor din această colonie urbană au un nivel minim de educație, unii chiar fiind analfabeți. Ei toți au un stil de viață asemănător din multe puncte de vedere. În general, bărbații care au loc de muncă sunt angajați în domeniul construcțiilor, lucrând de dimineață până seara la șapte. Cei care nu au un loc de muncă stabil, pleacă de dimineață în căutarea unor munci ocazionale. Femeile se îngrijesc de curățenia locuințelor, de spălatul rufelor, de gătit și de pregătirea școlărilor care pleacă și vin împreună de la școală.

Toți romii din aceste familii vorbesc trei limbi, româna, maghiara și romani. Acasă utilizează mai mult maghiara și romani, dar câteodată și limba română. La servicii, de asemenea, acești oameni se adaptează colegilor, vorbind în românește cu românii, și ungurește cu maghiarii.

La treburile de pe lângă căsuțe, femeile se organizează și ies la lucru împreună pentru curățirea curții sau pentru a ajuta bărbații dacă e nevoie, în acest caz una dintre femei stă cu copiii celorlalte. Femeile au un rol important în păstrarea sau instalarea calmului în case, învățând de la bătrâne cum să-și păstreze casa, familia și bărbatul lângă ele și lângă copiii lor.

Din discuțiile informale cu ocazia observațiilor, precum și din interviurile realizate aici a reieșit că oamenii din această colonie, fiind rude, au o relație foarte apropiată, ajutându-se atunci când în familiile mai mici care compun familia lărgită nu mai sunt resurse materiale. De multe ori se întâmplă că oamenii găsesc împreună și mănâncă la o altă familie, în general la mamă sau soră.

Majoritatea oamenilor de aici înțeleg condiția în care trăiesc, mulți dintre ei o acceptă resemnați, căci nu văd nici o cale de ieșire, și acceptă în tăcere ce li se întâmplă. Există totuși cazuri de nemulțumire explicită, din partea unor femei, soțul cărora s-a dovedit a fi mai detașat de probleme crezând că dacă își consumă energia inutil, oricum problemele nu se rezolvă, ci se agravează.

Trăind în condiții asemănătoare, oamenii din această colonie își oferă reciproc suport moral și material la nevoie. Sunt organizați de un fel de ghid social nescris care îi organizează astfel încât înainte de toate își achită datoriile unii față de alții, știind că „nici ei nu au și împrumutul trebuie restituit”. Împrumuturile de obicei sunt gestionate de mamele familiei, care uneori sunt dispuse să considere alte mame ca și achitate de datorie cu o masă gătită împreună. Toate persoanele intervievate au considerat că lipsa educației școlare este marele lor impediment spre o viață mai bună, de aceea încearcă să-și îndrume copiii să frecventeze școala pentru a le asigura cel puțin o șansă de a avea un alt fel de viață, o viață mai puțin săracă. Ei au spus că deși știu că există și alte metode de îmbogățire, cum ar fi furtul sau păcăleala altora, ei refuză să recurgă la astfel de metode. Invocă mereu grija lui Dumnezeu pentru ei și copiii lor, unii dintre fiind credincioși (pentecostali) practicanți.

În general deciziile importante le discută în familia mică, dar dacă nu se ajunge la o concluzie, discutarea problemei se extinde la următorul nivel de rudenie, ajungându-se câteodată cu ea la nivelul familiei lărgite. Persoanele intervievate au afirmat că de obicei femeile au încredere în capacitatea de gândire și acțiune a soților, se retrag din dispută și cedează puterea de decizie bărbatului sau bătrânilor .

Cele mai multe persoane vizitate și intervievate au declarat că se simt norocoși că au reușit să-și formeze și mențină familia, căreia îi acordă o valoare majoră și pe care o resimt ca o sursă a optimismului lor. În general toți din această colonie încearcă să aibă relații pașnice cu vecinii care locuiesc în blocurile învecinate. Ei au spus că personal niciodată nu au avut conflicte cu vecinii din afara colectivității lor restrânse, și nicidecum nu au probleme în interiorul acesteia, nu tolerează conflictele și bătrânii au rolul de a păstra calmul în cadrul colectivității. Copiii sunt bine îngrijiți și curați în pofida condițiilor precare în care familiile trăiesc. Nu se plâng nici de probleme de relaționare cu colegii de serviciu sau cu șefii, deoarece își fac treaba și evită conflictele.

2. Situația familială, condițiile de locuire și munca casnică

Persoana 01 este femeie de 25 ani, familia ei fiind formată din cinci membri (părinții intervievatei, soțul și fetița acestora). Ei locuiesc într-o cameră de 4,50/4,50 – ea fiind dotată cu două paturi, o sobă, o masă de cameră, un dulap, un televizor. Anul trecut și-au construit o anexă pentru a le servi drept bucătărie, ea fiind mobilată cu mobilă de bucătărie, și un aragaz pe butelie.

Casa este bransată la rețeaua de gaz, însa gazul le-a fost tăiat din cauza restanțelor, de aceea ei, ca și celelalte familii de la această adresă, folosesc soba pe lemne și uneori aragazul cu butelie. Li s-a oprit și alimentarea cu curent electric, tot din motivul de neplată, de aceea ei folosesc lumânări și se duc la culcare destul de devreme. Dacă până acum televizorul era o formă de petrecere a timpului liber seara, acum acesta a devenit o piesă de mobilier. În această familie soțul interviewatei și mama acesteia au loc de muncă, tatăl este bolnav. Ei toți gătesc la un loc, deciziile sunt întotdeauna consultate cu bătrânii din casă, și de obicei ei au ultimul cuvânt

În legătură cu împărțirea activităților în casă interviewata a afirmat: *"Gătește mama și tata, și eu pentru familia noastră"; "În fiecare zi nu spălăm, dar, păi în două ore să fac curat, într-o ore și mâncarea tot cam așa, două ore. Dar le reușim să le facem pe toate. Mâncarea facem în fiecare zi, că le trebuie."*

În ceea ce privește luarea deciziilor, părerea bătrânilor din familie pare să fie predominantă: *"Părinții, mama și cu tata au decis când am cumpărat mobila... Păi, ne-a întrebat, ne-a întrebat că cum și de care și.... dar decizia a fost a lor, da care vă place, place și noi.... Mi-o plăcut decizia care au luat-o ei"*.

Concepția interviewatei despre femeia ideală și bărbatul ideal se bazează pe ideile familiei ca valoare importantă în viața lor: *"Păi, eu, păi, așa cum zic eu, ea să fie harnică, să fie curată, să-și facă toate treburile acasă și să-și vadă de familia, să fie, să se înțeleagă bine cu familia, să nu facă, ce știu, altele lucruri ce nu-i trebuie, și să fie în casă."* *"Și el să fie muncitor, să fie harnic, tot să-și ține la familie ca să fie, să fie o familie fericită, să ascultă de unu pe altul, să facem toate ca să fie bine și să-și facă treaba, ca și un bărbat înșurat, de familie."*

Persoana 02 este bărbat de 36 ani, el locuiește aici cu soția lui, și doi copii de 11 și 4 ani. Fiica lor cea mare s-a căsătorit anul trecut și s-a mutat de aici. Camera lor are o dimensiune de 3/5, fiind dotată cu două paturi, o sobă pe lemne, un dulap pentru haine și unul pentru vase, un televizor. Serviciile de gaz și electricitate le sunt sistate din cauza restanțelor. Lipsa băii generează multe neînțelegeri și discuții în familie. Membri ei, confruntându-se cu atâtea lipsuri sunt resemnate: au un nivel de educație scăzut, și șansele lor de a ocupa un loc de muncă mai bine plătit sunt minimale. Interviewatul lucrează la o firmă de construcții, însă momentan este acasă, deoarece în această perioadă a anului nu este de lucru în acest domeniu. Este nemulțumit de traiul de zi cu zi, însă acceptă că asta este situația lui în care probabil va trăi toată viața, pentru că a renunțat la școală timpuriu și a muncit de mic copil pentru a-și ajuta familia. Este mulțumit de familia pe care și-a format-o, încearcă să ofere copiilor minimul necesar. Deși soția lui este foarte hotărâtă să muncească, el nu prea este de acord cu așa ceva, explicând că cineva trebuie să aibă grijă de copii și să se ocupe de treburile casnice.

Interviewatul exprimă păreri ce se înscriu într-o viziune tradițională, patriarhală despre rolurile de gen din familie. Acestea se manifestă atât în concepția lui despre împărțirea activităților în casă (*"Soția se implică în pregătirea unei zile, ea este responsabil, făcutul de mâncare, curățenie"*); *"Ce face soția acasă niciodată nu poate fi considerată plătită, ca ea face din sufler"*); cât și în legătura cu modul în care se i-au deciziile în familia lor (*"În familie eu iau deciziile (bărbatul), eu îs șeful"*); *"Dacă soția are dreptate o să înțeleg și pe ea, dar ea trebuie să vine înainte la mine ce e de făcut, cum îi?"*); dar și cu ceea ce crede el despre femeia ideală (*"Soția mea este femeie ideală. Dacă zic că vreau prăjituri, prăjituri face"*).

Persoana 03 este femeie de 62 ani, are cinci copii, acum stau patru persoane împreună, au două camere, pe care le-au cumpărat după 1990, una dintre camere înainte era baia lor, dar au transformat-o să aibă loc mai mult. A făcut trei clase. A lucrat 25 de ani pe șantier, i-a fost grea munca aceea ca femeie, a săpat, a cărat betonul. Acum este în pensie. Nici unul dintre copii nu este la școală, familia s-a mutat de multe ori, dintr-o localitate în alta, copiii au stat acasă, au avut grijă unul de altul. Se declară rom-ungur, acasă vorbesc țigănește și ungurește, spune că româna n-o vorbește așa de bine. De zece ani s-a convertit de la religia reformată la Martorii lui Iehova, merge des la adunare. Ea este bunica și străbunica copiilor care locuiesc în curtea nr 2, de foarte multe ori ea gătește pentru toate familiile din această curte, când poate, oferă o masă pe zi fiecăruia de aici, știind cât de dureroasă este foamea, aceasta fiind lecțiile ei de viață. Ea stă împreună cu soțul ei pensionar într-o cameră de 5/6, fiind dotată cu două paturi, o sobă pe lemne, un dulap pentru haine, precum și unul pentru vase, un televizor, un frigider. Aparatele electro-casnice nu pot fi folosite acum, pentru că s-a tăiat bransamentul la rețeaua de electricitate. Și această cameră este bransată la sursa de gaz, însă din cauza restanțelor și gazul le este tăiat în acest moment. Cei doi bătrâni în trecut au cumpărat întreaga casă, deci nu doar camera în care locuiesc, ci și celelalte camere ocupate de copiii și nepoții lor. Ei mai au o casă într-o altă localitate, însă acolo nu locuiește nimeni. Bătrânii intenționează să se întoarcă acolo, lăsând camera în care locuiesc acum, nepoților lor.

Intervievata este nemulțumită de situația financiară în care se găsește. Grijile ei sunt și mai mari datorită fiului său de 40 de ani, care suferă de cancer la gât, și pe care nu-l mai poate ajuta să-și facă operația necesară. Soțul ei este și el suferind de ulcer varicose, dar mai încearcă să mai aducă un venit în casă, muncind cu ziua unde este nevoie de. Deși este bătrân, lucrând mulți ani în domeniul construcțiilor, multă lume îl știe și îl cheamă deseori la lucru, deoarece face lucrări de calitate. El are foarte mult unor, încercând să facă glume pe seama sărăciei și a bolilor care îi macină pe toți, făcând haz din necaz, din faptul că dorm în camere fără căldură sau că amână multe mese pentru că acestea nu există. Umorul este în cazul lor un instrument prin care încearcă să prelucreze problemele pe care oricum nu le poate contracara .

Persoana 04 este femeie de 20 de ani, stau într-o casă cu o singură încăpere și o anexă folosită drept bucătărie cu părinții, cu fetița și băiețelul ei, cu fratele mai mic, fratele mai mare și familia lui, și cu sora ei. Camera lor este de 4/4, este mobilată cu patru paturi, un dulap de haine și unul de bucătărie, o sobă, un televizor. Locuința este bine îngrijită, toate lucrurile sunt așezate la locurile lor, însă pereții casei au acumulat umezeală pentru că țigla este spartă și căzută de pe acoperiș, și oamenii nu au bani pentru reparații și izolație. În această locuință trăiesc în mod obișnuit nouă persoane (intervievata, părinții ei și doi copii ai ei, fratele ei cu soția lui și copilul lor, precum și un alt frate), dar din când în când se mai mută acolo și un nepot de-al ei. Persoanele din această familie stau împărțiți pe patru paturi, soțul a părăsit-o pentru o altă femeie, căsnicia ei a fost plină de suferințe. Este pe jumătate rom, pe jumătate ungur, gaborii le spun rom-unguri, ceea ce este un termen jignitor pentru ei. Are patru clase, este casnică. Familia este înscrisă la Martorii lui Iehova, dar ea nu prea practică religia, nu merge la adunări. S-a căsătorit la 14 ani, și are o fetiță, a fost operată la sâni, nu are medic de familie, fetiței îi mai scrie din când în când o rețetă medicului bunicului.

Este de părere că o fată trebuie să învețe în primul rând să aibă grijă de casă, de copii, să gătească, iar un băiat să meargă la școală și să învețe meserie. Nu-și dorește să se mai mărite, ci să muncească undeva și să aibă grijă de copii. A ajuns să nu-și mai dorească altceva, decât să aibă o pâine pe masă, chiar dacă mai tânără a visat la haine, a dorit să meargă să se plimbe, să meargă la discotecă. Dacă ar fi să fie iar de 14 ani, nu s-ar mai mărita și nu ar face nici copii, ar vrea să lucreze doar și să vadă de viața ei. Totuși crede că a trăi bine înseamnă să ai o viață familială bună, unde există înțelegere, și unde lucrează amândoi.

Intervievata a stat mult timp în concubinaj cu tatăl copiilor, însă acesta neglija de multe ori familia, plecând de acasă, lăsându-i fără bani de mâncare și vorbind urât soției și copiilor. Concubinul întors acasă de multe ori, a fost totuși bine primit, dar toate aceste plecări și reveniri au generat un acut sentiment de frustrare intervievatei, pentru că ea îl mai iubea, dar era și nemulțumită de el în același timp. Bărbatul muncea cu ziua doar dacă vroia, lăsând copiii de multe ori flămânzi, aruncând reproșuri către toată lumea, sau plecând din nou de acasă. Pe baza acestor experiențe, intervievata și-a format o părere general proastă despre bărbați, datorită căruia nu dorește să se implice în noi relații de teama de a nu se repeta experiența dureroasă. Nimeni din această familie nu are un loc de muncă stabil, bătrânii și frații ei mai caută să lucreze cu ziua, dar în această perioadă asta a devenit din ce în ce mai dificil. Totuși, copiii merg la școală.

Concepțiile ei despre ce înseamnă să trăiești bine sunt marcate în primul rând de valoarea atribuită familiei: *"Pentru mine de a trăi, să trăiești bine, să fi cu familia, să ai tot ce-ți trebuie, să nu lipsească nimic, asta. Să ai multe sănătate, să nu fi bolnav, pentru mine asta ar fi, să ai familie frumoasă, să ai înțelegere."* Ea consideră că o femeie perfectă, *"este gazdă la casa ei, îi pasă de toți, este femeie ideală pentru ei."* Lucru manifestat și în așteptările ei față de modul în care ceilalți membri ai familiei ar trebui să contribuie la muncile casnice: *"Ba, taie lemne, mai aduce apă. Deci mai m-ajută și el. Mai am băiatul ăsta mare, mă ajută, ălalalt 14 ani. Când am nevoie de apă sau taie lemne."* Viziunea ei despre bărbatului ideal se bazează pe experiențele sale negative legate de fostul ei concubin, tatăl copiilor: *"Să crească copii, să mere la muncă, să-și crească și el copii împreună cu mine, astea"; "Să mă iubească, să crească copii, să aibă respect."*

Persoana 05 este femeie de 28 ani, măritată la 17 ani, când s-a lăsat și de școală după primul an de școală profesională. Nu are copii din motive de sănătate, dar ar dori să aibă. Este lucrător comercial, pornește dimineața la 5 de acasă ca să ajungă la locul de muncă care este foarte departe. Camera în care locuiește intervievata are o dimensiune de 5/5, e mobilată cu patru paturi, două dulapuri de haine, o masă, având un televizor și un calculator. În această curte nu există toaletă, de aceea oamenii își fac nevoile la toaleta dintr-o altă curte. Nouă persoane stau aici, ea cu soțul, cei doi socrii, cumnata, cumnatul cu soția și cei doi copii ai lor și copilul cel mai mic al socrilor. Înainte să se mărite stătea cu părinții într-un apartament în chirie în centrul orașului, astfel nu avea ce să moștenească după moartea părinților.

Soțul ei momentan nu lucrează, are numai patru clase, a fost angajat înainte în construcții. Părerea ei este că un soț bun este unul care își respectă și iubește soția. Toți bărbații din casă lucrează zilieri, ea este singura persoană cu un venit stabil, care însă este foarte redus. Vorbește despre neplăcerile locuirii cu atâtea persoane într-o singură încăpere, unde ea ca femeie care a fost și bolnavă are probleme când trebuie să se spele. Resimte nevoia părinților, care au murit, și

a fraților, pe care nu i-a văzut de mulți ani, se simte singură aici în familia socrilor, chiar dacă stau atâtea persoane împreună. Ca să aibă loc, și-a luat în rate un pat cu dulap, să aibă unde să pună capul și unde să-și pună hainele.

De multe ori o enervează faptul că ea singură pune atâția banii, și toți mănâncă de pe seama ei, această stare de fapt nu i se pare corect, dar nu are ce face, acceptă lucrurile astea, tace să nu iasă scandal, încearcă să nu pună la suflet, să rămână nepăsătoare, să nu vadă, să nu audă, să nu bage de seamă, căci știe că nu-și permite să se mute separat într-o chirie. Din când în când au probleme cu cei de la bloc, din cauză că își atârnă hainele la uscat în curte, din cauza asta vecinii ai chemat și primăria și poliția, dar le-au spus că nu au ce face, trebuie să spele, dacă nu spală, li se zice că sunt țigani și murdari. Cel mai mult și-ar dori să aibă casa ei, să stea separat de socrii și ceilalți din familie. Când era mai mică visa să meargă la mare sau la munte ca și colegii ei de școală, dar nu s-a împlinit, și acum mai bine nu mai visează, le merge tot mai rău, se lasă păgubașă, nu mai visează la nimic.

Intervievata, deși are loc de muncă (lucrează ca și ambalator și manipulator marfă într-un magazine din oraș), nu reușește să părăsească colonia și să se mute într-un loc unde să locuiască numai cu soțul, acesta neavând un loc de munca stabil. Nici ceilalți membri ai gospodăriei nu au loc de muncă stabil. Este foarte nemulțumită de traiul greu pe care îl are, cu atât mai mult cu cât este și bolnavă (are cancer de col) și ar avea nevoie de o igienă permanentă, lucru care este imposibil în condițiile lor de trai. Mai mult, tratamentele necesare acestei boli sunt foarte scumpe, de asta viața ei este și mai grea acum ca de obicei. Soțul ei este nemulțumit de viața pe care o duce, se simte responsabil de întreținerea familiei, dara neavând loc de muncă, tot greul cade pe umerii nevestei, lucru care îl deranjează și îl doare. Cuplul își dorește copii, însă starea de sănătate a intervievatei nu permite o sarcină.

Ea menționează că de multe ori sunt neînțelegeri între cei care stau în această curtea, motivele fiind minore, dar născând discuții urâte, care lasă resentimente. Metoda ei de a le evita este ignorarea acestora. Atmosfera mai tensionată observată aici față de celelalte două curți observate se datorează probabil faptului că nucleul de bază este formată din socri intervievatei, iar gradul de rudenie între cei de aici este mai îndepărtat. Întrajutorarea necondiționată aici se practică numai între rudele de gradul întâi, în rest fiecare se descurcă cum poate, de exemplu împrumutându-se între ei și restituind împrumutul, ceea ce în celelalte două curți nu se practică. Restul familiei pare să uite repede de conflicte, după ce se ceartă, se și împacă, însă intervievata nu este de aceeași părere. Ea consideră că odată stricată relația, aceasta nu se mai reface, ea ar dori ca toți să acționeze și să vorbească cu respect unii față de alții, nelezând demnitatea celui alt, exprimând părerea personală și având dreptul de a accepta sau refuza părerea celorlalți. Bunul simț, și modul cum își vorbesc sunt apreciate mult de intervievată.

La locul de muncă intervievata se bucură de încrederea și aprecierea șefilor. E foarte atentă la muncă, oferă indicații și sprijin informațional colegilor, și probabil și din acest motiv este privită cu respect de către colegii ei, dominând oarecum zona de lucru. Este glumeață, încearcă să destindă atmosfera, dar fără să-și abate atenția de la muncă. Are un grupuleț mai mic de prietene, cu care are o relație mai apropiată, povestind între ele mai mult în pauze, discutând în timpul liber despre subiecte personale.

Persoana 06 este femeie de 30 ani. Ea este casnică și se ocupă de treburile casei și în primul rând de de copilul lor care are probleme psihice. Soțul ei lucrează la o firmă de construcții

de dimineața până seara la 6-7. Au doi copii, unul este înscris la școală, celălalt mai mic stă acasă datorită handicapului. Camera lor este foarte mică pentru 4 persoane, un spațiu de 3/ 5 unde pe lângă sobă și un dulap au un pat mare în care dorm toți împreună, lucru care crează o suferință zilnică în plus pe lângă celelalte lipsuri cu care se confruntă. Și această familie este în relații de rudenie cu restul comunității de romi de la această adresă, se mai ajută cu mâncarea atunci când familia își epuizează toate resursele. Cu restul familiilor din împrejurimi nu au nici un contact. Nici ei nu curent electric și gaz. Gătesc pe sobă pe lemne, lemne adunate de la pădure sau de la case dărâmate.

Regulile împărțirii muncilor casnice din această casă reflectă o diviziune tradițională a muncii: *"Eu spăl, fac de mâncare, curat. Soțul nu prea ajută, lucră. Deci mere dimineața.... Mai taie lemne, mai aduce apă. Deci mai m-ajută și el. Mai am băiatul ăsta mare, mă ajută, ălalalta 14 ani. Când am nevoie de apă sau taie lemne."* Intervievate este mulțumită de el, așa își încipueie ea să fie un bărbat ideal: *"Mie-mi place cum e. E un soț foarte bun."* Secretul înțelegerii dintre ei este comunicarea: *"Discutăm, și facem să fie bine, să iasă totul bine. Deci comunicăm."*

Persoana 07 este femeie de 29 de ani, a făcut opt clase într-un alt oraș. Camera în care stă cu familia ei compusă din șase persoane (cu soțul și cei patru copii) este construită din lemne și alte materiale cu care au reușit să improvizeze o așa zisă locuință în care pătrunde frigul și apa. Ferestrele și ușa au fost puse de către ei, acestea nefiind de o foarte bună calitate și nu se închid, de aceea frigul pătrunde în casă, oamenii fiind nevoiți să mențină focul aprins toată ziua, ceea ce înseamnă și un consum permanent de lemne pe care procură aleator, neavând bani să le cumpere. Camera are o dimensiune de 5/4, fiind dotată cu un televizor, o sobă, un dulap, două paturi. Intervievata a fost angajată în magazinul Auchen din Iulius Mall ca și vânzătoare la raionul de pește, însă în acest moment este în concediu de maternitate. Acum se ocupă de treburile casnice, se îngrijește de cei patru copii, gătind și spălând rufe. Soțul ei nu are loc de muncă stabil, încearcă să găsească de lucru cu ziua. Unul dintre copii este elev, iar ceilalți necesită atenția permanentă a mamei, fiind mici .

Se declară româncă, este măritată cu un bărbat de etnie romă, pe lângă româna și romani vorbește și ungurește. De religie ortodoxă, și-a botezat cei doi copii catolici, după religia soțului. Având doi copii mici, unul de opt, altul de doi ani, ea stă mai mult acasă, are grijă de ei și de treburile casei. Stau împreună cu socrii, casa este a lor.

Li s-a tăiat gazul și curentul, căci nu au plătit datoriile. Apa o i-au ca toți ceilalți, de la robinetul din curte. Își dorește o casă, oriunde, chiar și în pădure, să aibă un loc unde să țină câteva animale, și o mică grădină. Se înțeleg bine cu neamurile, se împrumută, mămâncă unul la altul dacă au probleme. Îi place să fie casnică, treburile gospodărești le consideră ca fiind ale ei, iar al bărbatului să aibă servicii. Deciziile le i-au împreună, nu este nimeni șef în casă. Este mulțumită de soțul ei, că este harnic, înțelegător și nu bea. Stă în concubinaj cu el de la vârsta de 22 de ani.

Intervievata este dezamăgită de nivelul de trai, însă de nevoie s-a adaptat condițiilor, acceptând cu resemnare situația în care trăiesc. Ea crede că doar educația școlară ar fi putut să-i ofere măcar șansa de a avea un altfel de trai, însă a recunoscut că nu i-a plăcut școala, renunțând de mică la educație. Este cu atât mai mult mâhnită cu cât sănătatea unui copil a avut de suferit și avea nevoie de mai multe tratamente medicale pentru a se stabili, lucru care le-a îngreunat și mai mult viața. Soțul ei spune că încearcă să-i ofere familiei o viață mai bună, dar neavând loc de

muncă și având venituri doar din munci ocazionale, viața bună rămâne o dorință mereu amânată. Ei rămân de multe ori fără bani, și sunt nevoiți să apeleze la ajutorul bătrânilor. Amândoi spun că în familie deciziile se iau împreună, ajungându-se la înțelegere prin cooperare, ascultare, empatie și respect. Au o relație bună cu restul comunității lor, dar cu cei din împrejurimi nici nu discută. Sunt nemulțumiți de viața pe care o duc, și își încurajează copiii să meargă la școala pentru a-și construi un viitor mai frumos ca al lor, eventual să plece din colonie, să aibă o casă și un loc de muncă care să le permită un alt nivel de trai

În ceea ce privește împărțirea muncilor casnice, interviuata consideră că *"ar trebui împărțită munca asta la fiecare din casă"*, scopul fiind ca *"să fie totul bine, să meargă bine."* Chiar dacă se bazează pe principiul ajutorului reciproc (*"și el mă ajută și eu pe el ajut, normal"*), diviziunea ideală a muncii și în cazul ei se înscrie în registrul unei ordini de gen tradiționale (*"Eu fac curățenie și mâncare și soțul să meargă la serviciu"*), precum se întâmplă și cu viziunea ei despre femeia ideală și bărbatul ideal: *"Să fie curată, să aibă grijă de copii. Atât"*; iar el *"să fie harnic, înțelegător, să nu fie bețiv și atât. Al meu nici nu e."* Reciprocitatea o consideră însă ca și importantă în luarea deciziilor: *"Amândoi suntem șefi"*; *"Tot ce este, decidem împreună."* Consideră, și afirmă cu mândrie acest lucru, că puterea ei constă în a face totul în casă: *"În general îmi place să fac totul singură, fiindcă îs eu o fire mai pretențioasă. Iar soțul, să care apă, se taie lemne, munca de unui bărbat. Să facă pe lângă ușa noastră, că curte nu avem, curățenie pe sub geam și ... eventual se bată un covor, dar în rest fac totul singură."*

Persoana 08 este femeie 29 ani, este româncă, însă se afiliază romilor. Trăiește aici cu soțul ei de etnie romă și are o fetiță de 12 ani. Camera lor are o dimensiune de 4/3, dotările acesteia fiind un pat, un dulap, o sobă pentru gătit și încălzit, o masă, un televizor și un frigider, care însă nu funcționează deoarece în această colonie nu este curent electric din cauza neplății consumului. Camera este așezată și curată. Ferestrele și ușa au fost puse de către ei, acestea nefiind de o foarte bună calitate și nu se închid, de aceea frigul pătrunde în casă, oamenii fiind nevoiți să mențină focul aprins toată ziua, ceea ce înseamnă și un consum permanent de lemne pe care procură aleator, neavând bani să le cumpere. Interviuita lucrează la o firmă de încălzămintă, secția cusut. Soțul ei în prezent este șomer, recent și-a pierdut locul de muncă, lucrează ca zilier. Sunt nemulțumiți de viața pe care o duc, și își încurajează copilul să meargă la școala pentru a-și construi un viitor mai frumos ca al lor, eventual să plece din colonie, să aibă o casă și un loc de muncă care să le permită un alt nivel de trai .

Interviuita se crede o femeie puternică, care aduce venit în casă, dar în același timp îi și place să facă ea totul și acasă: *"În general îmi place să fac totul singură, fiindcă îs eu o fire mai pretențioasă. Iar soțul, să care apă, se taie lemne, munca de unui bărbat. Să facă pe lângă ușa noastră, că curte nu avem, curățenie pe sub geam și ... eventual se bată un covor, dar în rest fac totul singură."* Probabil și datorită acestui fapt, până la urmă ea aduce deciziile în familie: *"Îmi place întotdeauna să mă sfătuiesc cu soțul, dar în general el lasă după mine și la noi cam eu sunt șeful decât soțul"*. Practica ei de a se dedica cu totul familiei se manifestă și în ceea ce crede despre femeia ideală, care trebuie să aducă sacrificii: *"Eu cred că mai mare sacrificiu faptul ca să îngrijești copiii, să îngrijești soțul."*

Persoana 09 este bărbat de 30 ani, este soțul femeii de mai sus. Locuiește într-o cameră de 3,50/3 împreună cu soția și fetița lui de 12 ani. Chiar și dotările minim necesare fac ca această

cameră să fie foarte aglomerată. Are două paturi, o masă, un birou și un fotoliu. Una dintre paturi are o mobilă deasupra, fiind folosită atât ca dulap de bucătărie, cât și de haine. Familia are un televizor și un frigider pe care însă nu le pot folosi pentru că li s-a tăiat curentul. În general, camera este destul de improprie traiului deoarece pereții trag apa și se umezesc și se macină, iar ușile și geamurile nu se închid bine, lăsând să pătrundă frigul în casă, chiar dacă le căptușează cu haine pentru a o mai izola de frig. Intervievatul și-a pierdut locul de muncă și încearcă să lucreze cu ziua. Soția intervievatului este angajată la o firmă de încălziminte din Cluj, însă salariul pe care îl are nu satisface necesitățile familiei. Ea este foarte supărată de traiul pe care îl are, și datorită stresului are tot felul de manifestări anxioase de la furie până la abandonare sau stare de depresie. Nu reușește să se adapteze situației așa cum o fac celelalte femei din colonie care se află în aceeași situație. Starea ei de tensiune se răsfârge asupra întregii familii, dar mai ales asupra soțului care se simte responsabil și neputincios, nereușind să găsească un loc de muncă. Își îndeamnă fetița să învețe să-și facă un trai mai bun și să evite băieții, îi spune că evitând băieții evită și problemele.

Diviziunea muncii casnice înseamnă pentru el că din când în când își ajută soția: *"Sincer, o ajut pe soția, așa când n-am de lucru, prin curte ce mai fac și seara"*. Consideră că o femeie ideală *"îi bună, sinceră, iubitoare. Trebuie să fie bună și să înțelege. Și soțul."* Chiar dacă nu-și poate explica de ce este așa, e convins că în luarea deciziilor reușește întotdeauna să se înțeleagă cu soția: *"Cu soția mă-nțeleg foarte bine, mai sînt certuri din ăstea mici, dar no. În situații mai grele nu știu, ne înțelegem amândoi și luăm o hotărâre. Nu știu cum ..."*

Persoana 10 este femeie de 25 de ani, stă într-o baracă de lemne, cu patru copii și cu concubinul, nu a fost niciodată legal căsătorită. Are patru clase, concubinul este fără școală, nu are loc de muncă. Are trei băieți și o fată, de nouă, șase, trei ani și unul de un an și trei luni. Din 2007 lucrează ca și vânzătoare la Iulius Mall la pescărie, momentan este în concediu de maternitate. Baraca are o singură încăpere, făcută de tatăl ei, ea aici s-a născut, și dintotdeauna a locuit aici. Au un pat, un șifoner și un televizor, fără sobă. Se ajută reciproc cu părinții.

Părinții ei locuiesc în apartamentul vecin, ea având relații apropiate cu mama sa, ceea ce se reflectă și în cele afirmate despre luarea deciziilor: *"Mai mult cu mama, cu ea mă înțeleg mai bine. Și cu soțul."*

Chiar dacă nu se plânge de soțul ei, caracteristicile bărbatului ideal se contrazic cu ceea ce este el: *"Să aibă școală și el să mere și să angajeze undeva, să mai ducă și el un venit în casă, ar fi bine."*

Persoana 11 este femeie de 30 de ani, născută într-un alt oraș. Locuiește în casă cu soțul și copilul soțului din prima căsătorie, într-o singură încăpere făcută de tatăl ei, fără bucătărie, cu WC-ul în curte. Au un pat, un dulap, o masă de bucătărie, un televizor și un calculator. Dar acum nu au curent și gaz, li s-a tăiat și lor. Îi place aici, nu dorește să se mute. Are trei clase, acum este angajată ca femeie de servicii la Bauman. Vorbește trei limbi, este de religie greco-catolică, dar nu practică religia, nu merge la biserică. Se declară țigan ungar. După ce vine de la servicii, nu iese niciunde, nici la sfârșit de săptămână, stau acasă, face curat, gătește, se uită la televizor. Soțul nu are școală, lucrează ca zilier în construcții, face orice. Părinții ei stau tot aici pe, într-un alt apartament, acum sunt pensionari.

Familia interviuatei are o relație bună cu tot restul colectivului din curțile coloniei de la această adresă, dar și cu oamenii care locuiesc în blocurile din vecinătate. Camera lor are o dimensiune de 4/4, și este dotată cu un pat, un dulap de bucătărie și unul de haine, o sobă și o masă, și un calculator. Camera este destul de deteriorată, absoarbe umezeala, apa se infiltrează prin acoperiș. În momentul interviului camera a fost debransată de la curentul electric.

Intervievata locuiește aici cu soțul și copilul ei. Ea este angajată ca femeie de serviciu la un depozit de materiale de construcții, soțul ei lucrează ca zilier, salariul femeii nu poate acoperi nevoile celor trei persoane. Ei se simt dezamăgiți cu atât mai mult cu cât văd că nu pot oferi o viață bună copiilor.

Chiar dacă ea este angajată, și soțul ei este zilier, asta nu schimbă modul în care se iau deciziile la ei față de o familie tradițională, unde soțul s-ar presupune că aduce venit stabil în casă: *”Soțul are ultimul cuvânt, el ia deciziile”*. Nu vede deosebiri între cum ar trebui să fie un bărbat ideal și o femeie ideală: *”Și femeia și bărbatul să fie harnici”*.

Persoana 12 este femeie de 38 ani, locuiește într-o cameră care înainte a fost baia proprietarilor casei. Bătrânii astfel au creat încă o locuință în care să se poată muta interviuata, rudă cu ei, împreună cu cele două fiice ale sale, amândouă trăind în concubinaj și având câte un copil. Deoarece interviuata mai are un apartament, în această cameră trăiesc mai ales fetele ei împreună cu familiile lor. Ele nu vor să locuiască cu ea la bloc, fiind obișnuiți să trăiască în această colonie. Camera lor este dotată cu două paturi, o sobă, un dulap și o masă. Folosesc toaleta din cealaltă curte. Nici la ei nu este curent electric, iar cu apă se aprovizionează de la pompa care deservește toate gospodăriile din întreaga colonie de la această adresă.

Intervievata este văduvă de mulți ani, nu are loc de muncă, primește ajutor social, și îi este foarte greu ca cu acești bani să acopere cheltuielile legate de apartament, de hrana ei și a copiilor. Ea este bolnavă de ulcer, pe care n-o poate trata din cauza lipsei banilor, căci un regim alimentar corespunzător ar necesita o cheltuială ce nu și-o poate permite, de aceea această afecțiune îi crează mereu probleme. Nevoită fiind, încearcă să mai muncească cu ziua atunci când se mai ivește ocazia, însă, mai ales pe timp de iarnă, este dificil să-și găsească ceva. Nici cele două fiice nu au loc de muncă, și nici soții lor nu au venituri stabile, încercând și ei să obțină venituri prin munca cu ziua. Practic acești oameni trăiesc la limita subzistenței de pe o zi pe alta, pentru ei o farfurie de mâncare nu poate fi asigurată în fiecare zi. Familiile din curtea nr.2 de multe ori mănâncă împreună atunci când este ce, iar atunci când nu este, rabdă de foame tot împreună. Familia interviuatei nu are conflicte cu oamenii din vecinătatea mai largă, dar în fond nu au relații cu ei, trăiesc în lumea lor separată, nu au ce împărți cu cei de la blocuri.

Conceptiile ei despre rolurile de gen din familie reflectă clar o gândire patriarhală: *”Pălăria bărbatul să poarte. Bărbatul trebuie să muncească, să aducă bani în casă”*; *”Femeia trebuie să spală, trebuie să face de mâncare, de tot. Să aibă grijă de copii.”* Lucru care se manifestă și în ceea ce crede despre luarea deciziilor: *”Șeful? Bărbatul, el avea ultimul cuvânt, el lua deciziile.”* În opinia ei, secretul unui cuplu este înțelegerea și comportamentul bazat pe reciprocitate (ele fiind puse, totuși, în primul rând pe seama femeii: *”Păi cum se poartă, și femeia cu un bărbat. Dacă se poartă faină, și bărbatul se poartă”*; *”Dacă nu poți să te înțelegi cu bărbatul, n-ai nici un viață bună. Acolo totul e numai cu ceartă. Eu niciodată, eu am stat cu bărbatul meu 20 de ani și eu n-am avut. Noi n-am avut certuri, probleme.”* *”Deci comportamentul, deci cum te porți e important.”*

Persoana 13, bărbat de 35 de ani, locuiește într-o cameră de 4/3,50 împreună cu concubina lui, și cei trei copii. Camera este dotată cu două paturi, o masă, o sobă pe lemne, și un mic dulap în care sunt depozitate și hainele și vesela. Este soțul persoanei 11. Bărbatul are o viziune mai optimistă, deși nu neagă greutățile vieții. Își caută de lucru ca zilier, mai ales în sezonul cald, încercând să acumuleze resurse și pentru iarnă. Colectează fier vechi, sau muncește ocazional în construcții, la demolări, sau la săpat de șanțuri. Își dorește o viață mai bună și mai ales un viitor mai bun pentru copil, însă, resemnat, consideră că există un nivel de la care nu mai poți înainta, și ești silit să trăiești așa.

El spune că deși sunt destul de puțini cei care aduc un venit în familia mare din această curte, hrana se împarte pentru toți și nu își reproșează niciodată faptul că, deși sunt bărbați, nu au un loc de muncă stabil și venituri stabile. În pofida acestei situații, bărbații au un simț al răspunderii față de familia lor, își doresc să muncească, însă nu găsesc de lucru, dar cel puțin nu cheltuie banii pe băutura în mod abuziv, orice ban fiind cheltuit cu atenție, prioritate având cheltuielile pentru hrană și cele de întreținere, și numai apoi pentru țigări și alcool. Intervievatul este asistent personal pentru unul din copii care are un handicap motor. Soția lui nu lucrează, este casnică, însă mai merge cu ziua atunci când se ivește ocazia. Intervievatul încearcă să suplimenteze venitul familiei adunând fier din râul Someș.

Împărțirea muncilor casnice nici la această familie nu este diferită față de celelalte cazuri: *”Păi eu fac acasă, mai am zis, dacă am așa ceva de reparat la casă sau ceva, le mai fac. Soția îi cu gospodăria, cu mâncarea, cu curățenia, cu spălatul. Eu-s cu lemnele”*. În luarea deciziilor existența unui plan făcut în urma discuțiilor i se pare foarte importantă: *”Păi, o discutăm și ne punem un plan. Dacă putem să adunăm banii ăia o facem, dacă nu, și așa e bine că n-avem încotro”*; *”Cum să zic, o discutăm și atunci luăm decizia împreună. Dacă are ea altă, ”Ia uite, așa e mai bine!”*, *atuncia vedem varianta. Mai lăsăm unul după altul.”* Opinia lui este că respectul reciproc stă la baza unei vieți familiale bune: *”Și soțul și soția trebuie să respecte unul pe celălalt”*; *”La noi în familie respectul înseamnă că nu ne mințim unul pe altul, nu ne-nșelăm unul pe altul, dacă avem ceva de discutat le discutăm împreună. Deci astea. Și atunci văd că dacă e sinceră cu mine, atunci și normală că ...”*

Persoana 14, bărbat de 37 de ani, locuiește într-o cameră de 4/3,50 împreună cu concubina lui, și cei trei copii. Camera este dotată cu două paturi, o masă, o sobă pe lemne, și un mic dulap în care sunt depozitate și hainele și vesela. Intervievatul este asistent personal pentru unul din copii care are un handicap motor. Soția nu lucrează, este casnică, însă mai merge cu ziua atunci când se ivește ocazia. Intervievatul încearcă să suplimenteze venitul familiei adunând fier din râul Someș.

De aici se ivește tradiționala diviziune a muncilor în familie: *”Soția rămâne cu copiii și eu mă duc să caut de lucru, unde apuc. După fiere, după ..., unde mai găsesc și eu, dar de lucru nu prea am acuma, cu criza asta nu prea mai găsim de lucru.”*

Dar și viziunea interviuatului despre femeie ideală și bărbatul ideal: *”Femeia trebuie să facă curat în casă, trebuie să-și facă mâncarea, trebuie să aibă grijă de copiii care umblă la școală, să le poarte curat. Degeaba dacă suntem săraci, totuși, curat trebuie să fie la școală că*

aia trebuie, școala, că noi am învățat că nu putem citi o literă măcar.” ”Un soț, un soț trebuie să fie cuminte, să nu beie, ce câștigate banii să nu le pierde, să le deie la copii.”

Totuși, în ceea ce privește luarea deciziilor, relațiile de gen din această familie par a fi bazate pe principii de parteneriat: *„Tăți ne adunăm și ne spunem părerile, că trebuie să facem așa și așa, ne ajutăm unul pe altul.”*

3. Educația școlară și familială, și munca cu educația copiilor

Persoana 01 (25 ani, femeie)

A terminat patru clase fără a avea alte cursuri de calificare, motivând astfel:

”Nu mi-a plăcut școala niciodată. Frații mei au făcut școala, au făcut școlile, dar eu singură cine nu mi-a plăcut.”

Totuși, acum ea consideră că ar fi util ca să se reînscrisă la cursuri, ca să-și găsească un loc de muncă, i-ar plăcea să fie coafeză:

”La început am renunțat fiindcă n-am, nu-mi făcut școala și nu-mi terminată, dar la un moment dat am vrut să facă curs, am vrut să fac acum anul trecut, sau acum doi ani, a trebuit să plătesc, nu știu câți și n-am avut posibilitate, deci i-ar m-am gândit, nu numai că tre să fac ceva, dar nu se poate așa fără să încercăm, dar n-am avut posibilitatea, că mai ales că numai soțul lucră, eu nu și dint-un salariu e foarte greu.”

Din acest punct de vedere, cariera ei educațională se înscrie în tiparul vieții părinților ei, și ei fără școală sau educație școlară redusă, datorită căruia nu au avut acces la alte meserii, decât cele necalificate:

”Tata n-are nici o școală, mama are cinci clase.”

”Tata lucra tot la construcții, unde o lucrat și soțul.”

”Mama la o brutărie de pâine în Juc.”

Recunoaște că în pofida pregătirii lor școlare, părinții au îndemnat-o să-și continue studiile:

”Mi-a spus să mă duc la școală, că trebuie să învăț, trebuie să mă fac mare, să am și eu o meserie, să fac studiile, dar tot m-am bătut la cap și așa, dar n-am plăcut, deci nu a forțat, dar...”

În ceea ce privește importanța școlii, și-a dat seama de aceasta abia când a încercat să-și caute un loc de muncă:

”Este foarte importantă, foarte importantă școala, că le-am dat seama că caut un lucru de un an și nu găsesc, că într-un loc până-n alte locuri m-a întrebat foarte mult școala, câte școală am și mi-am dat seama că școala contează foarte mult. Cine erau la școală, are meserie și poate găsi un loc de muncă, dar acel care nu are e cam foarte greu.”

Acest lucru o face probabil ca ea, la rândul ei, să-și motiveze copilul să meargă la școală:

”Sigur că eu deja acuma tot zic cu frumos, că mami, uite, când o să fi mai vesel, să nu faci lucruri rele, să nu faci asta, că nu e bine, trebuie să mergi la școală, trebuie să fii harnică, să nu vorbești urât cu nimeni. Sau trebuie să faci școală, să ai și tu viitor, că uite cum suntem, cum sunt alții, deci un drum așa, să-și bagă acuma în minte, așa că ce are de făcut și ce nu are...”,

și să o pregătească pentru viață:

”Cel mai important să, părerea mea, să știe ce să facă în viață și să aibă grijă.”

Povestind despre educația copilului în familie nu crede că ar exista diferențe între grupurile etnice din acest punct de vedere, important fiind ca părinții să-și învețe copiii să nu facă rău:

”Eu cred că nu, că orice părinte și-o învață copilul spre bine, și orice părinte își educă copiii, eu nu-și fac nici un fel de diferență, că vai Doamne că românii poate își învață copilul sau maghiară. Nu, eu, părerea mea, eu cred, că orice mamă, orice părinte, nu știu, asta nu pot să spun sigur că orice părinte, dar părerea mea, au ca mamă, învăț copilul tot așa, să nu facă rele... să nu mi le duc, sau Doamne iartă-mă când spune cineva „Bună ziua” la școală să nu răspundă la salut...”

Valorile general umane sunt cele care trebuie însușite de copii în orice familie:

”Să nu avea să face un vagabond, și să se ferească de toate, nu știu.”

”Să nu fură, să nu, vă ascultă ce spunea alții, sau să nu...”

Intervievata spune că depinde foarte mult de părinți cum se comportă un copil, dacă este cuminte sau mai puțin cuminte. Ea spune că atunci când copilul face ceva bine, mai cumpără recompense sau dacă face ceva rele n-o mai lasă afară, nu-i mai cumpără nimic, ea spunând că așa o să-și dea seama ce e bine și ce e rău:

”Acuma, eu, părerea mea, mai sunt și copii mai răi sau mai bun, dar educația părinților. Dacă laș de un copil să facă, sau să du-te mami, sau du-te acolo, copilul sigur că prinde curajul și face ce nu e bine, face, sigur că e mai rău și...”

Persoana 02 (36 ani, bărbat)

Intervievatul nu are nici o clasă terminată, el fiind cel mai mare dintre frați, trebuia să stea acasă cu copiii mai mici, să aibă grijă de ei, pentru că mama lui a lucrat. Acum nici nu mai vrea să înceapă să facă o școală sau niște cursuri, el spunând că la 36 de ani i-ar fi rușine:

”La 36 de ani, ce să fac, m-ar fi rușine să mă duc cu copii de 7 ani să stau pe bancă.”

Tatăl lui a absolvit 12 clase, iar mama numai clasele primare. În pofida acestei diferențe, amândoi au lucrat în construcții, pe șantier, ca și muncitori necalificați.

El are trei copii, o fată în vârstă de 18 ani, care a terminat șapte clase, după care s-a măritat:

”S-a măritat, asta este”,

iar fetița de 12 ani este în clasa a patra.

Soția interviuatului este casnică, are patru clase, a lucrat trei luni ca femeie de serviciu, pentru că copilul lor a fost mic:

”Și am zis, că nu mai mergi, că n-are rost.”

În ceea ce privește atitudinile lui față de școală, se pare că este mulțumit cu ceea ce aceasta oferă copiilor:

”Cu ce vine de la școală e perfect, eu așa mă gândesc, așa îi”,

și crede că mai mult este datoria copilului ca să facă ceva:

”Școala nu mai trebuie făcută nimica pentru ei, ei ar trebuie să facă pentru școală, ca să învață bine, să ajungă cineva, și mă gândesc că de aia sunt la școală.”

Probabil și pe baza experiențelor proprii, încercând să-și sprijine fata să meargă la școală, nu se așteaptă de la ea să ajute la munca casnică:

”După ce a venit de la școală și a făcut temele poate să meargă să facă ce vrea ea, dacă ea vrea să ajute pe mama sa, să ajute, dacă nu, să joace...”

Considerând că familia este cel mai important lucru în viața lui:

”Eu nu, eu nu mi-am dorit așa ceva, să fiu doctor, sau medic, sau nu știu, nu. Eu am dorit o familie frumoasă și asta am, sunt mulțumit”,

dorește s-o educe pe copil în spiritul acestei valori:

”Să fie ascultător, să fie un om, care ține cont de sfaturi, să țină la familia lui”.

Persoana 04 (20 ani, femeie)

A terminat doar patru clase, motivând acest lucru cu lipsurile materiale cu care se confruntau părinții săi:

”Eu nu m-am dus la școală, că n-aveam întotdeauna mâncare...”

S-a măritat la vârstă tânără, și acum îi pare rău. Apoi din cauza copiilor nu s-a mai putut reîntoarce la școală, chiar dacă s-a gândit să se înscrie la programul șansa a doua. Dorește ca copiii ei să meargă la școală, să nu fie ca și ea:

”Că dacă ai școală, găsești de lucru, poți face o meserie, să nu rămâi analfabet. Mi-ar plăcea la ei, să duc la școală, să fie educat, să aibă și ei o școală, să citească, scrie.”

Educația familială o consideră foarte importantă, căci ea transmite valorile care trebuie să orienteze omul în viața lui:

”Trebuie să educi să respectă peste tot, peste unde umbli, trebuie să vorbești frumos, trebuie să saluți pe oriunde mergi, oricine.”

Este mulțumită de copiii ei, și de faptul că este o mamă dedicată:

”Pentru mine nu sunt copiii răi, că eu știu ce înseamnă când ești micuț și normal că trebuie să mai fi răsfățat, mai una alta și pentru mine nu există copiii răi.”

În ceea ce privește diferența între educația fetelor și băieților, interviewata pornește de la modelul propriu. Chiar dacă nu este mulțumită de modul în care ea și-a trăit viața până acum, aplică acest model și în cazul copiilor ei:

"Fetele trebuie învățate să spală vasele, să gătește, la câțiva ani învață, că și eu așa am învățat. Să face curățenia în casă, să mă ajută."

"Pe băiat nu l-am pune, că e băiat. El să meargă la muncă. Și apoi să-și ajute părinții."

Persoana 05 (28 ani, femeie)

A terminat opt clase și un an de școală profesională. Nu a reușit să finalizeze cel de al doilea an, pentru că s-a măritat la 17 ani:

"Așa a fost situația, m-am grăbit și uite aici am ajuns."

Ea spune că s-a gândit să continue studiile, dar nu s-a gândit încă foarte serios. Dacă ar fi să continue, ar dori să facă un curs de infirmieră. Dar pentru asta ar avea nevoie de bani, și trebuie să fi terminat liceul. Dacă nu ar reuși să facă asta, ar fi mulțumită dacă ar putea deveni coafeză, pentru care nu trebuie să aibă neapărat studiile liceale terminate, dar banii sunt un obstacol și din acest punct de vedere.

Intervievata consideră că rolul familiei în educația copiilor este foarte mare:

"Păi fiecare are partea lor, rolul lui. Până la șapte ani tu educi pe copilul ăla. Cum îl crești până la șapte ani, așa cred eu, așa m-am gândit eu, așa să-l ai și mai departe."

În ceea ce privește diferențele în educația fetelor și al băieților, consideră că în cazul creșterii fetelor cea mai mare responsabilitate a părintelui este să aibă grijă de ea:

"Cu fetele eu bănuiesc, că trebuie mai mare grijă să aibă ele, că fată...și dacă crește o fată, nu pot să lași de capul ei, și dacă merge într-un loc, de exemplu să zic, merge până la o prietenă, și până se ajungă la prietena ei, cine știe ce să poate întâmpla și aia deja..."

Persoana 06 (30 ani, femeie)

Nu are școală deloc, lucru motivat prin decizia părinților ei:

"Nu a vrut tata, să ne trimită. Zicea că ne calcă mașina, sau ... Deci n-a vrut el."

Într-un fel îi pare rău că nu s-a dus deloc la școală, dar vede clar că asta nu ar fi posibil nici de acum încolo. Ceea ce o împiedică este faptul că e legată de copiii ei, fiind nevoită să aibă grijă de ei. Știe însă că asta este un obstacol în viața ei, căci nu reușește să se angajeze aproape nicăieri, și, resemnată, ar accepta să lucreze măcar ca femeie de servicii:

"Dacă n-am umblat la școală, nu știu ce e. Numai vedeți că dacă n-ai școală, te-ntreabă, primul lucru e ăsta: "Câte clase ai?" Și dacă n-ai, nu prea primești, numai femeie de servicii. Așa m-ași duce să fac curat, ca o femeie de servicii, că dacă n-am școală ... Eu așa știu, că nu te primești, dacă n-ai școală."

Oricum ar fi, deocamdată este casnică:

"Am un băiat bolnav, nu-l pot lăsa nicio clipă singur".

Totuși, se gândește la alternative:

”Știți că de multe ori ne-am gândit așa cu soțul să mergem în străinătate, să ne căutăm locuri de muncă, dar e vorba de copii, că n-avem unde să le las, și nu pot să le las singuri.”

În ceea ce privește educația băieților ei, îi încurajează să meargă la școală, să nu repete ceea ce s-a întâmplat în viața ei:

”Să-nvețe, da. Dacă măcar eu n-am fost, să știe ei, să învețe ei.”

”Eu le învăț să fie cuminte și să umblă la școală, să aibă și el o meserie, că fără școală e rău, să nu fie ca mine și ..., asta, să fie bine și să asculte și să nu vorbească cum nu trebuie.”

Totodată, atribuie valoare și educației în familie:

”Sigur că e important. Să umble la școală, să învață, să fie cuminte și ... deci și la școală și în familie. Deci așa e normal.”

Intervievata crede despre copiii romi că ei nu sunt educați de părinți cum trebuie, lipsește educația din familie, și din cauza asta copiii romi sunt mai răi la școală. Părerea ei este că ei ar trebui educați să fie înțelegători și să-i asculte pe profesori ai.

Persoana 07 (29 ani, femeie)

Are opt clase terminate:

”Nu mi-a plăcut să merg la școală, ne-am grăbit la măritat.”

Și-ar dori să continue studiile, dar nu poate din cauza copiilor:

”Da, din cauza copiilor, că nu i-ași lăsa pe copii pe o oră singuri.”

Intervievata crede că dacă s-ar angaja, ar putea avea o viață mai bună, mai ușoară. Locul de muncă și banii sunt obstacolele cele mai mari, ea spunând că nu poate să facă nimic mai mult pentru copii ei decât să-i crească și să le ofere condiții pentru un viitor mai bun:

”Dacă o să crească ei mari și o să lucreze ..., nu știu, nu pot să-mi închipui dacă o să aibă o viață mai bună.”

Intervievata consideră că, copii trebuie să meargă la școală ca să aibă un viitor mai bun decât ea și soțul ei. Este mândră de băiat, care are rezultate bune la școală:

”Doar am băiatul meu în clasa a II-a, numai ”foarte bine” are la școală, că noi copii nu lăsăm să nu facă școală, că aia e importantă.”

Chiar dacă percepe școala ca și importantă, la fel de necesară i se pare ca fetele și băieții să ajute în munca casnică:

”Fata să facă curățenie, să ajute pe mama la mâncare, dacă are vârsta care trebuie pentru așa ceva. Băiatul să ajute pe tata în curte, ce să poate.”

Educația familială o vede ca și complementară la cea școlară, amândouă fiind importante:

”La școală învață educația, învățătura, învață destul de mult. Și noi îi învățăm destul de mult, să fie cumiți, educați, să învețe.”

Față de această valoare, calitatea sa de mamă i se pare mai presus de tot:

"Pentru mine e tot una mi este, și dacă-s răi și dacă-s răi, că-s ai mei, trebuie să suport răutatea lor și alintătura lor."

Persoana 08 (29 ani, femeie)

Are opt clase și a început un curs de infirmieră. Și-a dorit să termine o școală, dar din cauza fetiței ei nu a putut să mai termine liceul:

"Din cauza fetiței. Acuma că este la o vârstă un pic mai mare, m-am simțit și eu mai liberă, în sensul că și eu vreau să-mi fac un viitor și am început cu acest curs, am vrut să merg mai departe, dar am nevoie de liceu."

Ea spune că nu ar renunța la școală, dacă ar fi din nou tânără ar continua școala, deoarece consideră că asta este foarte importantă:

"Foarte mult, ai carte, ai parte, e o vorbă adevărată."

Este mulțumită de rezultatele școlare ale fetei ei:

"Ascultă, învață bine, ne răsplătește prin notele ei și e "un copil de casă", cum s-ar zice. Nu umblă cu vagabonzi, nu zice prostii. Fiindcă dacă te umbli cu vagabonzi, te faci și tu vagabond, că dacă ăla lângă tine înjur și permanent ești cu el, și tu o să ajungi să-njuri."

Asemeni multor alte persoane din această colonie, și pentru ea familia are o valoare supremă, considerând-o chiar mai importantă ca școala:

„Mai importantă și decât școala, dacă e familie și a fost să fie, e familia."

Persoana 09 (30 ani, bărbat)

Are patru clase absolvite. Nu a putut continua școala din cauză că a trebuit să meargă la muncă la 13 ani. A început de mic să lucreze în construcții, tatăl lui l-a luat cu el. Și-ar dori să-și continue studiile, dar îi este și rușine:

"Pentru că etnia asta, de țigan, vedeți că dacă mergi, de exemplu sunt mai mulți așa, să zicem români și să mă duc eu între ei, deja se uită altfel la mine."

Intervievatul consideră că școala este importantă:

"Pentru că dacă ai școală, ești cineva. Știi să scrii, știi să citești, nu te faci de rușine oriunde mergi, știi să vorbești, altfel îi",

dar în același timp crede că și familia are un rol important în educarea copiilor:

"Pentru că tot timpul un copil trebuie educat."

Calitatea cea mai apreciată de către el la un copil este respectul față de ceilalți:

"Păi, un copil bun îi ..., un copil bun se asculte de părinți și să ..."

"Ăla rău n-ascultă de părinți, nu ascultă de nimeni."

Persoana 10 (25 ani, femeie)

A renunțat la școală pentru că avea note rele. Mama ei a dat-o târziu la școală, abia la 10 ani. În clasa a IV-a a avut deja 14 ani și i-a fost rușine să se mai ducă. Acum însă îi pare rău, dacă ar avea din nou vârsta aceea, s-ar duce la școală, deoarece o consideră foarte importantă. Crede că școala ar trebui în primul rând să-i învețe pe copii să scrie și să citească, și este nemulțumită de rezultatele copilului ei în acest sens:

”Copilul meu de exemplu este pe clasa a III-a, dar încă nu știe ce scrie, nu cunoaște literele. Ar trebui să se ocupe mai mult învățatoarea de ei.”

Ea consideră că o fată ar trebui să ajute la munca casnică, dar băieții nu prea.

Persoana 11 (30 ani, femeie)

Are trei clase terminate, pentru că tatăl ei nu a mai lăsat-o să continue:

”Păi o zis că, no, să nu mai mă duc. Păi am vrut să mă duc, că mi-o plăcut tare școala.”

Și acum s-ar mai reînscris, dar îi este rușine la vârsta ei. Pe baza acestor experiențe își încurajează copilul să se ducă la școală:

„Un copil să reușească în viață trebuie să muncească și să fie harnic, să învețe bine la școală.”

Persoana 12 (38 ani, femeie)

Nu are educație școlară:

”Păi noi toți mici am fost și sora mea îngrijea pe noi și mama n-a mai avut timp ...”

Consideră școala fiind foarte importantă:

”Dacă n-ai școală, nu știi să citești”,

dar și părinții trebuie să-i educe acasă.

Pe fata ei o educă ca ea să aprecieze școala:

”Important este să nu meargă afară din casă, să vadă de lucru, să învețe”,

și încearcă s-o convingă să nu se grăbească cu mariajul:

”Eu am zis și la 30 de ani are timp să mărite”,

chiar dacă o pregătește pentru rolurile tradiționale feminine din timp:

„O fată trebuie să ajute la curățenie, să spală, să învață să facă de mâncare”.

Persoana 13 (35 ani, bărbat)

Nu are deloc educație școlară:

"Eu de aia că ..., când ne-am mutat la Arad, eu aveam 7 ani. Știu că unde am stat la sat, acolo la grădiniță am umblat și când ne-am mutat la Arad, nu mă m-a dat la școală, că încă am avut trei frați mai mici și trebuia să stau acasă cu ei",

lucru de care i-a părut foarte rău toată viața:

"Când deja am avut așa, peste 10-11 ani am văzut colegii, că el știe să scrie, știe tot, să citească și eu nu știam. Așa rău-mi părea, dar deja degeaba."

Și acum ar dori să-și continue studiile, dar din cauza lipsei banilor nu poate.

Consideră școala ca fiind foarte importantă, dar și educația familială la fel:

"Păi el la școală învață numai ce are de învățat la școală. Acasă îl mai înveți să fie bun, să fie ascultător, să nu se comporte rău cu învățătoarea, să nu vorbească urât, sau mă rog, treburi din astea."

Atât pe baza acestei convingeri, cât și în raport cu propria experiență de viață afirmă:

"Ca copilul să reușească ceva, atunci trebuie să aibă ambiție și să-nvețe, să ..., știu eu, astea numai."

Vrea să-l ajute pe băiatul lui să reușească în viață, însă din cauza lipsei de bani nu pare prea optimist. În ceea ce privește diferența în educarea băieților și fetelor, o identifică atât din punctul de vedere al responsabilității părinților față de ei:

„La noi de fete se ocupă mamele. Și tații de băieți”,

cât și din perspectiva gradului în care trebuie protejați:

"Eu cred că au un pic de diferență între ei, că oricum, băiat e băiat, oricum, o fată mai stă mai mult acasă și nu trebuie de ferit de atâta rele ca pe un băiat. Pe un băiat mai trebuie să mai zici, <Fii atent! Dacă vezi că prietenul ăla nu-i de tine, te duce la rele, nu te mai duci cu el!> Trebuie să-l păzești de ăla."

Ideea diviziunii muncii casnice revine și față de ceea ce crede despre diferențele între fete și băieți în acest sens:

"Băieții dacă ne ajută pe acasă, ajută pe tata și fata stă acolo, lângă mama și mai învață să spele, să mai facă mâncare."

Persoana 14 (37 ani, bărbat)

Nu are educație școlară din cauza situației lui familiale din copilărie:

"Păi s-a întâmplat că, deci aveam frați, noi eram 6 frați, mama și tata umblau la lucru în timpul lui Ceaușescu, noi fată n-am avut, că eram 6 băieți și eu o trebuit să-l îngrijesc, eu-s cel mai mare. Și după aia un pic am avansat, la 14 ani m-am dus în locul lui mamă la servicii și după aia m-am angajat..."

Chiar dacă își dorește foarte mult să-și termine studiile, nu poate din cauza timpului și responsabilităților sale familiale:

"Păi nu prea am, deci nu prea am timp, no. Dacă n-am ce le dau de mâncare, atunci trebuie să mă duc, să caut, să fac, să le dau de mâncare."

El consideră școala ca fiind foarte importantă pentru că asta îi poate da încredere de sine și independență:

”Păi orice unde merge omul, știe să citească, știe tot. Dar așa tăt trebuie să întrebă de alți oameni: ”Domnule, unde mere trenul ăsta, unde mere autobuzul ăsta?”, că numai se uită pe tablă.”

De aceea încearcă să le ofere copiilor posibilitatea de a merge la școală, dar afirmă că valorile importante care îl ghidează pe om în toată viața lui le învață în familie:

„Trebuie să știe cum să se poartă, ce să facă, pentru că dacă nu-l învață părinții, n-are de la cine învăța.”

Crede că este foarte important ca copiii să meargă la școală, pentru ca apoi să aibă un serviciu bun, asta și pentru a evita dificultățile lor în viață:

”Că dacă nu-și fac școala, atunci o să rămâne și ei ca și noi.”

Consideră că atât fetele, cât și băieții trebuie să fie cuminți, să nu ajungă în situații conflictuale:

” Le spun la fete că să aibă grijă, să umblă la școală, să nu să bată cu nimeni, deci tăt-tăt. La băieți iară, să fie cuminți, să nu fie scandalagiu”,

principiu care se reflectă și în ceea ce crede despre copilul bun:

”Liniștit. Liniștit, ascultător, ascultă de părinți.”

”Un copil rău nu ascultă nimica.”

4. Statutul ocupațional și muncile pentru venit

Persoana 01 (25 ani, femeie)

Este casnică, precum își spune, nu se definește ca și șomeră, chiar dacă înainte a avut mai multe locuri de muncă. Soțul ei lucrează în construcții. Ea consideră că este un lucru bun și important ca o femeie să aibă un loc de muncă, chiar dacă în general tradiția romilor spune că femeia trebuie să stea acasă, să aibă grijă de copii și de casă, și numai bărbatul să meargă la muncă, să aducă bani. Intervievata spune însă că, la ei nu există această tradiție:

”Înainte mama lucra de când e cu tata, deci nu a fost, și a mai lucrat, a mai lucrat până când o fost ea mai micuță, am mai lucrat și eu, sau înainte s-o am pe fata mai am lucrat...”

Ea crede că este foarte important ca o persoană să aibă educație școlară, dar chiar dacă a terminat opt clase, sau dacă a mai lucrat în domeniu, nu-și găsește de lucru. A lucrat până s-a căsătorit, câteva luni, 6-7 luni, după care a mai lucrat într-un alt loc. Înainte de căsătorie a lucrat la o fabrică de caiete, dar nu erau condiții bune, nu era cu ce să încălzească, era foarte frig, și trebuia să lucreze foarte mult:

”Deci n-am avut o zi liber, și sâmbăta și duminică, lucram foarte mult. Bine vara e mai bine, că nu e frig, dar am nimerit, am dus la pe vară și am intrat și pe iarnă, dar a fost foarte...și m-am săturat de frigul ăla.”

După ce a plecat de la fabrică a mai lucrat la piață, a vândut haine. După ce l-a cunoscut pe soțul ei, s-au căsătorit repede și a rămas însărcinată cu primul copil. A mai lucrat și când a fost gravidă, dar în pofida acestui fapt nu a primit concediu de maternitate:

”N-am primit reducere că am fost angajate numai pe patru ore și n-a știut că cine lucră acuma 8 ani, n-a știut că cine lucră poate să primească banii de mamă, de 7-8 nu știu câte milioane.”

După ce a născut primul ei copil, s-a angajat la o fabrică de șuruburi, unde a lucrat șapte luni, dar:

”Era mai periculos și nu m-am mai dus.”

Părăsind fabrica de șuruburi a început să lucreze ca femeie de serviciu timp de patru ani, apoi a devenit casnică.

Intervievata consideră că vârsta, sexul, etnia reprezintă obstacole, dezavantaje în fața unui angajator, dar nu este sigură care dintre ele contează mai mult la angajare:

”Din punctul meu de vedere știu că foarte multă fete a vrut să se angajeze și eu atuncea când am lucrat la Iulius Mall și au fost mai multă fete care nu le-au angajat și bănuiesc că nu știu, s-a uitat la, nu știu.”

Totuși, ea a afirmat că nu s-a simțit discriminată la locul de muncă:

”Eu unde am lucrat, eu n-am avut problemă că-s romă, nici n-au întrebat de personalitate, că ce îs, n-a întrebat, deci n-am avut.”

Intervievata crede că bărbații își găsesc mai repede de lucru, că ei pot lucra în mai multe domenii:

”Am încercat, dar n-am găsit așa, mai ales de felul meu, nu prea, mai bine au nevoie de bărbați, mai mulți”,

la rândul ei având preferințe privind genul unei persoane în poziția de șef:

”Eu aș prefera șefa, mai bine șefa. Mai bine, dar depinde și pe ce, că sunt care sunt mai buni femeile, sau sunt care-s mai bun bărbații.”

Este sensibilă la tratamentul inegal între femei și bărbați la locul de muncă, observând:

”Depinde la ce lucră și la ce lucru eu, dacă am lucra la același domeniu, sau să zic, face același treabă, n-ar fi corect să nu fim plătiți la fel....dar să zic că eu îs la ambalaj, sau așa ceva și el se cară sau ceva, atuncea bineînțeles că n-aș vedea nicio obiecție, dar dacă aș vedea că am lucrat aceeași, bineînțeles că aș avea ceva împotriva, de ce să aibă mai mult, dacă lucrăm...același lucru.”

Soțul lucrează în construcții, este mulțumit de munca pe care o face:

”Ne bucurăm că e angajat, e un loc stabil și orice se întâmplă, e asigurată.”

Persoana 02 (36 ani bărbat)

Neavând educație școlară, lucrează ca muncitor necalificat la canalizări, sau în construcții, pe unde găsește. Lucrează la o firmă de patru luni, este angajat cu acte în regulă. Intervievatul consideră că cele mai bine plătite meserii sunt cele de zidar și dulgher, pentru care trebuie să aibă studii, școală. La întrebarea cine ar fi cel mai potrivit pentru poziția de șef, bărbatul sau femeia, interviuatul a răspuns foarte hotărât că bărbatul:

”Asta vine de la Dumnezeu, să fie bărbatul șef în primul rând și după aceea...”

Nu a povestit situații în care să fi fost discriminat ca rom la locurile de muncă.

Persoana 04 (20 ani, femeie)

După părerea interviuatei poziția de șef trebuie ocupată de către bărbați, dar i-ar plăcea mai bine dacă ar fi o femeie:

”Șeful la servicii să fie femeie, în casă bărbat”

Crede că e bine să lucreze atât femeia cât și bărbatul în casă, să împartă muncile. Ea consideră că există activități mai potrivite pentru bărbați, în construcții, la șantier, iar femeile:

”De servicii sau normal, sau la magazin, la un restaurant să lucreze, la servicii, la făcut de mâncare, la astea, deci munci care sunt asemănătoare cu munca casnică”.

Persoana 05 (28 ani, femeie)

Lucrează în comerț, ca vânzătoare, ambalator și lucrător comercial. Lucrează de mai mult de doi ani. Soțul ei lucrează numai ocazional, are numai patru clase terminate, a fost angajat în construcții, instalații, la Regia de apă și canal, unde a lucrat numai câteva luni, pentru că așteptările erau prea mari, și primea foarte puțin bani și atunci a preferat să renunțe.

În ceea ce privește preferințele de șef la serviciu, ea afirmă că un bărbat este mult mai potrivit pentru această poziție:

”Pentru că, mai bine să lucrezi cu o sută de bărbați, decât cu 2-3 femei. Sunt mult mai rele. Vreau să spun, unde lucrez eu, așa îi, deci mai bine te înțelegi cu șeful, cu bărbați decât cu femeile, că femeile-s rele. Șeful e mult mai bun, adică bun. Mai bine spui orice ai, că te-nțelege, și de exemplu directoarea magazinului pentru ea n-am cum să spui, nu ascultă. E mai bine un bărbat, decât o femeie.”

După părerea ei, cele mai bune meserii în ziua de astăzi sunt în domeniul medicinei:

”Doctorul câștigă cel mai bine, oriunde merg, orice, merg și pun în buzunar.”

În situația de față deocamdată n-ar schimba nimic în viața ei, cel puțin nu ceea ce privește munca ei și situația ei familială:

”Dacă s-ar putea să schimb, sau să schimbă cum a fost, da, trecutul, ar fi să nu moară părinții mei, să fie lângă mine pentru că mă simt singură.”

Din punctul de vedere al interviuatei, a trăi o viață bună înseamnă să ai strictul necesar.

Persoana 06 (30 ani, femeie)

Este casnică, nu a lucrat niciodată, a încercat să-și caute un loc de muncă dar are un copil bolnav și din cauza lui n-a putut să se ducă. Primește doar o dublă alocație pentru că are grijă de copilul ei, chiar dacă a spus că a încercat să explice că nu poate să se ducă la lucru din cauză că nu-și poate lăsa copilul singur.

Din cauză că nu are o educație școlară nu-și poate găsi loc de muncă, poate că o să încerce, începe să-și caute un loc de muncă, ca și femeie de serviciu la magazinele supermarket. Ea consideră că asta ar fi o meserie bună pentru ea, femeie de serviciu sau vânzătoare, deoarece știe că fără școală nu o primește altundeva, dacă nu are deloc educație.

Este de părere că atât bărbatul cât și femeia ar trebui lucreze:

„Se poate descurca mai bine cu două salarii.”

Ceea ce privește diviziunea muncii în raport cu meseriile, afirmă:

„O femeie nu se poate descurca în construcții, ceea ce fac bărbații, o femeie ar trebui să aibă un serviciu mai ușor.”

Persoana 07 (29 ani, femeie)

Este casnică acum, nu se numește nici ea șomeră, asemeni celorlalte din femei din colonie, cu toate că, cu opt clase terminate, înainte a lucrat la o fabrică de încălțăminte în Cluj, apoi la Brașov ca vânzătoare în piață. A renunțat la locul de muncă din cauză că a avut copiii. A ales să stea acasă ca să aibă grijă de copiii:

„Da, da, pentru copil mai bine mor de foame, și stau și-l îngrijesc. Că știu că-s foarte neatenți copiii și-s foarte răi, nu pot să stau cu gândul la serviciu că el ce face și ...”

„Este destul de lucru cu ei și bărbatul să lucreze, să-ntrețină femeia.”

Totuși, în principiu crede:

„Dar ar fi bine că și femeia să lucreze, să-și ajute bărbatul”,

de aceea își dorește un loc de muncă, spunând că nu contează dacă cineva este de etnie romă:

„Dacă ești bun meseriaș, te ia oricine.”

Persoana 08 (29 ani, femeie)

Este angajată cu carte de muncă ca și muncitoare la o fabrică de încălțăminte. Lucrează de la 16 de ani, înainte să lucreze la fabrică a lucrat ca și vânzătoare aproape șase ani la piață, fără carte de muncă. A făcut cursul de infirmieră și a făcut curățenie la oameni. Crede că vârsta și sexul contau când au angajat-o:

„Întotdeauna găsești mult mai ușor de lucru ca femeie, pentru că în primul rând, dacă ești și tânăr și ești și drăguț, asta cred că au fost două lucruri pentru care am fost favorizată. Am fost tânără, și aspectul fizic contează.”

Ea ar alege o altă meserie, alta decât cea de la fabrică, spunând că și-a dorit întotdeauna să lucreze în domeniul sanitar. Consideră că cei mai bine plătiți sunt judecătorii, contabilii și doctorii. Dar pentru a ajunge la astfel de locuri de muncă:

”Trebuie să înveți mult pentru așa ceva și trebuie să te țină și buzunarul, pentru că nu-ți permiți să mergi la o facultate sau la nu știu ce masterat, dacă cineva, din buzunarul cuiva trebuie să meargă..”

Totodată ea spune că dacă ar avea alte posibilități, în primul rând s-ar muta de aici, într-un loc mai bun, și-ar termina școala și și-ar alege o meserie pe care și-o dorește, în domeniul sanitar.

La întrebarea dacă a fost tratată nedrept, discriminată, când și-a căutat un loc de muncă a răspuns că da, mai ales în privința promovării sau a salarizării, spunând:

”Peste tot te întreabă de ultimele studii. Dacă ai 8 clase, bineînțeles că ești muncitor necalificat și ai minimul pe economie, oriunde te angajezi”.

Persoana 09 (30 ani, bărbat)

Nu are loc de muncă de trei luni, înainte a lucrat doi ani la o firmă, ca săpător manual, după care din cauza falimentului a trebuit să plece. Și-a căutat de lucru în multe locuri, chiar și fără carte de muncă. El spune că din cauză că este rom este văzut cu alți ochi:

”M-au purtat și până la urmă m-au zis că nu mă primesc și după un timp mi-am dat eu seama de ce nu mă primesc.”

Vara lucrează ca zilier în construcții, sau face munci agricole.

Intervievatul crede că din cauza etniei, al genului, al vârstei omul își găsește mai greu un loc de muncă, spunând că tinerii se descurcă mai bine.

Soția interviuatului este angajată, însă el crede:

”Un venit ar trebui să-l aduce un bărbat acasă, după câte știu eu. Bărbatul, că bărbatul e baza.”

Persoana 10 (25 ani, femeie)

Intervievata este angajată cu carte de muncă de trei ani la o pescărie dintr-un supermarket. Pe lângă această muncă și-ar dori să mai lucreze, să îngrijească bătrâni de exemplu:

”Să mai fac câte un ban. Nu ne ajunge banii, care iau acuma”.

cu toate că în fond îi place locul de muncă pe care îl are acum, nu și l-ar schimba. Este de părere că este foarte important ca o persoană să aibă o educație pentru a reuși să aibă un loc de muncă bun. Ea spune că simte că din cauza etniei lor, romii nu pot avea un serviciu bun:

”Multe patroni le e frică de romi, că fură, că una-alta ...”

Soțul interviuatei nu lucrează:

”Nu l-au angajat pentru că nu are măcar nici 2-3 clase ca să poate scrie numele.”

Ea afirmă că o femeie ar trebui să lucreze în domenii mai ușoare (de exemplu ca vânzătoare), și bărbații în domenii mai grele (cum ar fi construcțiile).

Persoana 11 (30 ani, femeie)

Lucrează de doi ani ca și femeie de serviciu la un depozit de materiale de construcții. A găsit locul de muncă printr-un anunț în ziar. Îi place ceea ce face, și crede că dacă oamenii își doresc un loc de muncă pot să reușească:

”Nu contează că sunt țigănci, că sunt femei, că sunt mai tinere, mai bătrâne”.

Appreciază locul ei de muncă, pentru că asta este singura sursă de venit a familiei, dar și pentru că condițiile de lucru sunt destul de bune, nu a avut conflicte cu nimeni, și nu a fost niciodată discriminată la locul de muncă sau la salarii. Soțul și fratele intervievatei nu lucrează pentru că nu au educație școlară:

”Dar n-au avut niciodată probleme să li se pune: <Domnule, nu angajăm că ești țigan>”.

Persoana 12 (38 ani, femeie)

Nu a lucrat în viața ei decât cu ziua, și are pensie de la soțul ei. Ar lucra ca și femeie de serviciu, dar spune că nu are unde să se ducă:

”Fără școală nu te ia nimeni, nici la măturat. N-ai școală, n-ai ce să vorbești.”

Este de părere că dacă ar avea un loc de muncă, totul s-ar schimba. Fetele intervievatului nu-și găsesc nici ele ne lucru, dar nu crede că asta este din cauză că nu au educație, ci pentru că sunt romi. Consideră că este bine ca și femeie și bărbatul să lucreze. Crede că o meserie potrivită pentru o femeie este coafeză, ca femeie de serviciu, ca vânzătoare.

Persoana 13 (35 ani, bărbat)

Nu are loc de muncă, nu a fost angajat niciodată, dar a lucrat dintotdeauna ca și zilier, pentru perioade mai scurte. El știe că nu are loc de muncă din cauză că nu are meserie:

”Oriunde mergi te întrebă ce meserie ai. Când ai zis că <Vedeți că nu am meserie, dar știu să fac asta sau aia...>, nici așa nu te iau.”

Își dorește să devină frizer, cum a fost și tatăl lui, să aibă o diplomă și să se angajeze ca și frizer.

Persoana 14 (37 ani, bărbat)

Lucrează ca și asistent personal de trei-patru ani, are grijă de copilul lui bolnav, în afară de pensia pe care o primește pentru că are grijă de copil, strânge fier din Someș. Este de părere că nu are loc de muncă din cauza crizei și al statului:

”Nu poate să se descurce ca să deie la lume locuințe și un loc de servici, tăt, cum era în timpul lui Ceaușescu, că atunci te închidea pentru că nu munceai. Acuma chiar vrei să muncești și nu-ți dă.”

Înainte să lucreze ca asistent personal a lucrat pe un șantier. Afirmă că cele mai bune meserii sunt cele de instalator sau de constructor, dar știe că o persoană trebuie să aibă educație ca să poată lucra în astfel de domenii:

”Nu contează că ești țigan sau ce vârstă ai, doar dacă ai școală”.

Intervievatul și-ar dori să aibă un loc de muncă stabil, să câștige bani mai mulți.

Este de părere că este foarte bine ca o femeie să lucreze, ca să-și ajute bărbatul și familia sa:

„Femeile ar trebui să lucreze într-o fabrică, bărbații să lucreze ca și instalatori, constructori.”

*

III. COMUNITATEA DE ROMI DE PE STRADA BYRON

1. Vecinătatea

Strada Byron se situează în cartierul Iris al orașului, care se întinde în spatele căii ferate, străbătând mărșinimea de Nord a Clujului. În perioada comunistă cartierul Iris a fost faimos datorită uzinelor sale de ceramică, cărămidă, medicamente și industrie grea, el fiind botezat după fabrica de ceramică deschisă în 1922 și privatizată după 1990. După privatizare, fabrica a dat faliment, dar parțial a fost redeschisă în 2004. Unele dintre apartamentele anterior populate de către muncitorii din aceste fabrici au fost cumpărate de către firme de construcții sau imobiliare, fiind renovate și vândute la prețuri ridicate (mai mici însă decât în alte părți ale orașului). Pe dealul de la ieșirea spre nord a orașului (frontiera de vest al cartierului Iris), se întrevede o zonă rezidențială nouă, cu case familiale.

Comunitatea de pe strada Byron locuiește în blocuri. Ultimul bloc de pe stradă găzduiește douăzeci și patru de apartamente și gospodării. Aici trăiesc douăzeci și una de familii de romi, iar alte nouă familii locuiesc în restul din cele patru blocuri de pe această stradă. Blocurile de un etaj, cu intrări în apartamente de pe un balcon tip coridor, au fost construite la începutul anilor 1960, astăzi fiind conectate la energie electrică, gaz și apă. Cu excepția ultimului bloc de pe stradă (populat aproape total de familii romii), restul blocurilor au fost recent renovate în urma mansardării lor de către o firmă. Începând cu anul 2000 aceste apartamente au intrat în proprietatea locuitorilor, astfel încât a devenit posibil ca ei să primească acte de identitate pe acest domiciliu. Conform unora, succesul comunității în aceste demersuri s-a datorat faptului că a beneficiat de sprijinul direct al Partidei Romilor, care s-a implicat pentru a-și sprijini rudele de aici. Pe lângă aceste blocuri, pe stradă se mai află și un fost cămin de fabrică, găzduind zece familii de romi, care își închiriază apartamentele de la primărie. Liderul informal pentru această comunitate, bărbat de peste treizeci de ani, estimează că pe strada Byron stau aproximativ 200 de persoane de etnie romă. Recent, pe dealul din spatele drumului principal care marchează limita

de Nord a cartierului Iris și al orașului, s-a construit un mall, care este mai mic și mai puțin prestigios decât celelalte două mari centre comerciale renumite ale urbei, dar atrage mulți oameni în această zonă și oferă locuri de muncă pentru localnici.

Blocul unde s-a derulat cercetarea noastră este un imobil de două nivele, parter și un etaj. Toate apartamentele sunt construite după același tipar, respectiv au o cameră și o bucatărie, locuitorii construindu-și la fiecare apartament și o baie proprie (înainte era o baie la două apartamente). Acum mulți dintre cei care locuiesc în bloc sunt proprietari, înainte stăteau în chirie plătită la primărie. Blocul este înconjurat de alte blocuri locuite de neromi, în apropiere fiind laboratorul medical Terapia și noul centru comercial Real, unde lucrează mulți dintre ei. Camerele sunt în general îngrijite, zugrăvite, au sistem de încălzire a apei (boiler) propriu, iar căldura se obține de la aragaz. Toate camerele au o dimensiune de maxim 40 metri pătrați. Blocul este racordat la rețeaua de apă, electricitate, gaz și canalizare, de aceste resurse beneficiind toți locuitorii săi. În majoritatea acestor familii, cel puțin un membru din familie lucrează.

În fața blocului există un spațiu neamenajat, unde sunt întinse câteva sârme pentru rufe, în timp umed aici se adună apă și se formează noroi. Zona arată foarte urât, chiar dacă acest bloc și-a îmbunătățit aspectul față de cum era acum cinci ani. Romii din această comunitate au în general relații bune între ei, dar nu foarte apropiate comparativ cu cei de pe Stephenson nr. 15, însă au uneori activități comune, bărbații ies împreună pe terenul din fața blocului și joacă table sau fotbal, femeile povestesc afară lucruri legate de gospodărie și nu numai. Cu vecinii neromi nu au nici un fel de contact. Problemele ivite sunt în general legate de menționarea liniștii, tinerii doresc să asculte muzica cu sonorul tare, iar mulți dintre adulții muncesc în trei schimburi și au nevoie de odihnă.

2. Statutul familial, condițiile de locuire și munca domestică

Persoana 01, bărbat, 39 de ani

El locuiește aici cu soția însărcinată și cu doi copii, unul de 16 și celălalt de 17 ani, amândoi elevi. S-au căsătorit când avea 18 ani. Locuința lor este dotată în bucatărie cu boiler, aragaz, chiuvetă, dulap de bucatărie, mască de chiuvetă și un dulap alăturat, o masă și o mică cămară construită de interviat. În cameră există un televizor, două paturi, un dulap de bucatărie, un fotoliu, o masă de sufragerie. Intervievatul este mulțumit de viața pe care o are, dar în familie mai există situații când mai sunt discuții legate de managementul banilor, însă acestea se rezolvă prin comunicare și acord.

A preferat să se însoare cu o femeie de etnie romă: *“așa știe fiecare familie de unde provine, ce a mâncat ieri și alaltăieri, deci știi de la început toate”*. Soția lui este însărcinată acum pentru a treia oară, deși acest eveniment nu a fost premeditat totuși familia este bucuroasă de vestea sosirii pe lume a noului membru. Acum soția este în șomaj și se ocupă de treburile casnice (ea nu are deloc educație școlară, înainte lucra și ea ca măturător stradala), iar soțul este mândru de modul în care soția își împarte sarcinile casnice pe parcursul unei zile, socotind-o o bună gospodină, dar, precum spune: *“Cum suntem în ziua de astăzi, cred că ar fi bine să lucreze și femeia pe bani.”*

„Eu fac mai nimica acasă, soția face tot. O mai ajut, dar nu prea am la ce, că trebuie să merg la servicii, de la ora 6 deja sunt trezit, beau cafeleuța și mă duc la ora 7 din casă, și ea rămâne și face curat și gătește. Dar se mai uită la televizor, se joacă la internet, la calculator.”

Deciziile le i-au împreună. Consideră că *„o familie ideală e atunci când toate în casă merg bine, te înțelegi foarte bine, mai ales cu copiii, cu soția”*. Totuși, este adeptul unui model tradițional, în care bărbatul câștigă și femeia face lucrurile în casă:

„Mergi la servicii, după aia, vii înapoi, mâncarea caldă e gata, ușa deschisă, la baie ai apă caldă permanentă, faci baie, n-ai treabă. Curățenie, găsești o atmosferă plăcută, nu ai ce reproșa, înseamnă că totul e perfect.”

Persoana 02, femeie, 42 de ani

Stă de zece ani în chirie într-un apartament la parterul blocului de romi de pe Byron, acesta fiind format dintr-o cameră, o bucătărie și o baie. În total locuința are aproximativ 40 metri pătrați. Este dotat cu două frigidere, însă numai unul funcționează, o masă, o chiuvetă cu mască, o canapea extensibilă, un dulap suspendat de bucătărie, un aragaz, o mașină de spălat și un boiler. În cameră există încă două paturi, un televizor și un calculator, o masă, un dulap și patru scaune. Ea locuiește în acest apartament cu o cameră și bucătărie cu soțul și trei copii, toți trei cu școală profesională: *“Omul bun încapе oriunde”*. Doar unul dintre copii lucrează, fata nu, iar cel mare este căsătorit, are și un copil, dar soția lui nu dorește să stea cu el pentru că este rom, nici el nu are loc de muncă, a fost odată în Spania, dar nu i-a reușit.

S-a căsătorit la 18 ani, el este rom, dar din Mănăștur, iar ea din Baci provine. A vrut să se mărite cu un bărbat rom, *“pentru că fiecare trebuie să țină de nația lui. Așa e cel mai bine, pentru că noi avem altă obiceiuri și ei au alte obiceiuri. Nu ținem neapărat cum a fost pe vremuri, obiceiurile ăla că fată la 13 ani se mărită sau că trebuie să te măriți după averi, că dai bani sau nu știi ce, că totuși n-am rămas cu mentalitatea aia, e foarte mare diferență să știți”*.

A declarat că în alegerea partenerului, respectiv a soțului a avut ca prim criteriu etnia romă, pentru că a observat că neromii nu au același bun simț și responsabilitate ca și bărbații romi. Ea pune acest simț al romilor pe seama educației tradiționale, ce vizează preocuparea pentru întreținerea familiei din punct de vedere financiar și menținerii familiei, respectiv evitării divorțului, familia și copiii ocupând un loc prioritar în viața romilor.

Cunoaște limba romani, părinții ei au vorbit limba în familie, dar, spune: *„eu vorbesc puțin, foarte mult am uitat. La noi în familie nu vorbim. Mă gândeam, pentru copii, am zis că merg la școală, și e bine să se obișnuiască cu limba română. Dacă erau la o școală de romani, de țigani, că așa se spune, ești țigani, ar fi fost altfel. Dar dacă mergi la școală română, și nu știi să vorbești românește, nu înțelegi sensul cuvintelor, nu e bine. Am încercat să-i fac să se adapteze, și am zis, dacă o se le placă limba romani, o să se învețe pe parcurs. Și au și învățat. Știu, pricep și ei, dar noi acasă între noi nu vorbim.”*

Familia are o relație foarte bună cu toți vecinii din bloc, dar nu numai:

“Am prieteni și români, și unguri, nu fac excepții, gata dacă eu-s de etnie țigancă, să nu am prieteni unguri sau, nu există așa ceva. În cinci ani de muncă în domeniul alimentar de dimineața până la seara, sâmbătă și duminică, înveți să fii cu toată lumea

prietenosă, așa e în societate. Și am prietene care mă sună, chiar dacă nu mai lucrăm împreună. Dar la căsătorie e altfel, nora mea de exemplu, nu s-a obișnuit cu noi, ea a crescut mai mult între români, prieteni români. Iar băiatul a crescut printre țigani.”

Ea și-a sfătuit copiii să păstreze cu toată lumea o relație amicală, i-a învățat cum să iasă din conflicte și cum să le evite, cum să-și aleagă prietenii, și cum să-și fixeze prioritățile în viață. Deși familia trăiește destul de greu, ei au tendința de a face compromisuri când este nevoie, însă intervievata are o gândire sănătoasă și dorește să-și respecte principiile și verticalitatea indiferent de ceea ce-i oferă viața. La servicii spune că are o relație bună cu colegii și șefii, care o apreciază pentru munca depusă și pentru seriozitatea și respectul cu care își tratează colegii.

Se pare că în această familie ea este pionul decizional, deși declară că orice situație sau decizie se discută în familie. Însă modul ei de a vorbi, maniera în care își educă copiii, și modul de relaționare cu soțul denotă că ea este liderul casei: „femeia este centrul de greutate într-o casă”, spune. Totuși consideră că bărbatul și femeia într-o familie trebuie să se ajute reciproc, să fie respect și înțelegere între ei, că *“degeaba ne iubim, că iubirea nu ține mult”*:

“Tot ce face femeia și bărbatul trebuie să facă, tot ce face bărbatul trebuie să facă și femeia, ca un cuplu. Și femeia lucrează, și femeia face de mâncare, și femeia spală, și bărbatul, și toată lumea. Aceleași drepturi are și femeia și bărbatul și asta nu numai că acum ne-am gândit noi, pentru că dacă eu vin de la lucru și sunt obosită, da, și eu o vreau un ceai sau cartofi, sau carne, sau mâncare, sau vreau ceva, el trebuie să-mi facă, că atunci când el vine la lucru și eu-s acasă și eu exact același lucruri le fac”.

Persoana 03, bărbat, 29 de ani

Locuiește de trei ani în comunitatea Byron cu soția și cei doi copii (unul de 12, și altul de 9 ani). Apartamentul proprietate personală are o cameră, bucătărie și baie, având mobilierul necesar în ambele, și frigider, televizor, calculator. Înainte stăteau cu părinții lui pe strada Coastei, în cartierul Mărăști. S-au căsătorit de 12 ani.

După spusele lui, are o viață monotonă: *“mă trezesc, mă duc la lucru, muncă, acasă, somn, dimineată, munca, acasă, somn. Sâmbăta și duminica stau în pat și mă odihnesc că după aia iară merg la lucru.”* Nu au fost niciunde în ultimele cinci luni: *„acasă, la lucru și iarăși acasă. Nu-ți permiți domnule, nu-ți permiți. Cu prietenii mai ieșim la fotbal, mai ne ne înjurăm, ne certăm, dar tot din cauza fotbalului numai. În rest, în timpul liber stau la televizor și la calculator. La jocuri, muzică și filme.”*

În ceea ce privește diviziunea muncii în familie, aparent în familie treburile sunt împărțite egal: *“eu cu lucru, ea cu lucru, eu cu copii, ea cu copii. Deci mâncarea numai ce face.”* Dar deciziile le ia el, având întotdeauna ultimul cuvânt: *„ne consultăm cu soția, dar ea vine după mine oricum. Așa e bine. E ceva logic.”*

Gândirea lui patriarhală se reflectă și în ideile sale despre soția ideală: *„să fie corectă, să știe limitele ei. Să nu greșească, să nu facă prostii. Să fie o gospodină bună, să-ngrijească de copii. Așa văd eu femeia.”* Familia ideală pentru el înseamnă să ai bucurie și fericire împreună, dar *„ca să fii fericit trebuie să ai mai multe facilități din care poți să profiți... Chestii financiare ... Locuință, bani, dar și sănătate.”*

Persoana 04, femeie, 33 de ani

Stă într-un apartament împreună cu concubinul și patru copii (de 17, 15, 12 și 11 ani). Ca și dotări locuința are în bucătărie un pat, o mașină de spălat aragaz, un bufet, o chiuvetă și o masă de bucătărie, iar în cameră se găsesc un pat, un televizor, un dulap și o masă. Alături de ei locuiesc părinții săi, împreună cu sora ei și soțul și copilul acestora. Deși nu se gospodăresc împreună, aceste două familii sunt mereu împreună, ajutându-se prin faptul că servesc masa de multe ori în comun și reciproc au grijă de copii .

Acum nu are loc de muncă, se ocupă numai de treburile casei și de copii. În urmă cu un an a fost angajată ca și femeie de servicii, însă fabrica unde muncea a dat faliment. A intrat în șomaj, și de atunci nu a mai găsit un loc de muncă, însă își dorește să muncească. Cu atât mai mult cu cât a văzut că a făcut față locului de muncă anterior și chiar a fost apreciată de șefi, ea consideră că are abilitățile necesare adaptării la un nou loc de muncă. Doar concubinul ei aduce un venit în casă, muncind cu ziua, însă banii nu sunt deajuns pentru a hrăni șase persoane.

Își încurajează copiii să urmeze școala, explicându-le rolul școlii și oportunitățile pe care le poate avea un om care are educație. Este foarte mândră de fetița mai mică de 11 ani, care învață foarte bine, și este foarte responsabilă. De aceea dorește să facă mai multe eforturi să o mențină la școală. Fata de 17 ani a terminat opt clase și apoi a renunțat să mai meargă la școală. Ea a avut un accident când era copil, a căzut într-o oală cu apă fierbinte, și datorită șocului suferit este un copil foarte sensibil și se adaptează greu. Fetița de 15 ani este elevă în clasa a șaptea, iar băiatul de 12 ani în clasa a cincea. Toți copiii învață la o școală ajutătoare, însă pe fetița cea mică dorește să o mute la o școală normală pentru că consideră că ea ar face față acolo și că școala ajutătoare nu oferă prea multe alternative elevilor.

Persoana 05, femeie, 28 de ani

Stă într-un apartament cu soțul de 40 de ani: *“n-aș putea spune că l-am ales eu, eu stăteam în Moci cu părinții, iar el avea bunici aici în Cluj și sora mea a stat acolo în blocul bunicii lui și așa ne-am cunoscut, ne-am înțeles bine din prima clipă”*. Au doi băieți, unul de 12 ani, este elev, iar celălalt de patru ani, care stă acasă. Apartamentul a fost cumpărat pentru ei de către soacra ei de cinci ani. Are 35 metri pătrați are o cameră, o bucătărie și o baie, fiind dotat cu un calculator, televizor, mașină de spălat, aragaz, mobilă de bucătărie, două paturi, un dulap de cameră.

Chiar dacă ea este angajată, muncile domestice îi revin în mare măsură:

“Soțul m-ajută la mâncare când facem mâncare, și la curățenie. Deci ce facem, facem amândoi, acasă. Când mergem la cumpărături, amândoi facem, amu vă dați seama că nu-l bat pe el să facă răntașul sau ceva, el m-ajută la curățat la cartofi sau la o ceapă, sau la așa ceva.”

În ceea ce privește luarea deciziilor, discută între ei, dar soțul pare să aibă ultimul cuvânt, ea având încredere că el știe mai bine:

„Ne înțelegem prima dată amândoi și vedem care ..., dacă el îmi zice ceva și e bine, facem cum zice el, dacă nu și zic eu ceva, facem cum zic eu. Dar el are ultimul cuvânt. Că poate el alege soluție mai bună ca mine, poate nu e bine ce zic eu.”

Este mulțumită de soțul, și de familia ei:

„O femeie trebuie să fie fidelă. Ca mamă trebuie să-și iubească copiii și familia... Soțul să fie așa cum este el. Ne iubim, ne înțelegem bine. Asta e important, să ne-nțelegem. E important să fie înțelegător. Familia trebuie să fie liniștită, no, cum noi am mârș până acuma, deci cum suntem, așa să fie, cum îi familia mea. Că ne-nțelegem bine și că nu avem probleme, deci cum îi, așa să fie de acum încolo. Eu aș recomanda ca să fie toată lumea așa cum suntem noi, să vorbească, să comunice.”

Persoana 06, femeie, 30 de ani

Apartamentul în care locuiește împreună de 15 ani cu soțul său și cei cinci copii ai lor, precum și cu soacra ei, are în componență o bucătărie, o cameră, o baie amenajată, și o cămară. În bucătărie există o chiuvetă, o canapea, un aragaz, o mobilă de bucătărie, o mașină de spălat și un boiler, iar în cameră un televizor, un calculator, un colțar, un dulap pentru haine, pe jos fiind covoare. Casa este îngrijită și curată.

Ea este însărcinată cu al șaselea copil, care nu a fost planificat: *“am mai făcut și întreruperi, dar cu sarcina asta așa s-o întâmplat că nici n-am știut, deci am fost bolnavă peste sarcină de ciclu, și nici n-am știut că sînt însărcinată.”* Primul copil l-a născut la 16 ani. Toată ziua stă cu copiii, tot timpul îi trebuie unuia sau altuia ceva: *„nu-i ușor, că unu mîncă acuma, unu vine mai târziu, și tot așa pe rînd. Una zice nu-mi trebuie acuma că nu mi-e foame, ălalalt zice nu-mi trebuie, tot așa am pățit cu ei. Oricât i-aș sfătui să mîncănce toți împreună, nu vor. Așa că le fac totul pe rînd.”* Trei dintre copiii i se par mai buni: *„băiatul îi mai rău ca fetele, orice-i spun nu mă ascultă. Și și din fete, una este mai rea decât ălalalte, tot așa, nu ascultă, nu vor să asculte nu știu de ce.”* Dar oricum ar fi, nu i-ar părăsi pentru nimic din lume: *„n-am plecat nicăieri niciunde, n-aș putea să fiu departe de ei.”*

Face toate treburile casnice, chiar dacă le împarte cu soacra și are o relație bună cu ea. În ceea ce privește deciziile familiale, spune: *„bărbatul este șef acasă... dar nu știu ce să zic, poate sincer și mie m-ar plăcea să fiu, ca șefă, undeva.”*

Trei fetele ale ei (cea de 12, 10 și 9 ani) sunt eleve, un băiațel de șase ani urmează să meargă la școală anul viitor, și mai are o fetiță de trei ani care stă acasă.

3. Educația școlară și familială, munca cu educația copiilor

Persoana 01, bărbat, 39 de ani

Este mulțumit de copiii pe care îi are, de educația care au primit-o și de dorința acestora de a-și continua școala.

Fără școală ești ca și fără mîna. Școala în primul rînd oferă educația, după cei șapte ani de acasă, mai înveți să citești și să vorbești ca lumea, și așa oriunde ușa-i deschisă, dacă bați la ușă s-au deschizi. Școala e foarte importantă. Faci o școală, faci o meserie, foarte importantă.

Copiii în primul rând trebuie să aibă sănătate. O să-și facă școala în continuare, pentru că asta-i al doilea plan valabil, după sănătate, și dacă ei o să facă de treaba lor, așa cum eu am spus și am explicat vor fi bine și pe noi. Pentru că știu că și noi am pornit pe jos și n-am avut nimic, dar după un timp am făcut și trebuie să facă și ei.

În primul rând să se ferească, ca să nu facă lucru din asta care... să ajungă pe cine știi pe unde. În pușcărie, în... Sau fetele astea, sincer să fiu aici...

Amândoi trebuie să avem grijă de copii, să nu facă prostii, dar general acuma, aici, cel puțin la mine în familie, măsa se ocupă.

Fata ar trebui ca să înceapă să facă curățenie, spălatul rufelor... deci prima dată curățenia, spălatul vaselor și după aia spălatul rufelor, aici ea ar trebui să înceapă și a patra făcut mâncare.

Să se obișnuiască să fie o gospodină. La fel ca și mama ei. Iar băiatul să se obișnuiască cu lucrul ...

Persoana 02, femeie, 42 de ani

A terminat opt clase: „Nu am putut face mai multă școală, că eu am crescut cu mamă vitregă. Am făcut apoi cursul acesta de vânzătoare. Apoi am vrut să fac un curs de calculatoare, dar problemele din familie nu mi-au permis. Soțul nu a mai lucrat, nu am putut plăti cursurile. Deci lipsă de bani și de timp.”

Soțul ei are tot opt clase, ca și calificare e zugrav, vopsitor, constructor. Momentan nu are servicii, are 46 de ani, dar este bolnav, a făcut atac cerebral și paralizie. Acasă mai face curat, știe să facă și de mâncare.

A făcut tot posibilul să-și trimită copiii la școală, le-a spus: „fără școală sunteți nimeni. În ziua de astăzi, dacă n-ai pregătire, n-ai cum să-ți alegi locuri de muncă, deci în primul tre să ai pregătire și o diplomă bineînțeleasă, care să te justifice, asta e albă, asta e neagră, cu asta mă ocup, cu asta faci și depinde de orice face.”

Și-a dorit dintotdeauna ca copiii ei să aibă sănătate, să crească mari, să fie cuminte, să n-aibă “probleme de cazul că fură, că ce știu ce fac, că anturajul e foarte greu, i-a îndemnat să vorbească frumos și respectuos și acasă și în afară”.

Și-a educat copiii că etnia omului nu contează, și să-și aducă prietenii acasă, să-i cunoască: „Eu am lăsat să vină indiferent ce-a fost, cum fost, pot să-l aducă în casă. Asta e, dacă place cum suntem, și unde stăm, este bine primit, dacă nu, nu.”

Persoana 03, bărbat, 29 de ani

A terminat cinci clase, iar soția lui șase, sunt de aceeași vârstă: “anturajul m-a influențat de n-am mers la școală mai departe. Țigani, români, nu contează, la discotecă n-o contat. N-am mai vrut să merg. Și au fost neglijenți și părinții. Acum de aș fi la vârsta aia, n-aș mai renunța.

Se pregătește să se înscrie la programul Șansa a doua, la aceeași școală, unde sunt și copiii lui: „trebuie neapărat să ai 8 clase. Poate nu ajută la nimica. Dar poate că-s facilități, care pe viitor trebuie neapărat un om să știe.”

Consideră că familia este foarte importantă în educarea copiilor: „prima educație dă părintele, cum zice și vorba aia, cei șapte ani de acasă vin prima dată, să fii educat înainte să mergi la școală.” Dar recunoaște și importanța școlii: „la școală nu-i învață rău... Cel mai important în viață este să se realizeze, să nu fie necăjiți în viață. Și asta depinde de școală, să nu să lese de școală și să învețe ..., și să-și facă un rost în viață numai prin școală. Să se ferească de necazuri și de rele.... Și mie asta mi-au spus părinții, dar lucrurile au ieșit total diferit.”

Părerea lui este că, copiii de romi sînt educați mai neglijenți: „sunt mai neglijați un pic din cauza părinților, așa îi. Romul e rom, face mai multe, și e nepăsător cu mai multe chestii ca românul. Dar asta se întâmplă și pentru că nu au posibilități. Din păcate, cam ce mi-au dat mie părinții, cam așa le dau și eu lor, copiilor, că mai mult n-am de unde.”

Persoana 05, femeie, 28 de ani

A terminat opt clase. „N-am avut probleme la școală, dar la noi la țară se făceau numai opt clase și trebuia să vin la Cluj la școală, dar n-am avut posibilități, că noi am fost săraci și nu și-o permis maică-mea să mă deie mai departe la școală. Și am rămas așa, cu opt clase.” Soțul ei are mai multă școală, dar asta ”n-a contat între noi, precum nici diferența de vârstă n-a contat.” Și-ar dori ca și copiii ei să se căsătorească cu femei de etnie romă, “să fie de nația lor, să fie romi, așa este mai bine.”

Și-ar dori să învețe mai departe, dar nu știe la cine să apeleze, cum să facă. Își dorește ca copiii ei să facă mai multe clase:

„E importantă școala, mai ales acuma, în ziua de astăzi îți cere școală când vrei să te angajezi undeva, și iară e bine oricum pentru tine, măcar 10 clase mă gândesc eu că e bine să ai. ... Am ales școala asta pentru copii în primul rând că e și aproape de noi, și îs mulți copii din zona asta car merg acolo, și nu trebuie să mergă singur la școală, are cu cine să mergă.”

Consideră că și familia e importantă în educația copiilor:

„În primul rând cum îți educi copilul, așa îl ai, și dacă nu primește educație de la părinți, așa o să ajungă și el cum îl crește. Dar și școala e importantă.”

În ceea ce privește educația băieților și fetelor, crede că trebuie făcută o diferență între ei din acest punct de vedere:

„cred că fetele mai mult ar trebui educate ca băieții. La băiat, vă deați seama, că deja când are 14-15 ani, trebuie vorbit cu el să nu fure, să nu fumeze. Cu fetele iară, de la 14 ani, vedeți Dvs, că-s dezvoltate și să nu aibă probleme cu băieții... așa mă gândesc,”

dar, oricum trebuie să-i înveți pe amândoi ”să fie ascultători, să fie cumiți, să nu ajungă pe unde nu trebuie când îs mari. Eu de exemplu, copilul meu are 12 ani, eu orice zîc, aia face. Dacă-i zîc să spele pe jos, spală, dacă-i zîc să m-ajute la vasă, ajută, deci nu trebuie să mă rog de el.”

Afirmă că pe la 25 de ani ar trebui să se căsătorească tinerii, nu mai repede, și că ar fi bine să muncească în afara casei cam de la 18 ani:

„Eu m-am căsătorit cam repede și n-o avut cine să-mi spuie cum îi să fii căsătorită și ce trebuie să faci. Acuma eu știu prin ce am trecut eu și aș vrea ca ei să nu treacă prin asta,

să se căsătorească așa de repede. Dacă ei se căsătoresc mai repede, nu știu ce să zic, nu pot să le comand când au 18-19 ani, să mai facă ce zic eu. Bine ar fi, dar nu știu.”

Persoana 06, femeie, 30 de ani

A terminat șapte clase, când era copil mergea cu bunica ei, care lucra ca bucătăreasă la Chios: *„nu mai m-am dus la, am mers până la 14 ani, și am lăsat școala și am mers cu ei la lucru, cu bunica, și eu am ajutat-o pe ea acolo. Deci încă un salariu în plus o fost atunci, pentru noi. Că noi o fost greu, că și noi suntem cinci frați și tot bunica ne-o crescut. Am preferat să muncesc și să fiu alături de ei, că am zis că e mai bine.”*

Totuși, acum consideră că școala e importantă: *„normal, că copii trebuie să știe să citească, să scrie și să-nvețe. Nu contează că-s țigani și ălaia-lă-s româncă, și ei trebuie să învețe, și noi.”* Dacă ar avea timp, s-ar mai înscrie la ceva cursuri, dar asta i se pare aproape imposibil, mai ales dacă astea costă.

Cu toate astea, nici nu știe ce ar dori să facă altceva: *„că eu niciodată nu am pus în cap că ce aș vreau să fiu, sau că ce să-mi aleg, ăsta nu.”* Nici nu își mai poate închipui ce altceva ar putea să facă: *„când am fost la școală tot asta era în capul meu să fiu bucătăreasă, sau ajutor. Tot asta a fost, altceva meserii nu. Dar dacă mă gândesc acum, dacă aș fi acum la vârsta aceea din nou, aș merge în continuu, până aș termina toată școala, și nu mai m-aș mărita așa de repede.”*

Crede că atât educația școlară, cât și cea din familie sunt importante: *„amândouă, și de familie și de școală, eu așa pot să spun, că și acasă copii-s cu noi, la școală iară dacă cu învățătoarea sau cu educatoarea, îi ca și cu o mamă, 4 sau 8 ore, câte-s la școală.”*

În ceea ce privește educarea copiilor, consideră că băieții și fetele trebuie educate diferit: *„eu fata o sfătuiesc să fie mai atentă ca băiatul, că băiatul e băiat, dar ea e fată, trebuie să fie mult mai atentă ca băiatul. ... Și băiatul iară, trebuie să fie mai atent, că vedeți în ziua de azi sunt găști de băieți, să nu fie tras în gașcă cu droguri sau cu furtul sau cu violul, cu din astea.”*

4. Statutul ocupațional și muncile pentru venit

Persoana 01, bărbat, 39 de ani

Lucrează ca și muncitor necalificat la o firmă de salubritate, fiind măturător de stradă, chiar dacă a absolvit zece clase și o școală profesională, având meseria de sudar. A practicat meseria asta doi ani înainte de 1990, când l-au luat în armată, și când s-a întors, întreprinderea se desființa-se. Este mulțumit de locul de muncă pentru că are o relație bună cu colegii, dar și cu șeful care este întotdeauna binevoitor dacă i se solicită o plată în avans. Ceea ce și-a propus în viață, să ajungă strungar, s-a împlinit, dar nici acum nu-i displace ceea ce lucrează. Merg șase kilometri pe zi la măturat, plus drumul de acasă până la servicii, de la servicii până la acasă, tot pe jos îl fac.

Supraviețuirea familiei este asigurată de modul economic în care trăiesc: „*cheltuielile noastre nu au fost niciodată așa încât să nu putem trăi de pe o lună pe alta. Nu dăm banii pe orice, numai care e strict necesar, mâncare, cheltuielile comune, astea întodeauna sunt plătite, niciodată nu am rămas în urmă.*”

Consideră că fiind de etnie romă, este cam greu să obții un loc de muncă: „*asta am simțit eu pe pielea mea și am observat și la alții, asta se face peste tot, și la medicul de familie se face asta. Sau poate în primul rând acolo se face.*”

Totuși, el nu se plânge: „*nu pot să zic nici că e bine sau foarte bine, dar nici că e rău sau foarte rău. Să trăiești bine, în primul rând trebuie să ai sănătate. Ar trebui să am salariu de 15 milioane net, ar trebui să zicem să am o mică afacere, un mic aprozar, ceva, un mic magazin...*”

A fost de acord să-l însoțim la locul de muncă, dar ne-a cerut să nu sesizăm șefii lui, să nu cumva să se supere. Traseul lui este planificat de șefii firmei. El este adus de dimineață cu mașina și lăsat în zona care i se alocă, împreună cu ustensilele de lucru, respectiv pubelă, mătură, lopată, greblă. El de obicei este însoțit de un coleg, dar se mai întâmplă să lucreze și singur. În ziua observației nu a fost însoțit. Își planifică traseul de lucru pe care vrea să-l termine până la masa de prânz și după, propunându-și să termine cea mai parte a zonei până la prânz. Într-o zi curăță aproximativ 5-6 km de stradă. În ziua observației interviuatului i s-a atribuit bulevardul care începe de la podul IRA până la aeroport. Interviuatul povestește despre relația profesională pe care o are cu colegii și cu șefii, și afirmă că asta este bună, fără conflicte. Are o părere bună chiar și despre șeful superior, acesta își ajută angajații atunci când aceștia îi solicită sprijinul, oferindu-le, dacă este nevoie, plata în avans. Interviuatul nu dorește să abuzeze de această deosebită calitate umană a șefului, încercând să își planifice banii atent pentru fiecare lună. Interviuatul mai povestește câte ceva despre atribuțiile pe care le are la locul de muncă. Spune că angajații au o relație mai mult profesională, și că sunt angajați mai mulți bărbați decât femei în această firmă. Afirmă că nu prea există relații de prietenie între colegii de lucru, cu toții încercând să susțină un minim necesar de comunicare pentru o relaționare bună, fără însă a o aprofunda.

Persoana 02, femeie, 42 de ani

Familia are două surse de venit. Soțul este bolnav, suferind de afecțiune cardiovasculară, situație care nu-i mai permite să muncească, el ocupându-se de treburile casnice (face cumpărăturile pe baza listei făcute de către soție, face de mâncare, calcă hainele dacă este nevoie, pune la spălat hainele), ajutându-și în acest fel soția. Ea muncește 8-10 ore la o fabrică de piese de mașini ca și muncitoare necalificată, lucrează la o bandă, montează piesele unor bobine. Datorită problemelor de sănătate ale soțului, familia este destul de strâmtorată cu banii. Tinerii mai au prieteni și mai doresc să iasă în oraș, însă părinții alocă banii numai pe mâncare, cheltuieli lunare cu locuința și medicamentele soțului. Unul dintre copii lucrează la un magazine alimentar ca vânzător.

La locul ei de muncă este plătită în funcție de cât lucrează. Fiecare are o normă, dar fiecare se și ajută reciproc, n-au discuții, n-au avut probleme. Se trezește la patru jumate, face baie, se îmbracă, face o cafea, la șase jumate trebuie să fie pe secție. Lucrează în două schimburi, câteodată intră deci seara. Dimineața vine acasă, se dezbracă, mănâncă și se culcă. La vechiul ei

loc de muncă, la magazinul alimentar a avut probleme odată pentru că e țigancă, când a atras atenția unui coleg nou asupra ceva:

„Nu mi-a zis în mod direct, a zis la colegul, la celălalt coleg, ce trebuie la țiganca asta, crede că aictea e șefă, ea dă ordine. Celălalt a zis, că nu-ți dă ordine, dar normal asta-i lucrul tău, trebuie să faci obligația ta, și nu contează că ce îi, că ea e colega noastră. Și după asta a fost dat afară colegul din magazin. De ce l-a deranjat că eu-s țigancă, nu mă îmbrac ca o țigancă, vorbesc românește, și în primul rând eu-s om. A fi om e un lucru mare, a fi domn e întâmplare, i-am spus. Depinde de om. Eu aia și spun și la copii, că-s țigancă, sau-s româncă, nu depinde de asta, depinde ce fel de om ești, cum te comporți, dacă știi să fii prietenoasă, ești mai amabil, să vezi în ce anturaj intri. Dacă nu, nu supraviețuiești.”

Consideră că toată lumea ar trebui să aibă servicii, să aibă siguranța de ziua de mâine: *„Dacă nu muncești n-ai cum să trăiești bine. Marea noastră problemă este că nu avem casa noastră. Și lipsa de servicii e problemă. Ca să trăiești bine trebuie să ai servicii, să ai o casă, un acoperiș, să îi ai pe ai tăi lângă tine. Degeaba ne mulțumește că avem pâine astăzi, și îi mulțumim lui Dumnezeu că ne dă, nu zic, că nu-ți dă, dar ajută-te pe tine ca să fii ajutat.”*

Persoana 03, bărbat, 29 de ani

Lucrează de 12 ani, iar la această compania de salubritate este angajat de doi ani ca și măturător stradal. Consideră că la pregătirea lui nu poate să aleagă altceva, doar meseria asta, și că defapt continuă ce au făcut și părinții lui. Dacă ar putea să aleagă și dacă ar avea școală, ar dori să fie contabil.

Lucrează în echipă compusă numai din bărbați țigani, zilnic fac câte 8-10 ore. Activitatea lor constă în măturarea străzilor într-o anumită zonă a orașului. În ziua observației avea de curățat străzile din cartierul Bulgaria și strada principal din zona cartierului. El era însoțit de încă un coleg, cu care și-a organizat strategic munca. Uneori este nemulțumit de condițiile de muncă, mai ales iarna, când trebuie să stea o zi întreagă în frig, dar și vara este la fel de greu, pentru că soarele este puternic, iar munca lor este mereu în aer liber, trebuie efectuată orice vreme ar fi. El afirmă că oamenii din colectivul de muncă au o relație bună în general, ei fiind repartizați câte doi sau în echipe mai mari, ei urmând să-și ordoneze și distribuie munca în mod egal, astfel încât să-și facă treaba cât mai bine. Cu șefii au o relație bună, nu se iscă conflicte între ei și toată lumea este respectuoasă. Împreună cu colegul mătură strada principală din cartierul Bulgaria și încarcă gunoiul în tomberoane. În zonă există o mașină care apoi colectează gunoiul astfel adunat. El curăță strada pe o parte, iar colegul de cealaltă parte. Oamenii au o atitudine profesionistă, își fac treaba, nu pierd vremea cu discuții sau probleme personale, au în general o relație bună, cu toții sunt tratați nediferențiat de către șefi, de aceea nu există conflicte.

Soția lui lucrează la o fabrică de piese de mașini ca muncitoare necalificată. Consideră că este bine să lucreze și ea, și să aducă bani în casă: *“păi e ceva logic, dacă nu ne putem descurca cu un singur salariu, normal. ... Așa normal că e mai greu pentru ea ca femeie, că ea trebuie să mai facă și chestiile de casnici.”* Crede că muncile potrivite pentru femei *„sunt cele mai ușoare, la o croitorie, la o bucătărie. Iar bărbații lucrează în domenii mai grele, orice cu muncă fizică.”*

El este relativ mulțumit de viața pe care o are, dar și-ar dori să câștige mai mult. Însă se mulțumeste și cu banii pe care îi primește de la firmă, mai ales pentru că cunoaște condițiile de

viață ale altor persoane de etnie romă din alte comunități și înțelege greutățile acestora. Își dorește pentru copiii o viață mai bună, de aceea îi încurajează să meargă la școală, să învețe și să devină oameni mari. Totuși, considerând că *“să trăiești bine înseamnă să ai ce mânca, să ai la copii ce le da”*, observă că ei au multe neajunsuri: *„sunt scumpe treburile, mâncarea și tăta-s scumpe. Și salariile-s mici.”*

De aceea nici nu poate să îndeplinească dorințele copiilor: *„orice dorință ar avea, ca părinte a-și vrea să realizeze dorințele, dar ...financiar nu pot. Copiii își doresc lucruri și chestii care financiar nu mai le-pot rezolva. Ce nu depinde de partea financiară, le ofer desigur.”*

Persoana 05, femeie, 28 de ani

Familiei ei îi este destul de greu din punct de vedere material, pentru că ea este singura care aduce un venit în casă: *“acuma cu vremea asta, că trăim după o zi pe alta, ne merge greu, numai eu lucrez ...”* Soțul nu lucrează, deoarece nu a reușit să-și găsească un loc de muncă, acesta ocupându-se de copii și de treburi gospodărești. Din când în când mai merge și lucrează cu ziua, dar mai mult în sezonul de vară. Ea este angajată la o firmă de montaj piese auto din 2005 (după întreruperea din cauza concediului de maternitate s-a întors acolo), înainte a lucrat șase ani într-o fabrică de confecții: *“acolo era mai bine, lucram într-un singur schimb, și salariul era mai mare, iar aici lucrez în trei schimburi, la un salariu mai mic ..., dar la câte clase am eu, nu știu dacă aș putea avea pretenții la un loc de muncă mai bun.”* Venitul ei actual acoperă cu greu nevoile familiei, *“erau ani, când ne mergea mai bine, mai mergeam vara la Felix sau la Cojocna, acum stăm cam tot timpul acasă.”* Ar mai face și altceva, curățenie la blocuri de exemplu, dar se gândește așa: *“n-am nici timp să mă duc și să-mi caut, și nu știu dacă aș putea să am grijă și de copii, atunci tăta ziua aș lucra și nu aș mai putea avea grijă de ei.”*

Banii pe care îi câștigă acum le ajung pentru mâncare și cheltuielile cu casa:

„Nu că nu trăim bine, dar s-ar putea și mai bine dacă ar lucra soțul, ar fi și bani mai mulți și mi-ași permite să putem să ieșim și noi, măcar o dată pe săptămână, sau măcar vara cu copii.”

La locul de muncă, într-un atelier, ea lucrează la bandă. Nu am putut purta discuții cu ea, munca în echipă aici înseamnă că nicio persoană nu-și poate neglija munca individuală, căci toți ceilalți depend de ea. Muncitorii încearcă să-si facă treaba cât mai bine individual, însă dacă apare o dificultate, ei sunt ajutați de maistră și de colegi. Femeia montează niște piese care vin pe o bandă dintr-un alt sector. Maistra supraveghează buna desfășurare a montajului pieselor, ajută muncitoarele când acestea se împotmolesc. În această zonă a bandei oamenii sunt tăcuți, fiind concentrați pe munca pe care o execută. Sunt prietenoși și respectuoși, dar fiecare știe ce are de făcut și că trebuie să-și facă treaba în fiecare secundă. În pauză mai socializează la o cafea, oamenii se servesc și se ajută cu mâncare, apă, țigări.

Persoana 06, femeie, 30 de ani

Acum este în concediu de maternitate, înainte lucrând la Rosal Grup ca și măturător stradal. Este nemulțumită de nivelul lor de trai. Deși soacra și soțul ei lucrează, banii nu sunt suficienți, având în vedere numărul mare de persoane care locuiesc în acest apartament. Soțul lucrează la Clujana ca si magaziner, soacra ei de asemenea.

Sincer, mi-a fost foarte greu cu copiii, că eu și acuma puteam să merg la lucru, dar n-am mai mers din cauză la asta mică, că după doi ani trebuia să mă duc obligatoriu înapoi la lucru. Dar în loc de asta m-am dus și am cerut șomajul, că nu aveam altfel cum să mă descurc. Și nu-s bani de nu știu ce, că-s chiar bani de nimic ce șomaj am, 450 de lei, foarte puțin, dar tot e ceva.

Nu a avut probleme la locul de muncă din cauza etniei ei: „chiar am fost foarte bine văzută de șefii noștri, poate mai bine ca un român, că o fost și români și unguri la lucru unde am lucrat eu, dar la măturători de stradă îs mai mulți ca țigani ca români. Și nu, noi n-am avut niciodată probleme cu șefii. Am fost foarte apreciați, foarte lăudați, că și eu am lucrat și și soțul, tot acolo, la Rosal.”

Consideră că „ăla trăiește bine cine are vile, are bani, are mașini. Țăla poți să zici că trăiește bine... Dar eu nu mi-aș dori nici treaba asta, dintr-odată din săracă să ajung drept bogată. Eu mă mulțumesc și așa. Copii să fie sănătoși, să aibă mâncare zilnic.”

*

IV. PERSOANE DIN ALTE LOCAȚII ALE ORAȘULUI

1. Situația familială, condițiile de locuire și munca casnică

Persoana 01, femeie, 23 de ani

Stă în chirie plătită către primărie pe strada Rarău într-un apartament de bloc de o cameră, bucatărie, baie și hol, împreună cu concubinul ei (momentan fiind însărcinată), și cu două surori mai mici (cea mare plecată acum în Italia). Mama ei e plecată și ea în Italia la lucru, tatăl său e decedat. Este supărată că nu beneficiază de asistență medicală gratuită (de exemplu de ecografie), chiar dacă are asigurare și este gravidă.

Condițiile lor de viață sunt modeste, au în dotare un televizor, un dulap, două paturi într-o cameră, iar în bucatărie încă un pat, un dulap de bucatărie, un aragaz, chiuvetă. Au curent electric și gaz, iar în baie un boiler pentru apă caldă. Relația lor cu neromii vecini de la etajul superior, dar și cu cei din vecinătatea curții este una tolerantă și pașnică, fără conflicte sau discuții contradictorii pe vreun anume motiv. Totuși, statutul lor de locatar este nesigur:

„Am făcut schimb de apartament, că nu l-am putut întreține, dar am ajuns într-o casă care acuma a fost revendicată, o câștigat proprietarul și stăm în chirie aici. Mai avem să stăm trei ani și după trei ani trebuie să ne mutăm undeva, dar nu știm unde. Primăria ne-o promis că ne dă casă și tot am depus cerere, dar nimica, alții o primit, noi nu știm de ce nu primim și ăsta e primul obstacol și cel mai greu în viața noastră.”

Își dorește să aibă doi copii: „pentru mine doi copii cel mai mult, la viața și la posibilitățile care le-avem noi.” Crede că în aceste condiții nu va putea să le ofere copiilor ei ce

și-ar dori: „în situația care suntem, că stăm în chirie, nu, nu cred că reușești să faci ceva, să ai o casă, să oferi cât de cât ceva.”

Este mulțumită de partenerul ei, „pentru că e țiigan, e muncitor, ascultă, nu bea, nu fumează. E mai bine să te căsătorești între ai tăi, și romii sunt mai buni ca românii, românii sunt cu două fețe... Momentan e bine, acuma să vedem când o să avem un copil, cum o să fie. Problemele majore care îs, sunt mai multe astea, cu plățile, mai mult pe bază financiară, pe baza cheltuielilor, ratele la bănci, a sănătății, trebuie să plătești nu șitu cât, mai ales acuma, când-s însărcinată.”

Muncile casnice le face între cele două schimburi de la locul de muncă, dar obligația acestora nu revine doar ei: „încercăm să ne ajutăm unul pe altul, să ne împrumutăm, să ne coordonăm fiecare. Unul face mâncare, unu curățenie, unu se duce la lucru. Ne ajutăm, fiecare cum putem.” Totuși crede că o femeie ideală „trebuie să fie casnică, să fie gospodină, să fie și îngrijită, dar și ascultătoare bună și muncitoare harnică, iar bărbatul să fie aproape de familia, de soția lui, să ajute familia, să fie sincer, să fie pentru familia lui și să fie muncitor.” Până la urmă recunoaște că ea are responsabilitatea cea mai mare în familia lor, mai ales acum că mama ei nu este acasă: „am grijă de casă, de surorile mele care-s mai mici, eu sunt cu curățenia, cu mâncarea, cu astea, am grijă ca să aibă și ele, să le ofer mâncare, dacă ele nu pot. Îmbrăcămintă...”

Consideră că o familie trebuie să fie bazată pe sinceritate, trebuie „să fiți uniți, și să fii alături unu de altul.” Asta și pe baza experiențelor sale proprii din copilărie: „eu în viața mea am dorit să am un viitor să, în primul rând să-mi văd familia mea ca una unită și fericită și sănătoasă, părinții mei n-am vrut să fie divorțați și un viitor mai bun pentru toți așa fi vrut.”

Deciziile le iau împreună, totuși în familia largită fratele mai mare și mama ei au ultimul cuvânt. Ține legătura cu familia extinsă: „de sărbători ne adunăm toată familia. Noi femeile și, adică și fetele și mama și mătuși, surori, verișori, toate. Ne adunăm toate aici și facem mâncare, prăjituri. Băieții la cumpărături, ne ajută la treburile caselor.” Vizita la bunica, la mătușa sau la verișori este activitatea din timpul ei liber, dar mai mult stă acasă. Și-ar dori să poată să meargă și altundeva: „ne-ar place vara să ne ducem așa, să ne mai ducem undeva la pădure, sau să ne adunăm toți pe undeva afară, dar n-avem condiții să merem în vacanțe.”

Persoana 02, bărbat, 33 de ani

De când s-a despărțit de fosta sa nevastă, stă pe strada Nădășel, într-o casă în chirie, cu viitoarea soție (acum însărcinată), cu două cumnate (una dintre ele lucrează, iar alta e la școală) și cu soacra, care este plecată momentan în Italia (îngrijește un copil). Consideră că femeia trebuie să stea acasă când are copil mic, dar în general e bine să lucreze și ea: „după aceea nu poate să rămâne acasă, trebuie să meargă la lucru.” Crede că vârsta ideală la căsătorie este de 30 de ani, căci mai întâi trebuie „să ai experiență de viață,” dar că viața sexuală poți s-o începi la 18 ani. Știe să vorbească română, maghiară și romani, acasă între ei vorbesc românește și romani. Crede că este bine să ai doi copii, dar mai mulți nu, mai ales dacă ai greutăți financiare, cum au ei. Pune mare valoare pe prietenia între bărbați, dar „ei să nu fie șmecheri, să fie oameni serioși.” Apreciază valorile și abilitățile masculine: „bărbatul ar trebui să fie șef în orice domeniu. Te înțelegi mai bine cu ei.”

Persoana 03, bărbat, 43 de ani

Stă pe Bulevardul Muncii de 27 de ani, în casa părintească pe care acum el a moștenit-o ca băiatul cel mai mare din familie. Aceasta este compusă din două camere cu trecere și un hol la intrare are o suprafață de aproximativ 65 metri pătrați. Una dintre camere este mobilată cu un colțar, o sobă, un televizor, o oglindă, un dulap, iar cealaltă cu un colțar, iar în hol se află o canapea și o masă. În casă nu sunt covoare, locuința este în stare precară, unul din geamuri este acoperit cu celofan, sticla fiind spartă. WC-ul este amplasat în curte, sursa de apă de asemenea, au încălzire pe lemne, însă sunt conectați la curentul electric. Are zece frați, frații lui locuiesc în aceeași curte, au atașat câteva camere separate la clădirea principală. Are o relație bună cu frații, □ însă cu vecinii nu. Pe ambele părți ale casei locuiesc familii de români, cu care au avut mai multe conflicte, pentru că își lasă căruța în fața curții lor, iar caii fac mizerie. Pe lângă cal mai au în gospodărie doi porci, au mai avut un cal, care însă le-a fost furat. Lângă casa lor este un mic magazine alimentar, unde au avut mai multe conflicte cu vânzătoarea, care ne-a spus că ei făceau gălăgie pentru că nu le dădea marfă pe datorie. După moartea părinților a moștenit o casă la țară, pe care vrea s-o vândă, dorind să rămână în casa aceasta din oraș, aici a murit mama, aici trebuie să rămân.

Se consideră a fi țigan original, în familie ei vorbesc țigănește, limba țigănească internațională, cum spune el, femeile poartă fuste lungi. Trăiește în această casă cu concubina lui, o femeie de 23 de ani și trei copii. Doi de-ai lui din prima sa căsătorie (fata de 17 ani merge la școală), mama acestora i-a părăsit și a plecat în Anglia, și unul de trei ani cu femeia cea nouă (a cărui băiat din prima relație este crescut de soacra ei, tatăl copilului fiind în închisoare). Tocmai se pregătesc să meargă s-o i-o și s-o aducă la ei acasă pe viitoarea lor noră, pentru băiatul de 20 de ani. Trăiește împreună cu partenera lui mai tânără de șase ani, dar nu vor să se construiască legal, văzând acest lucru ca o obligație permanentă, și ca pe un posibil eșec dacă lucrurile nu merg bine. Nu-și mai doresc alți copii.

De când a trecut de la biserica ortodoxă la penticostali a renunțat la țigări, la alcool și la înjurături. În fiecare duminică merge la biserică, îi place să fie împreună acolo, cu "frații".

Crede că femeia trebuie „să curețe, și să facă mâncare, să aibă grijă de copii... Eu aduc banii, din care ea să facă cumpărături.” El este cel care aduce deciziile în casă. Modul în care se comportă în familie și cu soția, „am învățat-o de la părinții mei, cum se compoartă, am văzut de la părinții mei, am văzut ce tre să fac și eu, cum a făcut mama și tata. Fă aia, nu fă aia, fii curată, îmbrăcată.” Consideră că ar fi trebuit să se căsătorească la 13 ani, dar a avut deja 16 când a luat o fată și a dus-o acasă. Primul lor copil s-a născut când avea el 17 ani. Valorile tradiționale dorește să le predea și copiului lor: „bărbatul trebuie să meargă la lucru, să aducă bani la femeie, femeia trebuie să stea acasă. Să fie cu copiii, cu mâncarea, iar eu cu pagubele.”

Persoana 04, femeie, 37 de ani

S-a născut în județul Bistrița, locuiește cu soțul ei și cei șase copii de șase ani într-o cameră alipită la o casă mai veche dintr-o curte de pe Bulevardul Muncii. Camera are o dimensiune de maxim 30 metri pătrați, este dotată cu o sobă pe lemne, două paturi, un colțar, un dulap de haine care mai servește și ca bufet de bucătărie și un televizor: „foarte greu ne descurcăm, aici se gătește, se spală, aici se doarme, văd că la unii nu le ajunge 3-4 camere, dar noi mulțumim lui Dumnezeu că avem și asta.” Sursa lor de curent electric este o instalație

improvizată. Camera a fost construită fără o fundație bună, de aceea când vremea este umedă, pereții trag apă, formându-se egrasie, mușgaiul distrugând toate lucrurile din casă. Toaleta este făcută din lemne, în spatele curții. *“Avem un robinet de apă aici în curte, dar acum nu mai avem de câteva luni, s-a stricat ceva, aducem apa de la un canal cu o căruță.”* Soțul ei este unul dintre frații persoanei 12. În general au relații bune și colaborează, au nevoie de sprijin reciproc în tot ceea ce fac, se ajută la îngrijirea copiilor, dar fiecare se gospodărește separat.

Este îngrijorată de starea ei de sănătate. A fost grav bolnavă, imobilizată la pat, iar băiatul ei de 14 ani a avut grijă de ea, hrănind-o, spălând-o, schimbându-i hainele. El i-a oferit cel mai mare sprijin pe perioada bolii, fetele fiind ocupate cu școala și cu treburile casnice. Este supărată din cauza sărăciei în care trăiesc, însă nu crede că ar avea vreo ieșire din această situație, de aceea se vede nevoită să o accepte.

Își găsește consolarea mergând la biserica penticostală, s-a botezat de 11 ani: *“să faci un lemn din cruce și să te rogi la lemnul ăla, aia nu contează nimic, dacă te rogi din toate inima, Dumnezeu te ascultă, fără să-ți mai faci cruce, sau să rogi la icoană, am fost în comă, cine m-a salvat, Dumnezeu, nu oameni, fata mea trebuia să fie operată la inimă, da’ Dumnezeu așa a făcut că nu mai trebuia să fie operată.”* Este mulțumită de acest lucru, pentru că asta o liniștește și îi oferă speranță și puterea să-și îndure viața plină de probleme. Este bucuroasă că și soțul ei merge împreună cu ea la biserică, deoarece astfel a reușit să renunțe la jocurile de noroc, nu mai bea alcool și aduce banii în casă. Sărbătorile și le petrec în familie: *“facem mâncare, aici în casă, merem la biserică și venim înapoi și gata, nu mergem la oameni care beau.”*

Se identifică drept rom țigan, de neam ciurar: *„ciurarii umblau cu căruța, cu fier vechi, cu una alta, umblau cu tablă, făceau ligheanuri, găleți. Bătrânii au făcut asta, da’ cei tineri nu mai fac, de când au murit bătrânii, se ocupă cu fier vechi.”*

Consideră că o femeie trebuie *„să fie liniștită, să știe ce trebe să facă, o curățenie, mâncare, să aibă grijă de copii.”*

2. Educația școlară și familială, și munca cu creșterea copiilor

Persoana 01, femeie, 23 de ani

A terminat opt clase și un an de școală profesională de croitorie: *„n-am mai vrut să mă duc, pentru că mama era singură cu patru copii, era divorțată de tata. Eu fiind mai mare dintre fete, dintre frați, m-am gândit ca să mă las de școală, ca să mă duc să lucrez, să o ajut pe mama, că era singură și locuia singură.”* Acum însă îi pare rău pentru că *„am văzut și mi-am deschis ochii că fără școală nu prea faci nimic. ... Pentru că când știi că ai o calificare și ai o meserie, nu contează ce etnie ești.”* Școala e importantă, *„ea ne ajută ca să ne facem un viitor. Școala e a doua familie.”* Totuși, cât a fost la școală, a avut probleme cu colegii: *„diferențe între etnii, între nații. Că eu-s român și că eu-s țigan, să nu umbli cu ăla că e țigan și no.”* Observă că *„la țiganii mulți nu pun preț pe școală. La români într-un fel văd că îs altfel, îs mai calculați.”*

Consideră că o familie trebuie să ofere protecție copiilor, *„să ofere un viitor și să-i îndemne în viață, să-i ocrotească.”* Și părinții ei au încercat acest lucru, *„dar n-au avut cu ce, n-au avut condiții, pentru că am fost mulți și nu puteau să-mi ofere numai mie, când noi eram*

patru, și dacă mama era divorțată.” În familia ei erau mai multe fete, și „fetele au lucrat acasă, au ajutat cu mâncarea, curățenia, cumpărăturile. Băieții nu trebuiau să facă asta: fratele meu e singurul băiat în familie, el era cu antrenamentul, mai mult noi eram cu treburile de acasă.”

Modelul ei matern este mama: *„mama s-o purtat cu noi ca și cu o prietenă, vorbea deschis cu noi și ne explica, și zicea de ce să ne ferim, și să avem grijă, și ne arăta exemple, și ne-am ferit.”* Crede că *„la fete e mai greu, pentru că au mai multe hopuri din astea, care trebuie să le treacă. O fată suferă și trece prin mai multe ca un băiat. Un băiat, îi băiat, e altfel.”* Dar amândoi *„ar trebui să se ferească de anturaje, de prieteni răi, care nu-s de ei.”* Ideea protejării copiilor revine și în dorințele ei față de copiii proprii: *„eu mă lupt și vreau să fac și din suflet îmi doresc să fac asta, dar nu cred, nu știu dacă o să reușesc. Cât pot, fac și ofer, cât nu, o vede Dumnezeu.”*

Persoana 02, bărbat, 33 de ani

Are opt clase: *„nu am avut sprijin să fac mai mult.”* De când s-a lăsat de școală, a lucrat întotdeauna. Acum se pregătește să facă un curs de calificare în construcții. Consideră că educația primită de la părinți este cea mai importantă. Orientarea sa masculinistă se reflectă și în modul în care gândește despre diferența între femei și bărbați: *„pentru o fată e mai ușor, la băiat e mai greu, trebuie să dobândească experiență de viață.”*

Persoana 03, bărbat, 43 de ani

Nu are deloc educație școlară, au fost mulți frați, părinții lor nu au avut condiții pe vremea lui Ceaușescu, erau săraci. Totuși, știe să socotească, nu se lasă niciodată păcălit. Dacă ar avea timp, ar face ceva școală, i-ar place să aibă o meserie mai ușoară, să lucreze la gară de exemplu. Dorește ca copiii lui să meargă la școală, *“să nu facă ce am făcut eu, să găsească un loc de muncă, ceva mai ușor decât colectatul de fier și săpatul.”*

Persoana 04, femeie, 37 de ani

Nu are educație școlară. Dar, ca orice părinte, își dorește să-și ajute copiii să urmeze o școală bună, însă este conștientă de faptul că nu-i va putea sprijini financiar datorită nivelului de trai scăzut și a lipsei de posibilități. Acest lucru o nemulțumește foarte mult. Totuși, deocamdată, fata cea mare de 18 ani o ajută la treburile casnice, deoarece ea nu poate să facă efort datorită bolii de care suferă. Fata de 16 ani este și ea bolnavă de inimă, dar merge la școala, băiatul de 14 ani este și el elev, deasemenea și fratele lui de 13 ani și cel de 8 ani, iar sora lor mai mică de șapte ani urmează să se înscrie la școală anul viitor .

Soțul ei acum merge la școală: *„vine de la lucru și mere direct la școală, sta până la trei acolo, acuma scrie, citește, două clase fac într-un an... dar mie nu-mi mai stă capul să învăț.”*

Consideră că copiii au nevoie de școală, *„că dacă au școală, au și un viitor mai bun. Dai educația acasă, să nu se bata cu copii, să fie mai buni, dar școala le oferă să aibă un viitor mai bun, să ajungă la o meserie.”*

Crede că băiatul e mai cuminte decât o fată: „mai mult el m-a îngrijit când eram eu la pat, îmi spăla hainele, făcea și mâncare, el mă spăla, mă îmbrăca, dar ăla mai mare nu-i cu casa, ăla-i cu caii, să meargă cu tată-său la săpat, la săpat e foarte bun, așa săpă ca un om la 40 de ani.”

3. Statutul ocupațional și muncile pentru venit

Persoana 01, femeie, 23 de ani

Lucrează de la vârsta de 17 ani. A fost la lucru și în străinătate, în Ungaria și în Spania: „am ajuns prin soțul meu, am lucrat acolo la un hotel, am lucrat la bucătărie la un aeroport, deci mâncare pe avion și tot feluri de salate și cam atât. A fost binișor, dar mai mult greu.” A revenit în țară pentru că familia ei avea nevoie de ea: „tata a fost bolnav de cancer și a trebuit să vin acasă, am vrut să vin să stau lângă el. Am renunțat să mă mai duc, pentru că am câștigat puțin, și am realizat că ce dau acolo și ce fac cu banii de pe chirie, pot să câștig și aici, și să fac, să mă descurc. ... Momentan nu cred că se poate face mare lucru nici dincolo, acuma. Numai cu acte și cu pile.”

Odată a vrut să se angajeze la un hotel din oraș. A observat că se fereau de ea: “m-am dus să mă angajez și am văzut. O prietenă a mea s-a dus și ea să se angajeze, ea era româncă, și eu că eram romă pe mine nu m-o luat, eram privită altfel.”

De opt luni lucrează la un cabinet medical ca ajutor de infirmieră, două ore dimineața, și două ore după masa. S-a angajat în locul bunicii ei, care acum este la pensie. Șefii au acceptat-o datorită încrederii cu care a fost recomandată de bunica de care încă și acum ei sunt foarte mulțumiți. Atribuțiile ei de la locul de muncă nu diferă foarte mult de atribuțiile unei femei în casă, fiind responsabilă de măturat, spălat gresia, așezat masa de lucru a medicului, de ștergerea geamurilor, udatul florilor, având la dispoziție produsele necesare. Consideră că relația cu șefii este una bazată pe respect, neexistând discuții sau conflicte între ei, nu se observă diferențe de tratament sau atitudini discriminatorii nici în modul de adresare, nici în comportamentul non-verbal. Ea este atentă la indicațiile șefilor, dorind să-și mențină locul de muncă și să-și mulțumească șefii, dar mai ales să nu-și dezamăgească bunica. Cu toate satisfacțiile ei însă, salariul pe care îl primește este foarte mic și nu acoperă cheltuielile casei.

Soțul ei este muncitor necalificat la o firmă de construcții. Acum face un curs de calificare, dorind să-și caute un loc de muncă mai bun, să-și poată întreține mai bine familia când copilul va veni pe lume.

Nu dorește să fie bogată, dar ar vrea să aibă strictul necesar: „ne luptăm, dar nu prea ne reușește, câteodată n-avem ce face. Problemele financiare sunt cele majore: cu ăsta ne descurcăm foarte greu... Pentru că lucrăm pe bani puțini și nu ne ajung banii, asta ar fi obstacolele.” Își dorește să fie împreună cu familia, dar și să știe că au siguranța zilei de mâine, „să avem strictul necesar, să avem un loc de muncă sigur și să avem o casă.”

Persoana 02, bărbat, 33 de ani

Acum lucrează ca muncitor necalificat în construcții, de un an fiind angajat la o firmă. mergem la niște ciubucuri dacă mai intră, mai zugrăvim o cameră, gletuim, gresie, faianță... Înainte a lucrat șapte ani în Ungaria, s-a dus singur, a încercat, dar a revenit acasă. Concubina lui cu care stă de 5 ani este femeie de servicii la un cabinet medical, ea are nouă clase. Își dorește să aibă o locuință a lui: *„să trăim împreună numai soția, eu și copilul, separat de socrii și de cumnați.”*

Persoana 03, bărbat, 43 de ani

Nu a fost angajat niciodată, se ocupă de colectare de fier vechi, împreună cu frații lui și băiatul lui de 20 ani, din când în când și partenera lui merge cu el. Încearcă să scoată bani din orice poate. De aceea a insistat de câteva ori să primească bani pentru interviu, a fost singura situație de acest fel întâlnită de-a lungul întregii cercetări. Este de multe ori alungat de poliție, *“așa fac, îl alungă pe țigani, dar trebuie să trăim și noi din ceva.”*

Persoana 04, femeie, 37 de ani

Este casnică, iar soțul ei lucrează la primărie la spații verzi, dar se ocupă și cu colectarea fierului și alte munci ocazionale. Consideră că *“dacă femeia e sănătoasă e bine să muncească împreună, că e mai ușor.”*

Crede că nu contează ce ești, la locul de muncă: *„dacă te comporți frumos, nu contează că ești țigan, trebuie doar să fii cinstit, să nu furi, să nu înjuri.”*

Își dorește *„să avem casă mai bună, să avem servicii... să ai casa ta, când mergi la lucru, să ai unde să vii, să fie copiii liniștiți, să le găsești bine acasă, să meargă la școala lor, să vină acasă, și să ai și un calculator..., lasă că nu ne trebuie calculator, să avem unde să stăm, aia contează.”*

***

REGIUNEA DE VEST

I. COMUNITATEA DE ROMI DIN COMUNA SATCHINEZ, JUDEȚUL TIMIȘ

1. Vecinătatea

Comuna Satchinez din nordul județului Timiș este compusă din trei sate situate la aproximativ 25 de km de Timișoara. Conform recensământului din 2002 populația comunei era de 4098 locuitori, dintre care 351 persoane s-au declarat drept romi. Localitatea este veche de aproape de 680 de ani, se presupune că ea este locul de origine a lui Pavel Chinezul, comite de Timiș în secolul al XV-lea. În anul 2002 satul a avut 911 case și 2818 de locuitori. Ea are denumiri consacrate în trei limbi, în română se cheamă Satchinez, în germană Knees, iar în maghiară Temeskenéz, fiind faimoasă pentru rezervația sa ornitologică de 242 de hectare înființată în 1942, unde trăiesc 40% dintre speciile de păsări din România. Această rezervație este supranumită și ca „Delta Banatului.”

În trecut oamenii de aici trăiau din agricultură, iar cei săraci își asigurau traiul de zi cu zi din pescuitul în bălțile limitrofe. Apropierea de municipiul Timișoara, precum și zăcămintele sale naturale fac ca în apropierea localității să fie amplasate trei unități economice ce contribuie la dezvoltarea zonei, cum ar fi societatea Goeleta care produce de peste 40 de ani împletituri din răchină, compania mai nouă româno-maghiară Fornetti care fabrică produse de panificație, și compania Petrom ocupându-se cu extracția și prelucrarea țițeiului încă din 1965.

În pofida posibilităților economice asigurate de aceste companii, satul este descris de către operatorii de teren ca un sat sărac cu drumuri neasfaltate și oameni modești, această observație fiind relevantă pentru vecinătatea comunității de romi care se situează la marginea satului, la intrarea dinspre Timișoara. În anul 2009 în sat era să izbucnească un conflict interetnic, populația majoritară pornind să se răzbune pe familiile de romi. La ședința consiliului local din ianuarie 2010 primarul comunei afirma că romii de acolo au probleme cu integrarea, din cauză că nu sunt disciplinați și curați.

După 1990, foarte mulți romi din această comună, uneori familii întregi, bărbați, femei și copii, de multe ori și oameni mai în vârstă, au plecat în Franța la lucru, de obicei stabilindu-se în aceleași zone ale Franței, în marea majoritate a cazurilor în tabere sau locații destinate nomazilor locali. Anul trecut (când încă statul francez nu făcea politică de stat din repatrierea romilor, dar deja se pregătea de această acțiune) au fost trimiși acasă cu forța (conduși la aeroport de către jandarmi), dar și cu promisiunea că vor primi bani pentru a cumpăra animale în România dacă nu se mai întorc în Franța. Până în momentul cercetării noastre acest lucru nu s-a întâmplat, chiar dacă au contactat ambasada Franței din București nu au primit răspuns față de demersurile lor. Sunt deciși să se întoarcă în Franța, chiar dacă știu că vor lucra acolo ilegal, această opțiune li se pare singura posibilă în condițiile în care în România nu-și pot asigura traiul. Mulți mai speră că vor primi această subvenție de la statul francez, fiind pregătiți și având condiții să crească animale pe cont propriu. Cei care au lucrat în străinătate înainte de criza economică au reușit să îmbunătățească starea materială a caselor și familiilor lor.

2. Situația familială, condițiile de locuire și munca domestică

Persoana 01 este bărbat de 18 ani născut în localitatea Satchinez. Locuiește împreună cu familia într-o casă modestă cu trei camere, bucătărie, baie; fără canalizare, cu fosă septică. Casa este situată în comunitatea de romi de la periferia comunei. Situația materială a familiei a fost apreciată de către operatorul de teren ca una bună. Are doi frați, dintre care o soră măritată are 26 de ani, are doi copii, una de nouă și alta de doi ani, soțul ei fiind tot de etnie romă. El e plecat în străinătate. Fratele persoanei 01 a terminat nouă clase, la vârsta de 16 ani a plecat în străinătate, acum are 25 de ani, căsătorit, lucrează la un supermarket ca vânzător.

„... mă-nțeleg bine cu familia mea, n-am avut niciodată probleme. Bine că mici, probleme așa mai mici au mai fost, no, știi cum e într-o familie. Familia mea, cum să fie? Nu au trebă cu nimeni, sunt cu munca lor.”

Persoana 01 are o prietenă. În trecut a lucrat două luni, momentan nu lucrează. Din cauza condițiilor de muncă (“*N-am mai continuat pentru că eu lucram înăuntru și m-au dat afară și nu mi plăcea afară, nu suportam frigul*”) a renunțat la acest loc de muncă. Acasă în familie vorbesc în limba română. El vorbește limba romani dar părinții și frații nu sunt vorbitori de limba romani. Este mândru de etnia sa. Din cauza posibilităților reduse a urmat doar șase clase. Legat de școală povestește mai multe experiențe dintre care unele sunt și pozitive, dar mai mult invocă experiențe negative. La începutul interviului nu prezintă nici un interes față de continuarea studiilor, dar spre sfârșit spune că ar continua totuși școala în programul A doua șansă. Ca și inactiv pe piața muncii a beneficiat de cursuri de TIC din cadrul proiectului „Egalitate prin diferență. Accesul femeilor române pe piața muncii”.

Persoana 02 este bărbat cu vârsta de 19 ani, momentan inactiv pe piața forței de muncă. În urma acțiunilor de mediere ale Asociației Parudimos a fost angajat la un hipermarket din Timișoara. A lucrat ca lucrător comerciant, dar datorită faptului că angajatorul nu i-a mai rambursat abonamentul de călătorie a renunțat la locul de muncă.

Subiectul locuiește împreună cu familia într-o casă în mijlocul satului. În casă locuiesc șapte persoane dintre care și prietena persoanei intervievată: „*Că ne-am cunoscut, ne-am plăcut și am rămas împreună.*” Este mulțumit cu viața lor la țară, nu ar vrea să se mute în oraș:

„Avem patru camere, baie, bucătărie. Tot, tot. Apă tras în casă, deci nu-i nici o problemă. Fiecare are camera lui separat, încă și mai rămân, deci și pentru musafiri. [Avem] Gâște, cai, porci, rațe. [...] Asta așa n-aș putea să zic, dar dacă ar fi să vindem o cam în jur de 25 de mii de Euro, cam atât ar fi”.

„Nu m-aș muta pentru că la oraș dacă n-ai un loc de muncă, ești terminat. În schimb la sat, pot să te învăț, poți să mai faci un ban, poți să... Deci la oraș n-ai cum să faci un ban așa. Dar ai mai multe posibilități de angajare. Dar și la sat ai, și la sat ai posibilități, nici o problemă. Eu stau aproape de Timișoara și n-ași avea nici un avantaj, zic eu, dacă m-aș muta acolo în oraș.”

Persoana 02 a terminat școala generală în Satchinez, apoi a continuat studiile în Timișoara la Liceul Energetic. Și le-a întrerupt deoarece a vrut să lucreze. Este vorbitor de limba română și romani.

Muncile domestice în această familie sunt considerate drept munci colective: „Când era nevoie, normal. Când era nevoie, ne făceam treaba, că noi ne facem treaba în familie, dacă avem de treabă, avem toții. Ne făceam treaba și când terminam treba, fiecare-și vedea de treaba lui, făcea ce vroia.”

Persoana 03 este femeie de 33 de ani, casnică. Cu un an în urmă a lucrat la fabrica Fornetti, situată foarte aproape de sat. Casa familiei se află la intrarea în comună. Are două camere și o bucătărie, este modest mobilată.

„E casa mea, proprietatea mea. Deci au cumpărat-o părinții mei, numai așa era vorba că mă căsătoresc și deja casa am avut-o cumpărată. Utilități avem, nu chiar toate, toate, toate, dar avem.”

Doi adulți și trei copii stau aici împreună: „Sunt căsătorită, am trei copii. Clarisa face, în 14 mai, face 14 ani, Anica are opt ani și cel mai mare are 18 ani.” În vecinătatea lor stau rudele de etnie romă.

Se consideră de etnie romă: „Deci mama a fost țigancă și tatăl meu a fost român. Mă gândesc că ar fi jumate-jumate, dar oricum, de dată când vorbim limba romă, sîntem de etnie romă. Părinții mei-s morți, mama o murit când aveam eu 17 ani, tatăl meu de când aveam eu vreo două luni și mama m-o crescut mai mult singură. A avut 41 de ani când a murit.”

S-a căsătorit la vârsta de 13 ani: „O doamne! Eu aveam 13 ani jumate, el e de etnie sârbă-rom, o venit și el aici, atunci era cu sârbii și în România făceau bijniță, o venit pe aici, vara mea fiind căsătorită după vărul lui, or venit aici, ne-am cunoscut. Ne-am cunoscut să zic timp de trei-patru luni și după aia au fost de acord părinții lui, și ai mei și ne-am căsătorit.” Nu vrea ca fiicele ei să se căsătorească la aceeași vârstă, căci își amintește:

„N-am avut posibilitatea să mă fac ceea ce mi-aș fi dorit. Că dacă te căsătorești, e altfel de viață. Știi cum îi, când ești căsătorită și ai copii, trebuie să îngrijești copiii, să fii tot timpul pe lângă ei, să ai grijă de ei, nu prea poți să realizezi ceva când ai copii.”

Referitor la muncile casnice, spune că în familia lor este o distribuție a muncilor între membri acesteia, totuși femeile au un rol mai important.

„Eu fac de mâncare, fiica mea face curățenie, sau dacă nu, eu fac curățenie și fiica mea pregătește mâncarea. Sâmbăta și vinerea facem totul împreună, n-avem probleme. Pentru gospodărie iarăși și soțul meu m-ajută, m-ajută și copiii, deci toți punem mână la mână și ne descurcăm bine. [...] Normal eu sâmbăta fac curat, pregătesc pe duminică mâncarea, facem prăjituri. Știți cum e o casnică, se ocupă de casă.”

Deciziile în familie le i-au împreună: „Fiecare să-și facă singur după capul lui, nu se întâmplă așa, ne hotărâm împreună cum și ce”.

Timpul liber îl petrece cu familia sa în sat, cu prietenii, este mulțumită de ceea ce fac și de viața lor socială.

„Ce pot să spun, că de exemplu mă duc și eu cu copiii, mai ne plimbăm, mai mergem duminica la un suc, la un pahar pe undeva. Venim acasă, luăm masa toți împreună sau pregătim sâmbăta și duminica, sau vinerea și sâmbăta, pregătim prăjituri, facem

curățenie prin casă, preparăm mâncăruri, așteptăm să vină prietenii la un suc sau la o cafea, sau mai mergem noi, deci o ducem o viață normală, ca și fiecare om.”

Și, în general, este mulțumită de traiul pe care îl au: *„Nu mi-aș dori să mă mut. Normal, dacă ne-ar permite situația, am cumpăra și noi o casă mai mare, dar acuma chiar nu ne permitem, și e bine și așa. Copii au fiecare camera lor.”* Față de ceea ce are, își dorește: *„Să am o casă mai mare, să am și eu din ce trăi, să am și eu o mașină, s-o duc bine. Deci ca fiecare om... Să trăiesc normal.”* Iar copiilor ei le dorește:

„Acuma nu știu ce vreau să fie ei sau ce vrea să realizeze ei în viitor, dar probabil că le doresc să reușească ceea ce pot să facă, fiecare să meargă pe un drum bun, fiecare să aibă o meserie.”

Persoana 04 este femeie de 46 de ani, casnică cu o familie compusă din șase membri (ea, soțul ei, cei doi băieți ai lor, o noră, și un nepot de cinci ani). Casa familiei este situată în zonă periferică a satului, dar are șase camere și o bucătărie, care sunt modest mobilate. Majoritatea membrilor familiei prestează munci aducătoare de venit. Mama ei trăiește în sat, dar separat, tatăl a murit de zece ani de ciroză.

Este de religie ortodoxă, dar ocazional frecventează și biserica penticostală pentru *„a vorbi despre Dumnezeu”*. Pe baza acestor experiențe a remarcat și atitudinea oamenilor: *„Mi-a plăcut că se vorbea de Dumnezeu, dar când am văzut că doar atât erau credincioși cât erau în biserică, atunci nu mi-o convenit. Când vorbeau în biserică erau frați și surori, dar în afară se vorbea urât, se certau.”*

Își amintește despre ce povestea mama ei despre căsătoria părinților ei.

„Când tata lua banii, tot timpul o ținut salarul și nu aducea nimica în casă, nu. Asta o fost situația. ... Mama nu l-o vrut, el avea un unchi în Satchinez, tata. El era din Girău și el o venit într-o vară la unchiul lui aicia în Satchinez și o văzut pe maica mea și i-o plăcut. Mama nu seamănă țină, e mai albă. El o fost mai brunet, tata. Și i-o plăcut de ea și de atuncia o furat-o. Și o dus în Giroc, dar când el mergea la lucru, o închidea înăuntru, mama n-a vrut să steie. Și atuncia părinții ei o auzit, a fost scandal, bătaie. Și când mergea la lucru, o închidea cu cheia înăuntru, ca să nu poate să fugă. Și făcea nevoile în casă până el vinea noaptea, și o făcea flămândă. O dus o viață grea, de la bun început. Când o apucat să țină un copil n-o mai vrut să se desparte de el, o trăit așa, rău l-o convins să vină aicia în Satchinez, a crezut că o să lase de astea, de băutură și de anturaje, dar n-o fost așa. Cât o trăit unchiul meu, frațile lui mama, l-au mai liniștit pe tatăl meu, și atuncia numai făcea așa, dar după ce au murit, începea să ne mai și bată. A fost o viață grea, și noi pe lângă ea. Când am văzut-o bătută și chinuită, atuncia nici noi nu puteam să ne simțim copii fericiți. N-am avut copilărie fericită, nu. Mama acum stă tot aici, două colțuri mai în față, tata cum v-am spus a murit, a avut ciroză la ficat din cauza băuturii. Îmi pare rău de el, trebuia să mai trăiască, dar n-a înțeles. Doctorii au spus să nu consume băutură, dar n-a ascultat. S-o lăsat de el, dar deja a fost prea târziu, că ficatul era deja distrus, a fost prea târziu. L-au internat, dar degeaba. Mama e pensionară, singură, mai am un frate aici și unul stă între țină, ăla e mai năcăjit, fratele meu, și ea stă singură. O soră e în Franța, n-a mai venit de șapte ani acasă și no, ea atâta spune că nu vrea să moară până când nu vine acasă.”

Căsătoria ei proprie pare mai fericită. S-a căsătorit cu o persoană din sat, „am crescut la un loc, că și el tot de aici îi.”

„Am crescut la un loc, am fost la școală aici, dar el o făcut numai 4 clase, el o avut o familie mai grea, a trebuit să lucreze. Și aici ne-am cunoscut, și el m-o așteptat până când am terminat școala, zece clase. Când vineam acasă și mergeam duminică la țară, că am stat la internat, mă ducea până la școală. Parcă eram frați. A fost băiat de treabă, a fost ascultător și n-o băut, nu bea nici în ziua de astăzi. Nu fumează, câștigă pentru familie. E bolnav, că are colesterolul mare, are tensiunea prea mare, are probleme, are tratament de luat. Are 24 de ani numai într-un loc de muncă, nu și-a schimbat locul de muncă, nicidecum. E un om bun, nu pot să spun că ar fi rău. O singură palmă am luat de la el, și atunci din cauza lui mama lui. Nu i-o plăcut lui ce am spus la mama lui și mi-o dat o palmă, no, atât. În rest nu pot să spun că am fost bătută sau chinuită, sau ... Din cauza asta nici nu m-o lăsat la lucru. Cu asta nu prea am fost de acord, am vrut să reușim amândoi, să nu ne chinuim atâta, să avem tăt ce ne trebuie în casă, dar asta no. Pe problema asta am avut mai multe discuții, dar nu am putut să-l conving. Și acum când anul trecut am lucrat și m-am angajat, eram în schimburi și când vinea de la lucru nu găsea mâncare, nu găsea căldură în cameră, nu i-a plăcut.”

Crede că secretul înțelegerii între ei este modul în care ea gestionează relația de cuplu.

„Asta a fost dintotdeauna, cred că din asta ne-am înțeles așa bine, dacă eu văd că soțul meu e mai nervos sau chiar dacă am eu dreptate, îl las și nu spun nimica. Nu stau să mă cert cu el, nu, chiar dacă știu că am dreptate. Și după ce se calmează, după ce trec nervii atunci îi spun, na. Totodată, când are dreptate, tac. De multe ori e bine dacă el e nervos și mă nervez și eu, e mai bine să las, îl las. Și cu copiii pot să spun că mă înțeleg foarte bine, nu comentează, nu. Nu pot să spun că am avut probleme așa mari cu ei, să nu mă asculte sau să facă rele, să fiu pe la poliție, nu.”

Își amintește că le-a fost greu să facă rost de casa proprie, dar au dorit mult asta, pentru că ea nu se înțelegea bine cu soacra ei, iar bărbatul cu mama ei, și din asta ieșeau multe conflicte și certuri și între ei doi.

„Am cumpărat o căsuță, între țigani a fost prima noastră casă, am cumpărat cu greu, pentru că numai soțul a lucrat, eu eram acasă cu copiii, a fost greu, greu-greu. Trebuia să strângem fiecare bănuț. Am avut și de la mama două inele, trebuia să le vând, ea a avut din familie, dar a trebuia să le vând. Ea n-a putut să ne ajute altfel și atunci am fost obligată. Am cumpărat-o și am fost bucuroasă, a fost o cameră și o bucătărie. A dat Dumnezeu și am cumpărat căsuța aia, și apoi am mers la Primărie și am depus cerere pentru casă de stat, asta în care stăm acum. Aici o fost fierărie, se potcoveau cai. Am făcut un împrumut prin bancă ca să renovăm, ca să fie de locuit. A dat Dumnezeu și o crescut și Dinu, băiatul mai mare, s-a angajat, ne mai ajută și el. Am avut animale atunci, mai vindeam. Așa am reușit să renovăm, încet-încet. Mai ar fi mult de făcut, dar ne mulțumim și cu atâta.”

Consideră că este bine ca cineva să se căsătorească din „neamul propriu”, asta ar dori și pentru copiii săi: „Asta mic e însurat cu o româncă, și totuși m-aș simți mai bine dacă aș avea tăt o țigancă în casă, dar no, este de treabă, muncitoare, dar totuși cred că m-aș simți mai bine cu o țigancă. Nu le impun așa, dar în sufletul meu aș fi bucuroasă dacă ar aduce țigancă, măcar asta mai mare.”

Persoana 05 este femeie de 40 de ani, șomeră înregistrată, care locuiește la periferia comunei unde majoritatea populației este de etnie romă. Familia ei e compusă din patru membri (ea, soțul ei, și cele două fiice): „Am doi copii, două fete, sunt căsătorită legitim cu soțul, o am numai pe mama, taică meu o murit. Am patru surori, ce să mai spun, că nu mai lucrăm niciunu, adică eu sunt în somaj, soțul meu lucră ocazional. Și e foarte greu. Am o fată la școală, la clasa a șaptea, mai mică, 14 ani, fiica mea mai mare are 18 ani, care lucrează niciunde, n-a făcut decât numai opt clase, că n-am avut posibilitate să o trimitem mai departe. Dacă n-am avut bani, n-am avut cu ce să o trimitem să facă naveta în Timișoara, trebuie condiții, tren, îmi trebuie bani să ia ceva de mâncare și după aia nu pot să plec fără să nu ai bani.”

Locuiește cu familia ei într-o casă formată din două camere, o bucătărie și o curte mică. Operatorul de teren menționează că în cazul lor condițiile de locuire, în comparație cu comunitate de romi din sat, sunt bune. Casa este a lor, dar titlul ei de proprietate este nesigur.

„Casa este acum a noastră. Eu cu soțul când ne-am luat, atuncea a mai trăit și soacra mea, și a fost a ei. Ea o decedat și am rămas cu soțul meu, și ar fi al nostru, că suntem înregistrați la primărie, dar contractul pe casă nu este cu totul în ordine... nu știu care a fost problema sau ce o fost când a luat-o soacra mea, probabil că a mai a trebuit să dea niște bani sau nu știu care a fost treaba.”

Nu este mulțumită de situația în care se află.

„Ce să vă spun, că eu nu am absolut nimica. Animale nu pot să țin, pentru că nu am un adăpost, nu am decât două camere și o bucătărie. La un animal să țin, indiferent că e o găină, porc, eu știu, vacă, sau indiferent ce, nu am unde să țin, nu am adăpost, în afară de camerele și bucătăria, că nu am ce să construiesc, nu am banii. Trăim în șomaj cu doi copii și cu soțul, patru persoane să trăim dint-un șomaj de cinci milioane și o alocație.... Utilități în casă, nu am nimic, în două camere am ca orice om, este o masă sau recameon și un televizor. Într-o cameră dorm eu cu soțul meu, într-o cameră doarme amândouă fetele. Rest nu am altă cameră, nu am mobilă de la firmă sau strălucitoare, sau, ce să spun, că nu ne-am permis. Am un frigider, cred că de 20 de ani, de când mai trăia soacra mea, ală îl am, pentru că n-am avut să cumpărăm altul, dacă soțul meu a lucrat doar pe mâine cu ziua, abia am avut să trăim, și atunci n-am avut să merem, să luăm o mobilă, să ne luăm un congelator, sau să ne luăm ceva ca să fie nouă, sau să fie de valoare. Încălzirea o facem cu lemne. Avem luni în care nu cumpărăm lemnele, mergem și noi pe unde apucăm, pe drumuri, eu știu, ne-am mai rugat și de domnul primar să mai deie lemne, când nu mai trebuie la primărie, sau mergem, eu știu, în sat, unde găsim să aducem.”

În ceea ce privește copiii ei, îi pare rău că nu are posibilitatea să le trimită la școală după opt clase, căci știe că fără școală nu vor putea face nimic în viață: „eu ca părinte aș prefera să aibă amândouă un loc de muncă, să muncească, și să poată să-și cumpere o garsonieră, sau o casă, să steie la casa lor, singură sau cu familia, și nu neapărat să steie cu mine.”

Persoana 06 este femeie de 18 ani, casnică și nu a fost angajată niciodată. Ea este originară din comuna Satchinez, locuiește la periferia comunei unde majoritatea populației este

de etnie romă: „Curent avem, apă n-avem. .... Înainte aveam animale, aveam porci, de toate, dar acum nu mai avem.”

Familia cu care locuiește împreună este compusă din ea, mama și bunica ei: „nu-s nici căsătorită și nu stau cu nimeni.” Treburile casnice „le fac eu, maica mea, le facem împreună.”

Locuința lor este formată din două camere, un hol și o curte: „Într-o cameră avem un pat, avem fotoliu, televizor și cam atât. În altă cameră avem un dulap, mai avem un pat în dormitor și atât.” Posibilitățile materiale ale familiei însă nu permit încălzirea tuturor încăperilor, numai una dintre ele se încălzește, care funcționează atât ca bucătărie, ca și dormitor. Din cauza condițiilor precare ale familiei persoana ne-a rugat să nu facem interviul cu ea la domiciliu: „Normal că la vârsta mea mai trebuia și altceva, dar îs mulțumită cu ce am. Dacă n-am posibilitate să fac, asta e acum, dar normal că mi-ași dori să fac și eu niște condiții mai bune.”

Se consideră, după cum afirmă țigan românizat. Cu vecinii se înțelege destul de bine: „nu chiar cu tăți, că alții sînt mai așa. Dar oricum, ne înțelegem destul de bine. Și dacă avem așa, nu știu, ceartă, poate era din cauza copiilor, sau așa ceva.”

3. Educația școlară și familială, și munca cu educația copiilor

Persoana 01 nu a avut succes școlar la vremea cât era de vârstă școlară. Nu se înțelegea bine cu colegii de clasă și cu unii dintre profesori: „cu unii profesori mă-nțelegeam bine, cu alții nu. Cu unii dintre ei aveam o relație bună, cu alții mai nașpa. Unii profesori mă invidiau la un moment dat. Nu știu, chiar nu știu de ce. Cu unii profesori comunicam, dar cu alții, care nu mă suportau, nu vorbeam.”

Știe că comportamentul lui a fost inadecvat în timpul orelor.

„Făceam aiurea, ieșeam de la oră, stăteam cu prietenii prin curte, ne jucam fotbal. Nu stăteam la ore, asta era, la unele ore să zic așa, cu mici excepții. De exemplu nu suportam profa de franceză. Păi nu știu, mi se părea ciudat așa în felul ei. Avea un ton din ăla, nu știu. ... și vorbea aiurea. Nu suportam și ieșeam de la oră, ieșeam și mă jucam fotbal.”

Chiar dacă și-ar dori să-și continue studiile, nu prea vede cum ar putea să facă asta acum.

„Există a doua șansă, dar mi se pare așa... Nu știu ce să mai zic, aș dori să fiu din nou la școală, dar nu știu, nu cred că aș mai putea așa. [...] Dacă n-am învățat de mic, acum de mare cum să învăț. La anumite teme nu-mi plăcea sincer să le fac, n-aveam atracția, și atunci nu am făcut.”

Persoana 02 ne spune că în școala din sat erau mai mulți elevi romi în clasă, dar în oraș el era singurul elev rom din clasă. A mai urmat un curs de calificare în calculatoare organizat în localitatea de origine.

„Am făcut generala tot aici, în localitatea Sat Chinez. 8 clase aicia și în oraș la Energetica am făcut. Acuma nu mai fac școală. Am întrerupt. Pentru că am vrut să-mi

gădesc de lucru. Pentru mine. Normal că-mi pare rău și mi-am depus ceva acte să mă înscriu mai departe, dar momentan trebuie să aștept.”

Nu-și amintește că ar fi avut experiențe negative la școală: *„din contră, eram nu respectat, foarte respectat. Știau că sunt de etnie romă, și despre navetă, deci înțelegeau. Întârziam la ore. [...] că eu făceam navetă cu trenul și nu aveam timp să stau sau să mai ies. Mergeam la 5 dimineața și trebuia să mă-ntorc la 4.”*

Din cauza mariajului timpuriu, **Persoana 03** nu a reușit să termine clasa a opta: *„am făcut și eu opt clase, la Satchinez, dar nu sînt terminate, mai aveam câteva luni. Hai să spunem 7 jumate.”*

Ar mai fi vrut să continue, dar nu și-a permis acest lucru, nici acum nu are condiții favorabile pentru asta: *„dacă aș avea atîta timp liber, normal că aș continua și acum, de ce nu, că nu strică.”*

Educația școlară în această familie este considerată ca una foarte importantă.

„Școala e foarte importantă, deci școala e pe primul loc. De la școală ai ce să-nveți, de la școală înveți cum să te comporți, de la școală ai să faci un viitor în viață, te descurci, câștigi, muncești, deci ai școală, ai parte, eu așa consider. Deci școala e ceva pe primul loc. Dacă copiii nu au școală, n-au nici servicii, n-au nici un caracter cum trebuie, nu știe să se descurce în viață, nu știe să vorbească, nu știe. Deci fără școală pur și simplu nu se poate. [...] Da, în familia mea așa consider, educația copiilor e în primul loc.”

Dedică mult timp îngrijirii și supravegherii copiilor: *„copiii trebuie îngrijiți și supravegheați tot timpul, că în ziua de azi ce se-ntâmplă, uite, câte nenorociri și știri din astea se întâmplă. Sau uite, mergi pe stradă și nu știi ce se poate întâmpla, deci copiii trebuie supravegheați tot timpul.”*

Crede că și educația în familie a copiilor este crucială în viață, și în relația copil-părinte, ei primind de la familie sfaturile cele mai utile pentru viață.

„Copiii trebuie să învețe și de la părinți, cum se comportă, cum le explici, cum îi înveți, așa îi ai. ... Trebuie educați să fie cuminte, să asculte de părinți, să nu umble cu fel și fel de fete dezordonate, să nu vorbească cu nimeni obraznic, să respecte pe toată lumea, să nu aibe probleme cu nimeni. Deci să fie o fată inteligentă, conștientă de tăt ce face, la fete. La băieți la fel trebuie să fie respectuoși, să vorbească cu toată lumea, deci să fie niște copii populari, dar respectuoși, cu caracter.”

Este mulțumită de copiii ei: *„pe mine ai mei m-ajută, și acasă și la școală, n-am probleme cu ei, nu-s obraznici, n-avem probleme, la noi așa îi familia.”* Își dorește ca aceștia să nu urmeze calea pe care ea a parcurs-o datorită faptului că s-a căsătorit foarte devreme.

„Nu ar trebui să se căsătorească așa cum am făcut eu, că eu eram obligată, atunci erau alte vremuri, alte probleme. Normal, să aibe un soț, care să lucreze, să fie capabil să-și întrețină familia, dar să nu se grăbească cu asta. După majorat încolo, au tot dreptul. Să aibe un rost, să-și facă ceva ele singure. ... eu m-am căsătorit pe la 13 ani jumate, și atunci era sărăcie, era poate criza mai mare, că nu s-o știut atîta, cât se știe acum. Eu trebuia să fac asta, că mama era bolnavă, nu lucra cu nimica, eu fiind tânără n-am avut nici un serviciu și îmi căutam un soț. Părinții mi-au reproșat că ”uite, te-ai măritat de

tână, nu ți-ai făcut un viitor, nu știi, nu cunoști lumea, nu ai ieșit afară între oameni să vezi cum și ce.” No, asta era pe vremea noastră, așa era atunci. Normal că nu e bine că un copil, cum crește și se dezvoltă un pic și începe să vadă cu ochi deschiși, imediat este măritat, nu-i bine. Dar la mine a fost altă situație, mama a fost bolnavă, eram săraci și no. El având altă posibilitate, mai bună, n-am avut încotro. Acuma normal că nu n-aș mai mărita la vârsta de 13 ani jumate.”

Persoana 04 a urmat zece clase în satul natal, iar clasa a IX-a și a X-a la un liceu din Timișoara de profil agricol. A avut o copilărie grea, „nu prea fericită”.

„Când am văzut necazul lui mama și lui tata, parcă mai uniți am fost, și mai unul la altul ne-am ținut. [...] Am fost uniți, și nu făceam nimic unu fără altu, și ne împărțeam tot ce primeam. Am avut o copilărie, și eu și frații mei, mai grea. Frații mei n-au putut să meargă la școală, pentru că trebuiau să lucreze, eu am făcut cele mai multe clase, pentru că ei m-or ajutat, asta e. Am fost o familie chinuită. (plânge) Când ai un om, părinte care e bețiv în casă, e mai greu. Dar am fost sănătoși, uniți. O copilărie grea. Dacă o fost în sat cineva, o știut viața noastră și ne mai chemau românii, mai ales bătrânii, ”Hai, să-mi ajuți, să faci curat la găini!”, să facem curat, sau la grădină. Și atuncia mergeam și ajutam pe mama, și mama se bucura.”

Persoana 05 își amintește cum mergea pe vremuri la școală: „chiar dacă n-am avut mâncare sau n-am avut bani, mi-am luat geanta sau un caiet, a fost acuma 15-20 de ani și mergeam la școală. În timpul Ceaușescu mergeam la școală. Ne învățam bine cu asta, că trebuie să mergem la școală, să putem termina școala, să putem să avem un viitor, să avem un loc de muncă. Căci oriunde mergem, primul lucru pe care ne cere este școala.” Părinții ei erau mulțumiți de cele patru fete, „fiecare și-a urmat drumul, nu ne-am certat, ne-am făcut școala, toate avem casele noastre și familiile noastre.”

Îi pare rău că nu poate asigura copiilor săi condițiile necesare continuării studiilor după opt clase.

„Pentru că numai atâta se face la noi în comună, opt clase, iar mai departe nu am avut bani. Nu am avut posibilitate ca să o trimit mai departe pentru nouă sau zece clase sau să facă 11-12 clase. Ca să faci naveta la Timișoara trebuie să ai bani de buzunar, să ai bani pentru tren, să ai mâncare. Dacă Dumnezeu o fi bun și o vrea, și o să ne găsim locuri de muncă și o să avem posibilitate o să o trimitem pe cea mică mai departe, dacă nu, asta-i viața, n-avem ce să facem. Eu nu le-aș obliga la nimic, ce la place lor, aia să facă, dar nu sunt posibilități.”

Persoana 06 a terminat opt clase în școala generală a satului, ceea ce era ceva deosebit în familia ei în care înainte nimeni nu a frecventat școala, cu excepția unui unchi: „Bunica mea n-are școală, maica mea n-are, taicăl meu n-are. Unchiul meu care a murit anul acesta el o avut școală, avea și diplomă de sudor, automecanic, dar a murit.”

Fiind crescută și foarte apropiată de bunica ei, consideră că educația familială și sprijinul familiei sunt foarte importante în viața unui om: “Pe mine m-o crescut bunica mea. Taicăl meu

n-o venit, de vreo 18 ani. Îl cunosc, vorbeam la telefon, sau când venea la frații lui, venea și la noi, dar nu a stat cu noi.”

4. Statutul ocupational și muncile pentru venit

Persoana 01 nu are un loc de muncă, ar lucra orice, dar în mod special ar vrea să fie bodyguard într-un club, pentru că: *„aș putea să zic că aș munci la orice. [...] Dar aș vrea să fiu bodyguard. Aș vrea să fiu într-un club. Mă simt așa, mai împlinit. Sincer nu mă simt mai puternic, dar poate că sunt mai puternic, nu știu.”*

Are nevoie de loc de muncă nu doar ca să se întrețină, ci și ca să-și ajute părinții. De aceea a căutat la mai multe firme și în Timișoara.

„Au zis că n-au nevoie de oameni. Sau mergeam câteva zile, și apoi mi-au spus că nu mai e nevoie de mine. Nu vreau să mă las de tot, o să încerc să caut un post de muncă și o să vedem ce o să fie, sau o să plec în străinătate la frățiorul meu, înțelegeți.”

Persoana 02 a lucrat la un supermarket din Timișoara, și se înțelegea foarte bine cu colegii care erau români. Deoarece la locul de muncă nu s-a mai decontat transportul, a fost nevoit să renunțe la acest loc de muncă. Până la această vârstă a lucrat în mai multe locuri: *„la cabluri, la Real, la Fornetti”*, dar și ca zilier în Franța pentru un timp scurt. S-ar apuca de orice: *„aș lucra orice, nu-i problemă. Deci chiar n-am pretenții.”* S-ar mulțumi cu oricât de puțin.

„Eu n-am nevoie să fiu bogat, doar așa, să fiu modest. Deci să am casa mea, să am mașina mea, familia mea, deci să nu trăiesc de pe o zi pe alta. N-aș vrea neapărat o avere vai doamne, sau să fac un cont în bancă sau treburi de astea. Cum am zis, să am casa mea, mașina mea, familia mea, să mă-nțeleg bine cu toții și cam astea.”

Persoana 03 este casnică în momentul de față, înainte a lucrat opt luni la fabrica Fornetti din apropierea satului: *„m-o dat afară că... deci nu neapărat m-o dat afară, dar numai era loc, erau prea mulți oameni și, deci, nu s-a mai putut, o zis că nu mai au nevoie de atâția oameni, și care au fost mai noi angajați le-au dat afară.”*

Consideră că fiecare om trebuie să-și cunoască locul, și așa nu are probleme nici la locul de muncă: *„nu trebuie să gândești că ești de etnie romă, sau că nu ești binevăzută. Între oameni se mai întâmplă multe, mai supărări, mai bucurii. Asta eu consider că e ceva normal. Eu am avut postul meu și am fost mulțumită de ceea ce eram. Știam deja toate posturile din fabrică, eram și schimbătoare câteva săptămâni. Dar n-am vrut să fiu secretară sau cine știe, nu. Mă comportam normal, ca fiecare om, care are un post de lucru și lucrează.”*

Crede că într-o familie este bine ca și femeia să aducă venit în casă: *„într-o familie trebuie multe, mai ales când ai copii și asta nu e un lucru greu, sau un lucru ceva neobișnuit. Normal că trebuie să lucreze amândoi, ca să fie o familie cum trebuie.”*

Cu toate acestea susține că treburile casnice sunt ale femeii: „o femeie când vine acasă, trebuie să facă și acasă curățenie și mâncare, trebuie să gătească, și copiii să îngrijească. Eu consider că o femeie lucră mai mult ca un bărbat. Pentru că un bărbat vine acasă, lucrează, vine acasă, poate mai taie lemne sau ceva, dar o femeie, este mai mult în capul ei, și copiii, și mâncare, curățenie, disciplină, eu asta gândesc.”

Persoana 04 la data interviului era casnică, dar înainte lucru, și îi plăcea să facă acest lucru, dar a întâlnit obstacole în interiorul familiei:

„Sunt casnică. Anul trecut am lucrat la Fornetti, dar bărbatul meu, no, el a fost mai de modă veche, n-o vrut ca femeia să lucre. În asta nu prea am fost de acord cu el, dar ca să fie bine, trebuia. Nu pot să-i reproșez, că el o adus tot ce ne trebuia în casă, să ne ținem copiii la școală, nu lipsea nimic. Dar totuși era mai bine dacă lucram și eu.”

La locul ei de muncă avea experiențe diverse ca și femeie de etnie romă: „pot să spun că șefa aia de bandă, pe care am avut-o eu, avea o ură față de orice țigan, nu suporta țiganii. Dar am avut mai mulți colegi, care m-au cunoscut și o văzut și o mers și o cerut-o explicații. Că nici n-o vrut să-mi explice din prima zi ce am de făcut, măcar. Și când am greșit banda, ea a început să mă facă înapoiată. Și așa cum au fost benzile, una lângă alta, și atuncia o femeie mai în vârstă care m-o cunoscut, mi-o explicat ce trebuie să fac.” E conștientă că găsirea unui loc de muncă este îngreunată în cazul ei și de vârsta pe care o are, a fost respinsă la magazinul Real din acest motiv.

Ar face orice meserie: „eu spun că aș putea face orice meserie, că dacă o faci cu drag, orice meserie merge. Numai să fii sănătos și să ai, să ai o meserie, să fii calificat, să știi cum să lucrezi și să nu-ți bați joc de lucrul pe care-l faci. Eu spun că nu contează meseria, s-o faci cu drag, asta consider că contează.” Însă știe că ea, ca și persoană de etnie romă, nu are atâtea șanse să aleagă: „etnia romă mi se pare mie, sau cum am auzit, are mai multe obstacole în față ca să ajungă la un post bun. Și oamenii au pretenții mai multe de la etnia romă, decât de la alții.”

În familia ei cunoaște experiența plecării din țară: Când o mers prima dată sora mea era mai greu atuncia, că prima dată a fost pe timpul lui Ceaușescu, o fugit din țară, o trecut prin păduri granița, o stat cu nepoata mea de patru ani în păduri, o trecut cu o barcă pneumatică râul, deci a mers și a riscat. ... Acolo n-o avut locuință, stătea ca la caravane, se chinuiau mult prin frig, se încălzeau cu butelii. Ar pleca și ea să lucreze în străinătate, dar numai dacă ar ști că viața ar fi mai bună acolo: Eu nu-s obișnuită să merg și să risc, niciodată nu m-o plăcut să risc, am mers tăt la ceva sigur. N-am vrut să risc sănătatea copiilor mei și să mă duc cu ei, nu.

Profesional nu se simte realizat, „că nu s-a putut”, dar simte că această lipsă este echilibrată de împlinirile din viața ei personală: „... așa în viață pot să spun că sentimental sunt împlinită, mulțumesc la Dumnezeu că am avut norocul ca să-mi găsesc jumătatea de ce am avut nevoie, ce mi-am dorit mi-o dat Dumnezeu, un om care să mă înțeleagă, să nu duc viața care o dus-o mama mea, să fie bețiv și să fiu bătută, să fiu fugărită cu copiii. Îmi pare bine că mi-o dat Dumnezeu măcar norocul ăsta, dacă n-am putut în altele, așa profesional să mă realizez. Așa cu copiii îs mulțumită, nepoții mai mă pun pe gânduri și mai mă-ntristează, în rest nu.”

Persoana 05 a lucrat în Satchinez la o fabrică de răchită, care „făcea coșuri pentru export, pentru fructe, pentru piață.”

„Am lucrat cam zece sau unsprezece ani, am lucrat aiciea de la 17 ani și acuma de cinci ani am lucrat în Timișoara la fabrica de cabluri, și anul trecut am intrat la șomaj. S-au desființat posturile și am intrat în șomaj.”

Soțul ei a reușit întotdeauna mai greu să-și găsească de lucru, căci are numai șapte clase. Accepta orice, lucra și în trei schimburi dacă era nevoie, și tot nu îl angajau pe perioadă mai lungă, el lucrează mai ales cu ziua.

„Numai Dumnezeu știe cum trăim, cum luăm în fiecare lună șomajul și alocația, merg să plătesc datoriile și apoi vedem dacă banii ne mai ajung pentru o pâine, sau un cartof, sau ce îi de luat ca să facem de mâncare sau eu știu, ce e necesar. Trăim de pe o lună pe alta. Cum luăm luna asta banii, să spunem în februarie, merem și achităm și luăm până la martie alte datorii, ca să trăim, nu avem alte posibilități.”

Persoana 06 până la data interviului nu a avut experiențe pe piața muncii, astfel nici nu a exprimat nici o părere, nu a avut o narativă despre acest subiect. Intenția de a găsi un loc de muncă a fost totuși exprimată de-a lungul interviului:

„N-am lucrat, dar vreau să-mi caut ceva de lucru. Că nu mi se pare normal că nu avem niciun loc de muncă, nici eu, nici maica mea, vine doar ajutorul social și pensia lui bunica mea, cum ar veni patru milioane opt sute pe lună, nu cred că ar ajunge oricui să plătească curentul și cheltuielile.”

*

II. ROMI DIN ORAȘUL ORĂȘTIE, JUDEȚUL HUNEDOARA

Conform recensământului din 2002 dintre cei 21.213 de locuitori ai orașului Orăștie 865 de persoane (4.07% din totalul populației) s-au declarat romi și 156 au afirmat că vorbesc limba romani. Romii trăiesc mai ales în trei spații bine delimitate la marginea orașului (Digului, Dealul Bemilor, Stadion), dar câțiva locuiesc în câteva dintre vechile blocuri socialiste. După 1990 un număr din aceste clădiri au fost privatizate, și în consecință romii au fost evacuați și mutați la fostul stadion de fotbal al orașului (delimitându-și propriile „apartamente” în fostul vestiar al stadionului).

Interviurile din cadrul acestei cercetări au fost realizate în mai multe locații ale orașului, două în familii care nu trăiesc într-o comunitate compactă de romi, și cu o persoană care locuiește în ghetoul Digului. Strămoșii romilor din colectivitatea din urmă erau cărămidari, prezența lor aici fiind datată din secolul al 19-lea. Romii tradiționali, cei de pe dealul apropiat, îi numesc pe aceștia *băieși*, un termen denigrator care se referă la incapacitatea lor de a vorbi

romani și de a păstra tradițiile culturale ale Romilor. Înainte de anii 1960, familiile plecau cu căruța în diferite sate unde făceau cărămidă de la începutul primăverii până spre începutul toamnei. După cum își amintesc unii, băieșii nu au vorbit niciodată limba romani și în anii 1970 și 1980 au început încetul cu încetul să semene tot mai mult cu românii. În această perioadă au locuit în imediata vecinătate a românilor și au fost colegi cu ei la fabrică. Atunci cartierul Digului nu era suprapopulat. În fond, avea două străzi principale, strada Digului și strada Muzicanților (locuite nu doar de romi ci și de români, care însă între timp s-au mutat de acolo). Pentru că noile generații nu aveau unde să se mute (doar câteva familii au primit apartamente la bloc în perioada socialismului), au rămas în acest spațiu, și au construit case și șoproane din plăci de lemn sau din pământ între clădirile aflate pe cele două părți ale râului.

Azi în cele aproximativ 125 de case ale ghetoului Digului, fiecare formată din una-două încăperi trăiesc 800 de persoane grupate în 180 de familii, cifre ce ne oferă o imagine despre densitatea acestui spațiu restrâns. 50% din populația totală sunt copii sub 14 ani, și 85% din copiii de vârstă școlară sunt înscriși la școală. 135 de familii trăiesc din ajutor social prestând munci în folosul comunității, adică al orașului. 20% din comunitate au declarat că adună fier vechi, aproape 5% culeg plante medicinale, iar 7% au pensii. Majoritatea celor din urmă au pensii de boală pentru că – nici cei care au lucrat 30-35 de ani – nu au ajuns la vârsta pensionării când industria socialistă a început să se prăbușească. Întreaga colectivitate dispune de o singură sursă de apă potabilă – care funcționează oarecum ilegal – , 80% dintre case nu au toalete de nici un fel și apa murdară este aruncată în mijlocul străzii unde se formează mormane de mizerie, sau în râu împreună cu gunoiul menajer (ceea ce este o sursă continuă de infecții și cauza multor îmbolnăviri). 90% dintre case au electricitate și marea majoritate a familiilor (chiar și cele mai sărace) investesc în televizoare. Alții au și aparatură CD, video sau DVD. În afara utilității lor practice aceste obiectele conferă statut simbolic și prestigiu în comunitate. Cei care lucrează în străinătate o duc mai bine în acest sens.

În timpul regimului socialist majoritatea romilor din acest oraș (femei și bărbați laolaltă) a fost angajată într-una din marile fabrici ale orașului care s-au desființat după 1990, dar mai ales după 2000 și i-a lăsat pe cei mai mulți șomeri pe o perioadă îndelungată (și cu puține șanse de reangajare).

1. Situația familială, condițiile de locuire și munca domestică

Persoana 01 este femeie de 20 de ani, care locuiește împreună cu familia ei (soțul și un copil de doi ani) într-o cameră care este și bucatărie și dormitor, plasată într-o casă în care locuiesc mai multe familii (defapt familia extinsă a soțului): *Avem baie, care este comună. Un televizor, aragaz, frigider. ...actele nu sunt pe noi, sunt pe bunicii soțului meu. Ei sunt proprietarii.* Această casă este situată într-o zonă periferică a localității, dar nu în colonia de romi, având în vecinătăți vile mari cu o populație de etnie majoritară. Încălzirea camerei este pe lemne, și condițiile locuirii sunt foarte modeste.

Își amintește cum s-a căsătorit.

„Înainte se obișnuia ca un țigan să se lege cu un alt țigan pe baza înțelegerii între părinți, fără să se cunoască, așa. Dar acuma vremurile au trecut, eu mi-am ales singură

partenerul de viață, părinții noștri au fost de acord. El are 20 de ani, a terminat zece clase, ca și mine. În trecut a lucrat la o firmă de cablu, de aici în Orăștie. După aia am rămas însărcinată și am născut, a rămas acasă la concediu de paternitate, după ce a terminat s-a întors la firma respectivă.”

În lipsa soțului tânăra femeie povestește despre neînțelegerile care apar între ea și familia soțului (de ex. „*bunica soțului o ceartă pentru că s-a apucat de spălat când ea are rufe întinse afară*”). Relația între vecinii din casă nu este una prietenoasă în comparație cu mediul din casa părintească a femeii unde discuțiile sunt prietenoase și glumețe.

Chiar dacă în familia ei originală a avut un model de mamă care lucra, ea nu lucrează pentru venit, are grijă de copil: „*cu copilul sunt cea mai mare parte din zi, în rest gătesc, fac treburile de casă,*” și crede: „*soția ideală trebuie în primul rând să îngrijească și iubească copilul și soțul, asta e cel mai important. Să-și iubească copilul și soțul, să fie credincioasă și să fie și muncitoare.*”

Persoana 02 este femeie de 20 de ani, care locuiește într-un apartament cu trei camere mici, bucătărie și baie. Apartamentul este vechi, dar cu condiții de trai bune, de exemplu este dotat cu aparatură electrocasnică. În zona locuinței majoritatea vecinilor sunt români. Familia tinerei este compusă din mama și sora acesteia, părinții ei fiind divorțați, mama ei fiind de etnie romă, iar tatăl rom. Deoarece mama ei este plecată la muncă în Spania, iar sora este la facultate la Timișoara, ea locuiește singură.

Consideră că o femeie ar trebui să nască prima oară pe la 25 de ani: „*pentru că așa e indicat și de doctori, atunci e corpul pregătit să facă față, dacă ar fi mai devreme, ar fi mai mare responsabilitatea pentru o fată, căci numai pe la 25 ani ai anumite condiții, altă gândire,*” dar oricum ar fi trebuie să aibă grijă de familia ei.

„*Să facă la familie mâncare, curat, tot, să îndeplinească dorințele pentru cei care sînt lângă ea, să fie o soție iubitoare. Iar tatăl ideal ar trebui să aibă grijă de familia lui.*”

Persoana 03 este femeie de etnie romă de 39 de ani, divorțată, care locuiește în Orăștie, la casă, în colonia Digului, deci într-o zonă în care toți vecinii ei sunt de etnie romă. Femeia locuiește cu mama ei, cu cei doi fii căsătoriți, cu nevestele acestora și cu un nepot. La data realizării interviului fiul mai mic a fost plecat în Spania la lucru

Se declară „*țigan de mătase, romanizat*”, nu vorbește limba romani. S-a măritat de foarte tânără.

„*M-o măritat tatăl meu. La 11 ani eram, n-am avut 11 ani și m-au și cununat, nu m-o întrebat dacă vrei sau nu vrei. La noi nu era obiceiul asta, totuși așa s-a întâmplat, că tata era din partea Olteniei, și acolo la ei era obiceiul. Mama de aicia era, ea avea o mentalitate altfel, no, dar totuși, s-a întâmplat să mă dea așa. La 11 ani eram un copil. [...] Foarte greu a fost, nu se puteau înțelege familiile. După un an jumate au mai fost bătăi, scandaluri, tăieturi și atunci m-am mutat de acolo. Eu n-am primit dragoste și dacă n-ai primit, nu știi să oferi. În fiecare familie nu este să nu fie ceva, probleme mici oriunde sînt, fie bogat, fie sărac, fie țigan, fie ..., sînt, indiferent.*”

Copiii ei s-au căsătorit mai târziu: „băiatul are 22 de ani, la 21 de ani s-a căsătorit cu aleasa inimii lui, al doilea copil are 21 de ani, la 20 de ani s-a căsătorit.”

Fiind pensionară, mai tot timpul stă acasă: „mă trezesc dimineața, fac cafeaua, împreună cu mama care e mai în vârstă și totuși are un cuvânt de spus, facem mâncare în funcție de bani, în funcție de ce posibilități avem. Merem la cumpărături, depinde, poate că e o zî mai bogată, poate că e o zî mai rea. Facem o mâncare, mâncăm. Animale n-avem, mai schimb nepoțelul, mă mai uit la televizor și cam asta.”

Consideră că nicio femeie nu poate fi ideală: „mamă ideală, nu este, perfecțiune nu este, dar poți fi o mamă bună dacă știi să vorbești, dacă dorești din tot sufletul.”

2. Educația școlară și familială și munca cu educația copiilor

Persoana 01 a urmat zece clase, după care, deoarece a rămas însărcinată, nu și-a mai continuat studiile.

„Am terminat școala generală, apoi am intrat la liceu, am vrut să fac 12 de clase..., dar nu le-am mai putut continua, că am rămas însărcinată și nu am mai putut. Am rămas acasă. Mi-am dorit pur și simplu acest copil, chiar dacă soțul meu nu ar fi vrut să păstrăm copilul. Dar a vrut până la urmă și el.”

Alegerea școlii nu a fost defapt o alegere pentru ea, căci părinții au decis că o înscriu la școala cea mai apropiată, astfel clasele primare le-a făcut într-o școală unde erau numai romi, iar la liceu a ajuns într-un context unde ea era singura persoană de etnie romă.

Acum se gândește că ar fi fost totuși mai bine să termine liceul, căci avea medii mari, a fost și premiată și *“copiii oricum apar și mai târziu.”* Pentru a recupera ceva din ce a pierdut, și-a depus cererea pentru programul a doua șansă, dar cererea ei a fost respinsă pentru că toate locurile se ocupaseră deja.

Consideră că educația școlară e foarte importantă, căci îți dă o meserie, însă *„cei șapte ani de acasă fac ca un copil să fie educat, să fie un copil bun, ascultător de părinți.”* La fel, crede că în primul rând părinții trebuie să aibă grijă de fete *„să nu înceapă viața sexuală la 13 ani, căci asta nu e deloc bine, și în general să aibă grijă cu prietenii pentru că de multe ori prietenii fac mult rău.”*

Persoana 02 a absolvit liceul, nu este vorbitoare de limba romani. La facultate nu s-a înscris, a preferat să mai aștepte, căci acolo unde a vrut să meargă, taxele erau prea mari. Consideră că *„românii sînt mai eficaci ca ai noștri, au condiții materiale mult mai bune și din cauza asta au mai multe lucruri la dispoziție, sînt mult mai respectați, dar devin dependenți de anumite lucruri, cum ar fi alcool, droguri, ai noștri nu au același condiții, însă nu ajung în condițiile astea.”*

Crede că „o fată trebuie să fie mult mai atentă ce face decât un băiat, trebuie să aibă mai multă grijă de ea [...] Să fie cuminte, să știe să vorbească frumos cu toată lumea, să nu fie băiețoasă.”

Persoana 03 a fost căsătorită de părinți la vârsta de 11 ani, dar a mai continuat frecventarea școala până în clasa a zecea.

„Era foarte bine, profesorii erau buni, materiile erau destul de bune, chiar dacă eram o țară comunistă, aveam și limbi străine, se făcea rusa, franceza, germana și engleza. Poate că erau puțin altfel, și cine învăța bine putea să meargă la facultate, pe merit, și situația financiară era mai bună. Pe vremea aia eram obligați să mergem la școală, și primei casă dacă aveai copil.”

3. Statutul ocupational și muncile pentru venit

Persoana 01 nu a lucrat niciodată, și acum așteaptă să-i mai crească copilul și după aceea să caute să se angajeze. Spune că în Orăștie azi nu sunt prea multe locuri de muncă, „este o firmă de cabluri, care are prestigiu mai mare, dar în rest nu prea știi unde să cauți.”

Consideră că „dacă este necesar, trebuie să lucreze și femeia. Dacă nu sunt destui bani, nu ajunge...”, și că s-au schimbat multe față de cum era în vremea părinților, când „femeia stătea acasă, gătea, spăla, avea grijă de copil, iar bărbatul muncea, acum muncește și femeia, și câteodată îs cazuri când muncește femeia, iar bărbatul stă acasă.”

Persoana 02 nu lucrează în momentul de față, ea a terminat liceul și se gândește să se înscrie la facultate. Nu exclude nici posibilitatea să meargă dincolo, „să-mi realizez o situație mai bună, dar deocamdată mai stau în țară.” Ar dori să lucreze într-un salon de înfrumusețare, în condiții bune. Consideră că „bărbatul poate să facă anumite lucruri pe care femeia nu le poate face și femeia la fel poate să facă ce un bărbat nu poate, de exemplu o femeie nu poate lucra în construcții, și nu cred că un bărbat are răbdarea necesară să aibă grijă de copii, dacă nu sînt copiii lui.”

Persoana 03 chiar dacă are numai 39 de ani, este pensionară din motive de boală, având tumoare în burtă.

*

III. PERSOANE IMPLICATE ÎN/ BENEFICIARE DE PROIECT, CU STATUT ACTIV PE PIAȚA MUNCII

Persoanele din această categorie au fost contactate de operatorii de teren în urma consultării cu Asociația Parudimos și Asociația Femeilor Țigănci 'Pentru Copiii Noștri' din Timișoara, care a derulat activități de incluziune socială în cele patru județe ale regiunii de Vest. Dintre persoanele implicate în sau beneficiare ale proiectului „Egalitate prin diferență. Accesul femeilor rome pe piața muncii” unele au un statut dublu pe piața muncii, ei fiind studenți cu un loc de muncă, de obicei lucrând pe posturi create în urma politicilor pentru romi, cum ar fi profesorii de limba romani, experții pentru romi, mediatorii școlari (persoana 01, 03, 06, 09, 10); iar alții sunt persoane angajate în diverse domenii ale economiei formale după terminarea unei școli profesionale, de obicei fiind constructori, sau lăcătuși, sau ospătari (persoana 02, 04, 05, 07, 08, 11, 12, 13, 14). Față de celelalte categorii de persoane intervievate de la sate sau orașe, persoanele ale căror situații și experiențe ale muncii sunt discutate la acest sub-capitol au cele mai bune condiții de viață și de locuire, având și un trecut/ o copilărie mai norocoasă cu o familie care își permitea să-i sprijine în cariera lor educațională și profesională.

1. Situația familială, condițiile de locuire și munca domestică

Persoana 01 este bărbat de 20 de ani și locuiește în satul Uliuc din comuna Sacoșu Turcesc, situat în centrul județului Timiș la aproximativ 20 de km de municipiul Timișoara: „*locuiesc împreună cu familia, cu tata, mama și cu fratele meu care este mai mic.*” Este mulțumit de condițiile lor de viață:

„Locația este extraordinară... cât despre casă, casa este de pământ, totuși, nu cade, sperăm că se mai ține, este proprietatea personală, a fost moștenit de la bunici, din tată în fiu cum s-ar spune, are patru camere, sufragerie, baie cu vană, duș, avem mașină de spălat automată, avem acces la informație, telefoane mobile are toate familia, avem acces la internet, cablu, televiziune digitală, apă curentă nu avem, o luăm dintr-o fântână, gaz nu este numai la butelie, lângă casă mai sînt două anexe, una este bucătăria și un fel de magazie, de pus acolo fier, sticlă, ce îi de depozitat în casă, sau cartofii din grădină, bucătăria este dotată cu aragaz, frigider, microunde, ne-am străduit și noi ca să avem condiții, să avem totuși o viață decentă, pentru că sînt necesare, mai avem o anexă, mama se ocupă de găini acolo, multe găini pentru ouă.”

Contactarea tânărului a avut loc prin Asociația Parudimos, unde el lucrează ca angajat, înainte fiind voluntar în cadrul organizației, acum lucrează ca operator de teren în cadrul proiectului „Egalitate prin diferență. Accesul femeilor rome pe piața muncii.” Este necăsătorit, trăiește în casa părintească împreună cu mama și tatăl lui, și cu fratele mai mic.

„Tata are 44 de ani, mama 43. Tata are diabet, mama are niște probleme la inimă. El este mediator școlar, și astfel are asigurare medicală, mama nu e angajată dar plătește pe lună 20-30 de lei, fratele meu suferă de astm, este o boală care trebuie tratată, în fiecare lună trebuie cumpărate inhalatoare, ca să respire mai ușor, medicamentele pentu

tata costă mulți bani, o doză pentru o săptămână costă un milion jumate, mama are unele complicații cu coloana vertebrală, dar mergem înainte. O nemulțumire de a mea ar fi, că medicii sînt prost plătiți, condițiile sunt rele, în România este un sistem corupt, de la președinție, parlament, guvern, senat și până la cel mai jos nivel de magazin alimentară sau orice altceva.”

În vecinătatea lor toți locuitorii sunt persoane de etnie romă, majoritatea dintre ele fiind legate și prin relații de rudenie. Casa familiei este compusă din trei camere, o bucătărie și o curte.

„În partea stângă este o familie de români, și în partea dreaptă tot restul comunității, mă înțeleg foarte bine cu toți, nu au existat incidente sau divergențe.... casa este deci într-o comunitate de romi, care nu este chiar tradițională, că nu s-au păstrat tradițiile.

Are o prietenă pe care a cunoscut-o la o întâlnire din București a asociațiilor de romi: *„a fost o întâlnire cu studenții romi, să discutăm despre șansele noastre, despre oportunități, să învățăm să scriem proiecte, a fost destul de interesant, și acolo am întâlnit-o, acuma mai multe nu pot să relatez, este de etnie romă, am zis că nu pot să iau o româncă, că majoritatea româncelor... pot să zic?... sînt perverse, vor să aibă bani, mașini, mulți prieteni, dacă se ceartă să meargă la altul și tot așa, țigăncile nu fac lucrul asta, aleg partenerul de viață și rămân cu el până la sfârșit. Și prietena mea e studentă, mai mare decât mine, eu am douăzeci, ea are douăzeci și unu de ani, este la școală în Iași, este din județul Vaslui, n-a căutat locuri de muncă pentru că n-a avut nevoie, tatăl o ține la școală, o susține, anul ăsta trebuie să-și dea licența.”*

Persoana 02 este femeie de 43 de ani, ea s-a născut și trăiește în satul Giroc, o localitate care se află la o distanță de 5 km de Timișoara. Din punctul de vedere al accesului la utilități, al drumurilor și al transportului în comun această localitate diferă în sens pozitiv de celelalte locații unde trăiesc comunități de romi.

Părinții femeii tot în această localitate au locuit, tatăl fiind muncitor, mama casnică: *„părinții mei au fost oameni necăjiți cum ar veni, săraci, dar cu ajutorul lui Dumnezeu ..., și prin muncă, că nimica nu se face fără muncă, au făcut să fie bine pentru noi. Mama lucra și ea, dar era cam bolnavă. Și tata, Dumnezeu l-a odihnească, nu prea lăsa la lucru pe mama. Dar tata o lucrat și o câștigat bani, ca să ne ține pe toți așa cum trebuia.”*

Acum are familia ei, locuind împreună cu soțul și cei doi copii ai săi, o fată de 19 ani și un băiat de 18 ani. Locuința lor este situată la periferia comunei și este formată din cinci camere, o bucătărie, baie, curte și grădină. În vecinătatea locuinței familiile sunt de diferite etnii.

„Soțul meu cântă, o adunat bani și am putut cumpăra casa asta, că și noi am vrut să fim singuri, că știți cum îi, că toată lumea vrea să fie așa mai liber în ziua de azi, am luat-o bine casa asta. A fost ieftin, nu a fost așa de scump ca în ziua de azi. Nu era așa de mare, era numai partea aia. Acum are cinci încăperi, cu asta, cu bucătăria, șase sînt. Are de toate, și gaz și apă și canalizare. Și o grădină... Cartofi, ceapă, morcovi, pătrunjel, de toate am pus.”

Chiar dacă are loc de muncă, ea are grijă de gospodărie și familie: *„Mă scol la cinci jumate, pregătesc pentru copii pachetele, mă-mbrac, mă duc la lucru.... Apoi când vin acasă, atunci iară din nou, cu mâncare, curățenie, cu treburile casei, că-s multe de făcut.”* Cu toate aceste obligații pe care și le asumă consideră că *„totdeauna într-o casă bărbatul e capul.”* Nu se plînge de acest lucru, crede că așa este normal să se întâmple.

„Eu îi las în pace pe copiii că-s copiii, și când vor fi singuri, la casa lor vor lucra. Acum aici la noi eu fac, cine să facă? Soțul e operat la spate, nu poate el să lucreze. Și copiii-s copiii. Mă ajută și ei, dacă i spun că trebuie să facă, o face colectiv.”

Persoana 03 este bărbat de etnie romă, născut în 1987, la data interviului student la Facultatea de Educație Fizică și Sport, Universitatea din Timișoara, originar din Lugoj. În timpul studiilor locuiește în Timișoara, la căminul administrat de Asociația Femeilor Țigănci pentru Copiii Noștri. În Lugoj, de altfel, locuiește cu părinții săi.

„Normal că locuiesc cu părinții împreună, am o relație chiar foarte bună cu părinții și ne-am înțeles foarte bine. [...] În momentul de față locuiesc la o organizație de romi, la Asociația Femeilor Țigănci, este un centru de zi, acolo unde în timpul liber fac voluntariat cu copiii de clasele I-VIII. Să facă temele, să-nvețe, să citească, no. Asta facem cam în timpul liber, așa, când nu avem ore la facultate. Și chiar îmi place.”

Casa din Lugoj este moștenire de la bunica dinspre mama lui, „avem apă, curent, avem canalizare. [...] Înainte cu câțiva ani, înainte să vină legea asta cu ferma obligatorie, am ținut porci, păsări, no, dar acuma numai putem să ținem că în Lugoj stăm în centru și nu poți ca să ții animale. Grădină nu avem.”

Își amintește cum era viața în copilăria lui.

„Mai mult se ocupa bunicul meu, de animale și de întreținerea lor. Tata era plecat la lucru, aproape toată ziua și când venea nu mai avea timp de gospodărie. Și părinții se ocupau înainte cu mărfuri, mergeau pe sate cu vase și cu alea, le ofereau oamenii de la sat bani, se ocupau cu pene, mai nou acuma cu fier vechi. No, cum se putea face un ban. Mama n-a lucrat așa oficial, dar a avut ajutorul social și trebuia să lucreze în folosul comunității, nu știu câte zile pe lună.”

Are cinci frați, el este cel mai mare dintre ei. Planurile de căsătorie le ține până după terminarea facultății.

„Sîntem studenți, no, mai avem timp. Cunosco personal cazuri, în care verișori, pot să zic de vârsta mea, au cel puțin doi copii, sînt însurați, sau verișoare care sînt măritate și la rîndul lor au copii. Eu așa mi-am făcut și am decis ca să nu încep o familie de la anii ăștia. După ce termin școala, după aia vreau să mă gândesc la asta.”

Consideră că familia ideală este una în care fiecare are responsabilități.

„Prima dată trebuie să stau separat, să aduc și eu bani în casă, ca să pot să întrețin familia, ca să ofer niște condiții optime pentru familia mea. No, de exemplu aș putea să mă însor și acuma, dar pot să zic că n-am un loc de muncă, n-am un servici, n-am o sursă de asta unde să lucrez.”

Persoana 04 este bărbat de 50 de ani, trăiește în a doua căsătorie și locuiește în municipiul Lugoj, la bloc, într-o zonă în care toți vecinii sunt de etnie roma. Familia bărbatului este compusă din șase persoane, pe lângă el soție și patru copii, dintre care două fete și doi băieți. Locuința lor este compusă din patru camere, bucatărie și baie și avînd toate utilitățile necesare confortului, chiar și centrală proprie. Locuința au putut-o cumpăra deoarece el lucrează din 1978,

a mai luat împrumut prin CAR, și a mai crescut și animale. El lucrează în Timișoara la întreprinderea AGASI ca și instalator, doar la sfârșit de săptămână merge acasă la Lugoj.

Este căsătorit de 28 de ani.

“Deci la noi la țigani, era obiceiul atuncea, se cumpărau femeile, eu am cumpărat-o pe a mea. Prima mea soție a fost româncă și nu prea a mers relația dintre noi, ne-am despărțit, am divorțat, am stat foarte puțin cu ea și după aia am căutat perechea mea. Deci foarte mult contează, cel mai bine e să ai sângele tău și etnia ta ca să ai casă și masă, că la noi regulile de viață sînt foarte stricte, educația e foarte strictă.”

Soția lui a făcut opt clase, și ea nu lucrează.

„Niciodată n-a lucrat. N-avem obiceiul, a avut destul de lucru cu cei patru copii, cu copii trebuie foarte multă curățenie, trebuie să le îngrijești, deci dacă unul dintre soți lucrează, de educație în general mama se ocupă, să-i ducă la școală, să-i aducă de la școală, să le dea de mâncare, să-i îngrijească, când ies la joacă să-i supravegheze. N-avem noi obiceiul să lucreze soția și mai ales că am avut patru copii, nu poți și unde s-ar putea duce, având puține studii, la muncă, să meargă să câștige un salariu de mizerie? Nu se merită la banii pe care iar primii”

El consideră că viața optimă la căsătorie ar trebui să fie de 18 ani, *„căci un om când se căsătorește trebe să fie un om responsabil și să știe ce să facă în viață.”*

Deoarece locuiesc într-o vecinătate unde nu sunt alți țigani, precum spune, *„noi vorbim în românește, pentru că așa ne-am obișnuit, așa am început grădinița, școala, armata, eu și la serviciu, tot vorbim numa' românește, când am poftă să vorbesc pe țigănește mă duc la sat în Măguri și atunci mă satur de vorba țigănească, sau când trăia socru meu îmi plăcea să vorbesc cu el țigănește, dar acum încep să uit.”*

Persoana 05 este un tânăr de 18 ani, necăsătorit care locuiește în Timișoara într-un apartament într-o zonă în care toți vecinii sunt de etnie romă și au condiții de trai precare, în Cartierul Ștrand, supranumit și colonie. El locuiește cu părinții și cei doi frați într-o casă compusă din trei camere, o bucătărie, o curte și diverse anexe. Tânărul în primii șapte ani a fost crescut de bunici în satul Bucovăț din comuna Remetea Mare. La data interviului a lucrat în construcții, și recent a participat la cursul de TIC organizat la Asociația Femeilor Țigănci pentru Copiii Noștri în cadrul proiectului.

Își amintește de vremurile copilăriei.

„Doar din pensiile bunicilor trăiam și mai ajutau și unchii mei. Aveam casă destul de mare, cinci camere, și curte mare și grădină mare. Bunicii puneau porumb și legume chiar și fructe. Bunicul a lucrat foarte mult în construcții, de mic copil și mai mergea prin sate la care vroiau să-și construiască, iar în ultimul timp era frizer acolo în sat.”

Persoana 06 este un tânăr student de 22 de ani, proaspăt căsătorit, care urmează cursurile a două facultăți (drept și sociologie-psihologie) de la Universitatea de Vest, și în același timp beneficiază de serviciile oferite de Asociația Parudimos prin proiect. Este originar din satul Jupani. Locuiește împreună cu soția sa într-un apartament închiriat într-o zonă industrială a

orașului. Pentru a avea venit, în timpul liber comercializează produse cosmetice de lux în saloane de înfrumusețare, frizerii și restaurante din Timișoara.

Comparându-se cu bărbații din familia lui, ajunge la concluzia: „tatăl meu e fierar, face porți, grilaje, tot felul, se descurcă, bunicu' mi-o a fost la fel, asta e o tradiție. Eu care nu prea mă descurc cu așa ceva, nici nu mi-a plăcut.”

Își amintește de vremurile copilăriei.

„Mama e casnică. N-a lucrat niciodată, niciunde, chiar dacă are liceul terminat. Acasă la părinți aveam cinci camere, două bucătării, o baie, o curte mare. S-a descurcat tatăl meu dintotdeauna s-a descurcat bine, ne-a întreținut bine, a avut grijă de noi, io am fost un copil mai liniștit. Vorbim limba romani, când sîntem între noi. Tatăl meu cunoaște germana, puțină franceză, mama mea nu.”

Mulți din familia lui, unchi și mătuși lucrează în Spania, merg la cules de fructe.

Soția lui are 20 de ani, a convins-o să se înscrie și ea la facultate.

„Ne-am cunoscut acum patru ani, mi-a plăcut foarte mult de ea, am fost în Franța într-o excursie, și am început să ieșim împreună, cu verișori de-ai mei, după aia am condus-o acasă, dar după aia n-am mai vorbit doi ani de zile, și acum doi ani, fratele meu a sunat de pe telefonul ei, eu am sunat-o înapoi, să văd cine îi, era ea, am trimis mesaj de crăciun, după aia m-a întrebat ce fac de revelion, ne-am împrietenit, după trei luni a zis la părinți că ne vedem, părinții noștri s-au întâlnit, eu fiind în Timișoara, ea la Caransebeș, distanța era prea mare și după câteva luni am decis să ne căsătorim. A contat că și ea este romă, niciodată n-am vrut o soție dintr-o altă etnie, am considerat că e cel mai bine să te ții la etnia ta pentru că, după aia tot țigan te face... cel mai corect e așa.”

Persoana 07 este bărbat de 18 ani, este rom gabor, necăsătorit, locuiește cu părinții și cei doi frați la casă în cartierul Fratelia din Timișoara, deci într-o zonă în care toți vecinii sunt etnici romi. Părinții lui au venit aici din județul Mureș: „cam de la revoluție, deci prin nouăzeci sau mutat aici și atunci eu m-am născut aici. Am un frate și o soră. Soră-mea este casnică, iar fratele meu lucrează la un magazin, la magazinul familiei, fiind vânzător. Mai demult făceam piața cu haine, dar acum am decis să deschidem un magazin al familiei.”

Își prezintă familia astfel.

„Mama mea este casnică, la noi femeile de obicei sînt casnice, noi bărbații lucrăm, tatăl meu se ocupă cu haine second-hand sau cu tinichigerie, asta este o moștenire în strămoși în strămoși, asta este meseria de bază. Gabori, romi gabori, la noi se spune gabori cu pălărie. Păi noi sîntem puțin mai diferiți, avem portul nostru, nu ne-am schimbat, avem portul nostru cu pălărie, cu cămașă, pantaloni de stofă bărbații, iar fetele cu cămașă cu mânecă lungă și cu fustă până jos, la noi este rușine să umbli în pantaloni scurți și la bărbați și femei. Noi nu ne amestecăm cu alte neamuri de romi, numai cu gabori, noi n-avem voie să luăm românce sau alte neamuri numai decât gabori, așa este tradiția și nu se pune problema să luăm alt neam.... În familie vorbim numai în limba romă, limba noastră maternă, dar toți știm și românește și ungurește.”

Tânărul stă cu familia într-o casă cu mansardă, având cinci camere, baie, bucătărie și o curte, fiecare membru al familiei având camera proprie.

În familie deciziile se i-au după discuțiile în comun, „*dar ultimul cuvânt îl are tatăl meu, trebuie să ascultăm de el de obicei.*”

Persoana 08 este femeie de 43 ani, lucrează de 26 de ani la întreprinderea „Elba”. Este originară din Vaslui, la momentul interviului a locuit împreună cu familia, soțul și cei șase copii într-o zonă periferică a orașului unde majoritatea populației este de etnie romă. S-a căsătorit la vârsta de 16 ani după terminarea școlii. A urmat opt clase în Moldova. Soțul ei, după 26 de ani de muncă, a intrat în pensie de boală.

Este căsătorită de la vârsta de 16 ani, și „*atâția copii a făcut, câți le-a dat Dumnezeu.*”

Persoana 09 este femeie de 22 de ani, originară din Reșița. La data interviului este studentă la drept și la psihologie, și lucrează ca învățătoare de limba romani și învățător în cadrul programului A doua șansă. Locuiește împreună cu „viitorul soț” și una dintre surorile sale într-o casă cu etaj cu grădină, la etaj cu două camere, o cameră de zi și una de oaspeți, și o baie, iar jos o cameră de zi, o bucătărie și o baie.

„*Sîntem o familie foarte unită, ne iubim foarte mult și ne respectăm. Cu vecinii am o relație de prietenie, ne salutăm, mergem în vizită unii la ceilalți. Mergem amândoi la servicii și când venim de la servicii, acasă fiecare face ceea ce se pricepe, ca să terminăm treaba mai repede, și ne înțelegem foarte bine.*”

Cu prietenul ei, viitorul soț s-a întâlnit la ziua de naștere a unui prieten.

„*A fost, pot să zic, o dragoste la prima vedere, sau poate mai mult o apreciere, poate dragoste e foarte mult spus, dar ne-am apreciat și ne-am plăcut așa cum eram atunci. Cu timpul a fost din ce în ce mai bine, pentru că ne-am dat seama că ne-nțelegem foarte bine și comunicăm. Fiecare apreciază calitățile și defectele partenerului și comunicăm foarte foarte mult și ne respectăm.*”

Persoana 10 este femeie de 24 de ani, născută în Timișoara, la data interviului a locuind la un internat din oraș. A crescut în comuna Satchinez. Părinții ei sunt despărțiți, mama lucrează în străinătate, tatăl s-a recăsătorit. De două luni este angajată ca expert local pentru romi în comuna Satchinez. Acolo stă familia ei lărgită compusă din șapte persoane (bunicul, fratele, cumnata, trei nepoți) într-o casă cu trei camere și o bucătărie, fără baie. Înainte a lucrat în Spania timp de trei luni la o spălătorie de auto. Dorește să se căsătorească legal și să aibă doi copii.

Persoana 11 este femeie de 21 ani, locuiește la bloc împreună cu părinții și o soră. A terminat liceul, dar nu are bacalaureat. La data interviului a lucrat la un supermarket din Timișoara ca lucrător comercial. Apartamentul lor este mic, are două camere, fiind mobilat modest. El a fost dobândit de mama ei în prima ei căsătorie.

Reflectând asupra relațiilor de familie, ea observă.

„Până să cad eu bacul ne-am înțeles destul de bine, pentru că no, sora mea o făcut facultatea de medicină, în prezent este rezidentă și eu când am căzut la bac, mi s-au scos ochii că eu fac de rușine familia, că nu m-am putut ridica la nivelul la care este sora mea. De aia m-am și angajat, pentru că am avut nevoie de bani, că nu mai m-au ajutat părinții. Mă lasă să stau în casă, dar stau mai mult cu ceartă câteodată, pentru că no, sora mea, cum v-am zis, este rezidentă și mie mi s-o spus că am făcut familia de rușine, eu-s tot timpul cum a-și fi oaia neagră, că fac familia de râs peste tot. Că n-am învățat și de aia am ajuns unde am ajuns, că trebuie să lucru, nu ca sora mea.”

Are un prieten, este cu el din liceu, dar nu se gândește deocamdată la căsătorie. Neavând încă familia ei, *„momentan eu nici nu-s măritată, nu prea știu eu foarte bine ce e aia muncă casnică, pentru că munca casnică o să fie practic după ce să am soț, copii, că atunci e mai multă bătaie de cap.”*

Persoana 12 este femeie de 48 de ani, care împreună cu soțul și cei cinci copii din cei șapte pe care îi are, locuiește în chirie într-o casă naționalizată cu trei camere în Timișoara. Familia locuiește în această locuință de 25 de ani. Ea este căsătorită legal cu soțul de etnie română care are meseria de zidar și zugrav. A terminat liceul economic, după care a lucrat 13 ani în comerț, dar deoarece unul dintre cei șapte copii este bolnav în momentul interviului ea este angajată cu carte de muncă ca asistent personal, dar temporar face servicii de menajeră la familie.

Familia a adoptat religia penticostală, care cu regulile ei stricte marchează viața acestei familii, astfel încât de exemplu nu au sărbători în familie.

„La noi în familie nu o sărbătorim, mai luăm un cadou, ei o fac mie, eu le fac lor, avem o altă concepție, deci e legat de religie.”

Referitor la educația copiilor ea crede că fetele și băieții trebuie educați altfel, deoarece *„sînt alte temperamente”*.

Părinții ei au vorbit limba romani, dar *„eu am crescut între români, am mers la școală între români, în casă nu s-a vorbit și probabil asta a fost motivul că nu am putut să-nvăț. Dar sincer aș vrea să învăț.”*

Activitățile ei zilnice se leagă de treburile casnice: *„de dimineața și până seara, mâncare, curățenie, lecții, cumpărături și tot feluri de probleme mai importante, mai puțin importante,”* chiar dacă afirmă că:

„Aici la noi, dacă toți mănâncă, toți trebuie să lucreze, dar fără comentarii, fiecare are sectorul lui, pe care o știe bine, mai sînt obiecțiuni, dar tot o rezolvăm. Ușor nu e, dar trebuie multă muncă și voință.”

Persoana 13 este femeie de 23 de ani, care la data interviului a locuit într-o comunitate de romi în chirie într-un apartament de trei camere dintr-o casă naționalizată, în concubinaj cu partenerul de viață. Sunt împreună de doi ani, trăiesc împreună de un an, nu au copii. Din cauza navetei din sat în oraș au decis să caute o chirie în oraș și să se mute împreună. Nu este vorbitoare de limba romani. A terminat XII clase, la data interviului a lucrat la un bar din Timișoara.

Partenerul ei de viață „a terminat liceul auto, 12 clase, facultatea nu o mai făcut-o, lucrează în același domeniu cu mine, tot la bar. Are 28 de ani, a mai lucrat tot în domeniul comercial, vânzător.”

Consideră că pentru că lucrează amândoi, „ne descurcăm nu foarte bine, cât de cât bine. Nu murim de foame, dar nici nu suntem cei mai bogați, ne descurcăm cu cheltuielile și poate sînt luni în care putem să punem și niște bani deoparte.”

Este mulțumită de nivelul lor de trai, dar și de relația pe care o au.

„Pot să zic că avem o relație destul de bună, mai există și certuri ca în orice cuplu, dar nu au fost urmate de violență sau clipe în care să avem probleme din cauza alcoolului.”

În ceea ce privește diviziunea muncii în familie, afirmă: „păi, eu sînt mai mult cu mâncarea, și dacă el nu are nimic de lucru și așa, poate m-ajută la curățenie, sau mă mai ajută și la gătit, dacă e nevoie. Și el mai este preocupat și cu alte treburi, în afară de cele casnice... Iar referitor la luarea deciziilor, spune: De fiecare dată când e vorba de luat o decizie, ne consultăm și tot timpul luăm o hotărâre, indiferent că ceva important sau ceva mai puțin important, orice decizie se ia împreună.”

Consideră că atât femeia, cât și bărbatul trebuie să lucreze într-o casă, și dorește ca acest model să-l dea mai departe și copiilor săi.

„Nu doresc ca fata mea să fie întreținută, prefer să-și câștige pâinea, să aprecieze valoarea banului și să aibă respect pentru ea.”

Crede că lucrurile merg bine într-o căsătorie, când există respect reciproc între cei doi, în afară de iubire și înțelegere: „Restul vine de la sine. ... toate lucrurile merg mult mai bine când respecti nu neapărat legile, dar automat prin căsătorie impui un respect, fie în primul rînd, ca femeie și pe urmă pentru cei din jur.”

Persoana 14 este femeie de 26 de ani, necăsătorită, născută în Hunedoara. La data interviului stă în chirie la o doamnă mai în vîrstă într-o comunitate de romi la Timișoara „unde este situația mai bună”. A terminat opt clase și școala profesională (confecții). Alte cursuri de calificare nu are. În Timișoara lucrează ca ospătară într-o pizzerie. Înainte de a veni la Timișoara a lucrat doi ani în confecții, după care la o fabrică de cabluri, respectiv la mai multe magazine unde era vânzătoare.

Situația ei familială și materială au fost argumentele principale pentru nefinalizarea liceului: „Lipsa banilor, probabil ..., no. Nu prea am învățat, adică am învățat, dar nu prea aveam condiții să învăț.”

Părinții ei locuiesc în continuare în Hunedoara, fratele ei e plecat la lucru în Italia.

În fond este mulțumită cu ceea ce a obținut: „aici am condiții, adică no, am mobilă, am boiler, am o baie înăuntru, dar și afară în curte, deci am așa condiții. Contează că am ce mânca, mă pot întreține din salariu, deși no, toată lumea vrea mai mult, dar asta este.”

Consideră că înainte fetele se căsătoreau la 14-15 ani, dar acum asta s-a schimbat. Chiar dacă material se susține singură, afirmă că soția ideală este „femeia care se trezește de dimineața și face mâncarea, duce copilul la școală, și are grijă de el, de educația lui. Și are grijă și de soț în același timp, atât timp cât este fidel.”

2. Educația școlară și familială, și munca cu educația copiilor

Persoana 01 a făcut grădinița și școala generală în Satchinez, fiind și premiat olimpic la engleză, apoi a absolvit liceul la Colegiul Economic din Timișoara. Își amintește:

„La sat relațiile erau destul de bune că nu știau de discriminare, n-au fost învățați să trăiască modul ăsta de viață discriminator, să fim romi, să fim segregați sau discriminați de majoritari, dar când am ajuns la liceu, în clasa a noua nu ne cunoșteam și îți dai seama că ne-a luat aproximativ un an de zile să ne cunoaștem mai bine și în acest an au fost unele divergențe între noi, am fost puțin discriminat, dar când au ajuns să mă cunoască mai bine ce fel de persoană sînt au înțeles că nu toți sîntem la fel și nu există păduri fără uscături și sunt și romi care vor să facă ceva.”

Acum este student, și lucrează la Asociația Parudimos.

Persoana 02 a frecventat sistemul educațional cu mai multe pauze. Școala a terminat-o în 1983, apoi a finalizat un curs de surori la Crucea Roșie în 1985, iar bacalaureatul l-a luat în 2009. În prezent urmează cursuri postliceale. Referitor la educația școlară a părinților interviuata a declarat că mama ei nu are nicio clasă, iar tatăl, decedat de 20 de ani, avea 7-8 clase și era membru de Partid.

În privința educației copiilor familia are o perspectivă de lungă durată.

„Fata vrea să meargă la medicină, sper că Dumnezeu o să ajute, asta e țelul nostru, copiii noștri să iasă oameni cu carte, să facă ceva în viață, să aibă un viitor frumos, să pot să ajute oamenii, că asta m-am gândit întotdeauna. Și băiatul, nu știu ce să facă, el cântă deocamdată. În timpul lui liber mai merge. Dar o să încerc să-i fac măcar asistent generalist, măcar ca mine. Dacă vrea, dacă nu vrea, o să-l duc la o școală de bucătări, că îi place foarte mult bucătăria, îi place să facă mâncarea. Ce vor ei, e viitorul lui, eu nu-i oblig, că nu pot să împui la un copil aia sau aia, dacă nu-i place să facă anumit lucru.”

Acum, pe lângă treburile casnice și munca pe care o face ca asistentă medicală într-un spital din Timișoara este înscrisă, prin proiect, la un curs de formare profesională: *„merge la școală de la două, și de la două până la șase-opt stau la școală, depinde cât ne ține profesorii.”*

Persoana 03, după terminarea clasei a opta și-a continuat studiile la Liceul Aurel Vlaicu din Lugoj, iar momentan este student. Amintirile sale legate de perioada studiilor sale pre-universitare sunt pozitive:

„Eu sînt țigan unguresc, rom. Aveam prieteni romi, bineînțeles că prietenii romi erau de bază, dar aveam și prieteni români. Mă-nțelegeam ok, destul de bine. Bineînțeles că am zis că sînt țigan și nu știu ce și m-am înțeles bine, nu m-au refuzat prietenia, ba din contră, am colaborat, am fost împreună de la clasele generale până și azi, la facultate. Și mă-nțeleg destul de bine cu ei.”

În ceea ce privește opțiunea sa pentru domeniul în care dorește să lucreze, observă diferența între dorința proprie și cea a părinților săi.

„Deși începând de la generală, tentația mea a fost spre sport, am vrut să devin profesor de sport... am dorit să vin la facultatea asta, chiar dacă părinții mei m-au propus altundeva, la drept, sau la Academia de Poliție sau la Jandarmi, no.

Persoana 04 a terminat zece clase și un an de școală profesională. Apoi și-a căutat un loc de muncă ca și lăcătuș în reparații de locomotive pentru a veni în sprijinul părinților::

„Părinții mei erau într-o situație așa mai delicată, material și atunci am decis ca să muncesc, maică-mea mi-a zis să termin liceul dar n-am vrut, am zis să termin profesionala, să intru, să muncesc să câștig și eu un ban să-i ajut, ceea ce îmi pare foarte rău că eu sînt așa autodidact, am citit foarte mult, îmi place să cunosc, sînt mulți care cu liceul sînt mai slab pregătiți decât mine.”

Consideră că școala nu trebuie să transmită doar cunoștințe copiilor, ci *„trebuie să ofere foarte mult bun simț și puțină morală să aplice ei când termină studiile astea superioare.”* Accentuează acest rol al educației și din punctul de vedere specific al romilor:

„Am spus și vă repet, la noi, educația, la țigani, e foarte strictă, și de igienă, și de moralitate și de conduită, în societate și peste tot, să nu aveți impresia că noi ne comportăm ca niște sălbatici...”

În ceea ce privește educația propriilor copii, ar dori ca aceștia să depășească condiția de muncitor, și astfel să recupereze ceva din dorințele pe care el nu și le-a putut realiza. Pe de altă parte vede investiția în educația lor școlară și ca într-un instrument prin care toată familia poată să-și întărească statutul în comunitate:

„Vreau ca copiii mei să nu fie muncitori ca mine, să fie ei la rîndul lor șefi, ca să fie bine plătiți și respectați în societate, și în rîndul țiganilor și în rîndul românilor, că dacă ai capacitate de muncă, ești respectat peste tot și mai ales în lumea țigănească, unul cu studii, este foarte respectat și apreciat, deci familia mea este foarte apreciată pentru că am reușit să le dau o țarică de educație, de școală, de calitate, extra.”

Persoana 05, datorită faptului că a fost crescut de bunicii săi care nu aveau mari posibilități materiale, dar și datorită unui accident, a terminat doar opt clase, după care mergea cu bunicul săi să lucreze în construcții.

„Acuma nu mai sînt la școală, acuma muncesc așa, pe unde apuc. ... Când mergeam la școală nu munceam și am fost înscris la un concurs de atletism și în acel timp am avut o căzătură și profesorii m-au lăsat repetent și atunci n-am mai vrut să merg la școală și am început cu lucrul.”

Consideră că persoanele cu mai multă școală se descurcă mai ușor în viață, și îi pare rău că din acest motiv el nu se descurcă suficient de bine:

„Mi-am dat seama prea târziu că fără școală este greu, m-a supărat să lucrăm în construcții și mi-am dat seama, dacă aș fi avut o școală mai prelungită, ar fi mult mai ușor, foarte, foarte ușor... Dacă aș avea școală m-aș putea descurca mai bine, n-aș mai depinde de părinți, aș putea să mă descurc și singur, aș fi foarte fericit dacă aș putea să fac ceva în viața asta.”

Persoana 06 a avut sprijin financiar din partea familiei sale, astfel încât a ajuns cu studiile sale la nivel universitar.

„Nu munceam în timpul liceului, mă întreținea tatăl meu, n-o m-a lăsat niciodată, de asta nici n-am învățat meserie, poate mi-ar fi plăcut mai mult în timp, da' din cauza lui, a zis că el a lucrat, a tras pentru noi, mai mult mi-a plăcut să învăț, să fac o școală, o facultate.”

În ceea ce privește domeniul în care dorește să lucreze, oscilează între dorințele proprii și cele ale părinților. Nesiguranța sa provine și din conștientizarea faptului că o carieră de avocat implică foarte multă investiție, dar una legată de asistență socială nu neapărat asigură persoanei care o practică un trai bun.

„Dintotdeauna am vrut să devin avocat, dar acuma nu prea sînt sigur pe facultatea pe care o fac la drept, mă axez mai mult pe sociologie-psihologie, pe asistență socială, care însă nu prea oferă prea multe posibilități de avea un trai foarte bun. La drept sînt foarte mulți copii de bani gata, care intră în barou... În vara asta aș dori să dau la poliție și când se eliberează un post să dau un examen de ofițer... Dar după ce strâng niște bani aș vrea să dau și examenul la barou și poate să renunț la poliție, asta nu știu sigur, acum sînt derutat.”

Persoana 07 a făcut mai multe clase decât ceilalți frați ai săi, în pofida faptului că părinții nu au vrut să-l lase.

„Soră-mea a făcut cinci clase, fratele meu a făcut opt clase și eu am făcut zece clase.”

[...] Mi-a plăcut la școală, și de aceea, chiar dacă părinții nu prea mă lăsau.”

Își permite un ton critic la adresa tradiției care stă la baza acestei atitudini față de și practici legate de educația școlară.

„Noi avem o tradiție, noi până învățăm să scriem și să citim mergem, apoi nu mai mergem la școală, după patru-cinci clase părinții noștri nu ne mai lasă deja... Într-un fel îmi pare rău fiindcă așa sînt obiceiurile la noi, trebuie să le respectăm.”

Persoana 08 a făcut doar opt clase, căci : *„acolo, de unde sînt eu, din Moldova, atît s-a putut.”*

Persoana 09, pornind de la școala generală din satul natal a ajuns la studii superioare, fiind înscrisă la drept la Universitatea de Vest din Timișoara, dar și la psihologia învățămîntului primar de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj. Pornind probabil de la experiențele proprii, fără a vorbi despre condițiile materiale implicate, consideră că performanța școlară ține mult de dorință.

„Succesul la școală ține foarte mult de dorință, de a avea un țel în viață, ca să poți asigura un trai mai bun și să ne apreciem noi, pe noi înșine, să ne recunoaștem valoarea și să știm să punem calificarea în valoare cît mai mult și cît mai sus...”

În ceea ce privește educația fetelor și băieților, nu crede că ar fi o diferență între ele, precum nu crede nici că etnia ar trebui să aibă legătură cu respectul față de om.

„Eu cred că nu există o diferență, sau o educație anume specifică pentru băieți și alta pentru fete, cred că asta ține de noi, viitorii părinți, să educăm în așa fel încât să știe ce înseamnă să ai șapte ani de acasă, să respecti omul, chiar dacă e de etnie romă, maghiară, germană sau altă naționalitate... educația trebuie pornită de la aceste lucruri fundamentale.”

Persoana 10, și ea, ca și persoana 09, a ajuns la nivelul studiilor superioare, fiind studentă la Universitatea de Vest, secția de studii europene și relații internaționale. Probabil și în cazul ei, încrederea în sine privind succesul școlar este susținută prin rezultatele pozitive proprii.

„Să ai succes la școală, asta se referă la faptul că trebuie să înveți bine și să fii o persoană populară, să te iubească toată lumea. Nu știu dacă am avut un succes școlar, cred că am fost o persoană agreabilă, am văzut de treaba mea și atât.”

Consideră că diferența în educația copiilor o face genul, și nu etnia, cea din urmă necontând în modul în care se educă copiii.

„Păi, nu cred că e vorba de etnie aici, de obicei fetele se educă într-un fel și băieții altfel, adică probleme diferite care apar la o anumită vârstă .”

Persoana 11 a avut divergențe cu părinții din cauză că nu a reușit să dea cu succes examenul de bacalaureat, picându-l de două ori. Eșecul legat și de faptul că nu a reușit să îndeplinească așteptările părinților și să urmeze modelul fraților mai mari îi marchează percepția de sine, cel puțin în momentul de față, chiar dacă încearcă să se consoleze cu sprijinul primit din partea prietenului ei.

„Prietenul meu e la facultate, no, deci oricum el o să aibe o educație mai ridicată față de mine, pentru că el are și bacul, poate să meargă mai departe. El m-o susținut în treaba cu bacul, mi-a luat apărarea.”

Persoana 12 a făcut liceul, și, precum spune, a luptat dintotdeauna să-și dea copiii la școală, motivându-i să meargă și la universitate. Având un copil bolnav, recunoaște și impactul (lipsei) sănătății asupra accesului la educația școlară. Pe lângă cea din urmă, consideră că și educația familială este foarte importantă în viață.

„Familia are un loc foarte important în educația copilului, depinde de fiecare cum înțelege problema asta... Un copil bun trebuie să înțeleagă că are răspunderi și obligații și să le achite.”

Persoana 13, chiar dacă și-ar dori să facă o facultate în măsura în care ar avea condiții financiare adecvate, observă că în trecut, celor care au făcut școală, le-a mers mai bine.

„Consider că înainte se făcea mult mai multă școală ca în momentul de față și cei care aveau o școală, o facultate puteau să-și găsească foarte bine un loc de muncă bine plătit

pentru studiile urmate. În ziua de astăzi pot să ai și două facultăți și foarte bine ajungi să mături strada. Nu se mai pune accent pe școală cum se punea înainte.”

În pofida faptului că nu și-a permis să continue studiile ei la universitate, consideră că sprijinul primit din partea familiei a contat foarte mult.

„Cât timp am fost la școală nu făceam foarte multe acasă. Mai dădeam din când în când o mână de ajutor mamei mele, dar majoritatea timpului mă lăsa-se să învăț ca să termin cu bine școala... În primul rând moral, educația a contat foarte mult, mediul în care am trăit, mediul din mijlocul familiei și sprijinul pe care l-am avut eu tot timpul din partea lor.”

Totuși, crede că diferențele material-financiare sunt cele care fac diferența între cei care reușesc și cei care eșuază în acest domeniu al vieții.

„Cei care provin din familii foarte bogate nu o să-nțelegă ce înseamnă să o duci greu, să faci un efort ca să obții ceva. În schimb familiile mai sărace o să știe tot timpul să aprecieze banul, să muncească pentru un ban și tot timpul există o diferență de aceste două clase sociale.”

Dar printre factorii care fac diferența în materie de succes școlar se situează și experiența discriminării.

”Poate au o altă mentalitate și alt mod de viață, deoarece copiii români nu sînt discriminați și trec cu ușurință, cu mai multă ușurință peste obstacolele sociale, să zic așa.”

Are amintiri pozitive de pe vremea când era la școală despre cum era să fii de etnie romă, dar recunoaște și faptul că asta poate și datorită că era o persoană mai timidă.

„S-au mai făcut uneori diferențe la școală până s-au obișnuit colegii cu mine, sau profesorii, dar pe parcurs au dispărut aceste divergențe. Eu am fost genul de persoană care am preferat să tac, să las de la mine ca să se rezolve treburile.”

În ceea ce privește diferența între educația fetelor și băieților, consideră că *„pentru că fetele sînt mai slabe decât băieții, nu se pot apăra în caz de ceva, ele trebuie învățate să aibă mereu grijă și să fie atente pe unde merg, cu cine vorbesc.”*

Persoana 14, după cele opt clase obligatorii a făcut școala profesională de confecții, explicându-și opțiunea cu dorința de a avea o meserie, dar și cu observarea faptului că azi *„tineretul face facultate și n-are un loc de muncă.”*

Își amintește de momentele mai dificile din perioada cât era la școală.

„Da, sînt țigancă, si copiii mă priveau altfel și nu prea aveam așa prietenii, numai cei care erau vecini cu mine, ei m-ajutau când eram mică, dar după aia nici ei. Copiii făceau grupulețe și nu prea intram în ele, eram mai mult singură. Nu prea aveam bani și probabil și de aia, mergeam cu sandwichuri și alții mergeau cu banii pentru sucuri.”

3. Statutul ocupațional și muncile pentru venit

Persoana 01 este profesor de limba romani cu o jumătate de normă, dar urmând și un curs de formare profesională din ianuarie 2010 ocupă și postul de expert rom din localitate: „despre postul de expert local am aflat de la colegii voluntari de la Asociația Parudimos din Timișoara.” La locurile de muncă cu colegii vorbește în limba română, dar în comunitate și cu copiii de la școală discută în limba romani. Astfel ne povestește despre o zi a lui:

„De obicei mă trezesc, de luni până vineri, mă trezesc la șase, i-au micul dejun, mai stau de vorbă cu părinții, dacă se trezesc la ora aia, dacă am ce să mănânc, mănânc, dacă nu, nu, și depinde unde trebuie să mă duc, dacă trebuie să mă duc la primărie pentru postul de expert local, pe urmă mă duc la ocazie, am sau nu am bani, mă duc cu trenu' pentru că locul de muncă este în altă localitate, pentru postul de profesor mă duc la școala generală din localitate care nu este departe, la 5 minute. Dacă trebuie să mă duc la facultate, la curs sau la seminar, la Timișoara, tot așa, ori la ocazie, ori cu trenul, mai depinde de situația financiară, dacă nu am bani, nu pot să mă duc cu trenul pentru că mă dau ăia jos la următoarea stație.”

Persoana 02 are un statut activ pe piața muncii de la vârsta de 18 ani. Lucrează ca infirmieră la spitalul Victor Babeș din Timișoara. În afară de munca plătită, în sarcina ei sunt și muncile casnice și gospodăria.

„Soțul e operat la spate, nu poate el să lucreze. Și copii-s copii. Mă ajută și ei, dacă le spun că trebuie să facă, o fac colectiv.”

Pe lângă aceste sarcini, ambiția personală o ajută să continue studiile la o școală postliceală, mergând la cursuri în fiecare după masă. Crede că este necesar ca și femeia „să aducă venit în casă. Să participe și ea, îs foarte mari cheltuieli în ziua de azi. Eu zic că dacă e o colaborare, merge totul mai bine. Dar dacă unul dă într-o parte, nu mai iese nimica. Părerea mea.”

„Munca începe la șapte jumate. Facem curățenie, că o luăm așa de la început. Facem curățenia prima dată, după aia merg și iau masa, fac mesele pentru bolnavi. Dacă este nevoie de spălătorie, duc rufe la spălătorie și după aceea fac ce trebuie făcut, dus bolnavul la EKG, tomografii, unde este nevoie de asistenți. La 12 se dă masa, din nou, se spală vasele și cu asta, în continuare dacă mai trebuie dus bolnavii pe undeva. Cam așa e o zi de lucru.”

Provenind dintr-o familie cu situație materială modestă, **Persoana 03** a muncit, cum spune ea, la negru chiar și înainte de a termina școala generală.

„Înainte de a termina generala am muncit la negru, am lucrat cu ziua în construcții, am fost plătit cu 50-60 de lei pe zi, programul de la 8 la 18, program de iarnă și vara lucram până la 9 seara.”

În pofida acestor condiții, acum este student în Timișoara, totuși nu crede că asta îi garantează o viață decentă în viitor.

„O viață bună ar însemna ca să ai o sursă de venit, ca să ai un trai decent, ca să trăiești măcar modest. Bineînțeles că dacă vrei să trăiești ca ăia mari care îs cu pretenții, trebuie să ai surse de venit foarte mari, și eu cred că din muncă cinstită nu prea pot să fac lucrul ăsta, numai cu alte lucruri necurate cu care se ocupă în ziua de azi mafioții și ăștia mari.”

Persoana 04 este mulțumită cu atmosfera de la firma la care lucrează, înțelegându-se bine cu colegii, chiar dacă recunoaște că este de etnie romă.

”Când se povestește despre țigani că fac nemernicii, mă simt foarte, foarte afectat că sînt ceea ce sînt. Sînt cred că unicul din firmă, recunoscut, că ceilalți, care sînt bruneți nu au curajul să spună ceea ce sînt.”

Persoana 05 lucrează în construcții, se înțelege bine cu colegii.

„Mă respectă, îi respect, ne înțelegem fain, nu facem diferențe că ăla-i român și eu-s țigan.”

Totuși, și-ar dori ceva mai mult de la viață, o meserie mai ușoară, chiar dacă în domeniul construcțiilor.

„Aș dori să am firma mea personală, ceva cu construcții, ca s-o conduc eu, cum m-au condus alții pe mine. Să fiu un mare patron, să mă îmbogățesc și să dau și la alții. Prima dată aș dori să fac o școală, cum să zic, un curs, să am o diplomă ceva la mână, ceva curs de calificare.”

Persoana 06, student la științe juridice, în momentul de față vinde produse cosmetice, pentru a asigura traiul pentru el și partenera lui de viață cu care s-a căsătorit recent.

„După ce strâng niște bani aș vrea să dau și examenul la barou și să renunț la poliție, asta nu știu sigur, acum sînt derutat, anul trecut m-am și însurat, am avut nunta și vreau să pun în ordine tot ce vreau să fac în viitor, pe primul loc e familia, normal, eu și soția mea, să termine facultatea, și vreau să ne strângem niște bani, să ne cumpărăm și noi o casă.”

Persoana 07, urmînd modelul familiei tradiționale în care meseria se învață de la tată la fiu, lucrează în magazinul părinților de când a terminat școala.

„De vreun an lucrez în magazinul părinților, de când am terminat școala. Deci vindem haine second-hand. Opt ore lucrăm.”

Persoana 08 lucrează la o fabrică de mase plastice de 23 de ani. Din cele povestite reiese că experiența discriminării a marcat-o dintotdeauna la locul de muncă.

„Faci totul, dar nu ajută niciodată. În schimb cei care au mai mult, așa, îs mai protejați, pentru că ei sînt mai albi la față. Se simte, se simte discriminarea. Deci te simți pe pielea

ta, pur și simplu te simți. Nu se spune în față, dar te simți. Și asta mă cam deranjează, și la salar se simte discriminarea asta, și la o primă de acolo, tot, la fel. Deci orice ar fi, tot se simte, se vede. Ar trebui să nu. Nu am lipsuri, nu am concedii medicale, nu am avut întârzieri la locul de muncă, am fost aptă. Dar nici nu vrea să te stimuleze, să-ți mai spună un cuvânt că ai făcut bine, sau că ești bună că faci, nu. Dar în schimb no, asta e, discriminarea n-o să se termine niciodată.”

Persoana 09 lucrează în învățământ ca și profesor de limba romani și învățătoare la programul A doua șansă. Consideră că nu este apreciată în măsura în care ar trebui să fie datorită formării sale profesionale.

„Am dat un examen, în toamnă, pentru posturile vacante, am susținut examenul, l-am luat, rezultatul a fost admis, și ... am devenit suplinitor necalificat.”

Totuși, îi place munca pe care o face, considerând că asta este cel mai important.

„După părerea mea orice meserie este bună, și nu trebuie să ne rușinăm de nicio muncă, nicio meserie, pentru că, cât noi sîntem mulțumiți și satisfăcuți de ceea ce facem și mergem cu drag și cu iubire la lucru, la servicii, nu pot să fie probleme.”

Crede că atât din punct de vedere financiar, cât și din punctul de vedere al relației de cuplu este bine ca amândoi să lucreze pentru venit.

„E foarte important ca într-o familie să muncească amândoi și să aprecieze acest lucru, pentru că dacă femeia ar sta acasă și bărbatul ar merge la servicii, atunci ar putea să intervină unele conflicte din punct de vedere financiar. Și s-ar putea să intre în monotonie relația.”

Persoana 10 este expert pentru romi la primăria comunei unde locuiește, și afirmă: *„ar trebui să fii mândră de ceea ce sînt. Nu cred că contează foarte mult etnia, cel mai bun job este pentru fiecare ceea ce îi place.”*

Persoana 11 lucrează de la terminarea liceului la raionul unui magazin, amintindu-și: *„la început a fost greu, dar apoi m-am obișnuit.”* Pe baza experiențelor de un an jumătate, chiar dacă și-ar dori un loc de muncă mai bun, totuși i se pare că munca de la birou ar fi mai grea.

„Cred ca munca de birou e de zece ori mai grea, pentru că acolo nu lucrezi fizic, dar în schimb lucrezi foarte mult cu gândirea, și dacă ești obosit și o simplă eroare să faci, de cifră te-ai pierdut.”

Consideră că până la urmă o muncă care îi place omului și pe care dorește s-o facă este cea mai bună alegere.

”Nu știu care ar fi cele mai bune meserii, pentru că orice muncă nu-i ușoară. Munca ușoară practic depinde de fiecare om. Dacă-și dorește să facă chestia, și trebuie să aibă și voință, e bine până la urmă, chiar dacă la început e greu, pentru că oriunde e greu până te înveți cum să te descurci.”

În ceea ce privește diferența de gen în materie de munci adecvate, părerea ei este: *„femeia nu poate să lucreze, cum lucrează bărbații în construcții, în mecanică, în diferite treburi. Pentru că no, nu poți spune femeii să ridice ciment sau alte chestii, sau să repare mașină. Dar și femeia poate să aducă venit în casă, ca și bărbatul.”*

Persoana 12 este angajată ca asistent personal cu carte de muncă lângă copilul ei bolnav, din cauza căruia nu-și poate permite să meargă la lucru. În trecut a fost angajată în comerț.

„Am lucrat în comerț, cofetar-bucătar și după ce am făcut întrerupere după primul copil, am primit evidența unui magazin. Am lucrat vro' 13 ani. Nu au fost probleme, deci asta a fost în timpul comunismului, n-au fost probleme de naționalitate, a fost un program foarte greu, începeam la cinci.”

Cu privire la muncile adecvate femeilor, afirmă: *„sînt munci pe care femeile nu le pot face, de exemplu în construcții, așa cum spune biblia, că femeie este mai slabă, deci nu poate toate lucrurile, oricum acuma este mai emancipată femeia, ca și în trecut, se află și în parlament, și la posturi de conducere.”*

Persoana 13 lucrează la un bar din Timișoara, ca barman-ospătar de doi ani, loc în care și-a întâlnit și partenerul de viață. Lucrează mult, dar este mulțumită.

„Nu am avut nevoie de niciun curs de calificare, am fost în probă, m-am descurcat și am continuat să lucrez. programul este de 24 cu 72 de ore, mergem împreună la lucru, picăm pe aceeași tură. Salarul este unul decent. 10 milioane.”

În ceea ce face, e motivată de dorința de a-și împlini visurile legate de familie.

„Doream să ajung să am casa mea, să fiu mare și să am un loc de muncă. Deocamdată nu am reușit să am casa mea, dar facem eforturi mari și sper că într-o zi o să ajungem... Eu și partenerul meu de viață sîntem foarte economi și foarte ambițioși. Și dacă ne punem ceva în gând, de cele mai multe ori am și reușit.”

Persoana 14 lucrează ca ospătar la o pizzerie, și este convins că în oraș are mai multe șanse de a-și găsi un loc de muncă decât a avut acasă în sat. Chiar dacă și-ar fi dorit să devină doctoriță la un moment dat, sau mai apoi să lucreze la poștă, este mulțumită de ceea ce s-a întâmplat fără să fi dorit asta.

„Nu m-am așteptat să lucrez într-o pizzerie. Dar mă-nțeleg bine cu patroana, ea e ungueroaică și m-a acceptat așa pentru că, și ea fiind ungueroaică, e și ea puțin marginalizată, și m-a văzut că no, sînt muncitoare și i-a plăcut. Cu colegii mă-nțeleg bine, și ei sînt unguri, sînt din satele de pe aici, nu știu ce sate, și ei, normal că ne-nțelegem bine, sînt educați.”

Nu este primul ei job. Înainte a lucrat la confecții, apoi la o fabrică de cabluri, și mai târziu la o alimentară la ea în cartier, unde erau mai mulți romi. Pare a fi mulțumită cu toate locurile de muncă pe care le-a avut, încercând să vadă ceva bun în fiecare.

*

IV. PERSOANE BENEFICIARE DE PROIECT CU STATUT INACTIV PE PIAȚA MUNCII

1. Situația familială, condițiile de locuire și munca domestică

Persoana 01 este elev, are 19 ani, necăsătorit, locuiește împreună cu familia într-o zonă rezidențială a Timișoarei, numită „Zona Soarelui” într-o casă compusă din patru camere, bucătărie, baie.

„N-am băgat în seamă ce spune lumea, foarte multă lume zice că sînt țigan, că nu le convine. Majoritatea oamenilor de etnie romă au un suflet foarte bun care ne face să fim mai diferiți față de persoanele din jur.”

„Deciziile le luăm în familie, ne adunăm, vorbim, ne sfătuim. [...] Eu, mama, tata, în general toți. Certurile sunt datorite unor probleme de la școală, niciodată nu e bine ceea ce fac.”

Mama lui este casnică, tatăl lucrează în construcții, de aceea ideea diviziunii tradiționale a muncii în familie i se pare de dorit: *„femeia pregătește, are grijă de curat, de întreținut, face mâncare, iar bărbatul muncește.”*

Persoana 02 este femeie casnică de 43 de ani, locuiește cu familia ei compusă din șase membri în zona periferică a Timișoarei într-un imobil cu trei camere, baie și bucătărie. Casa le-a repartizat-o statul pe vremea lui Ceaușescu, acum o cumpără în rate.

„Eu sînt de etnie romă. Mama a fost de etnie romă, de geambaș, că sînt mai multe rase de romi. Și tata a fost țigan sârbesc. M-am născut în tradițiile de geambași, și pentru că-mi place, merg mai departe cu ele. N-aș fi de acord ca unul dintre copii să-și soț de altă naționalitate.”

Soțul ei lucrează, are un salariu de patru milioane, ea nu are loc de muncă.

„Nu ne ajunge cu situația în ziua de astăzi și cu problemele care sînt, foarte, foarte greu ne descurcăm.”

Are probleme grave de sănătate, și e nemulțumită de cum o tratează doctorii: *„nu m-o băgat în seamă și nici nu a pus mîna pe mine când am intrat înăuntru, la urgență. Oricum, ne discriminează și spun că nu avem nimica, că nu sîntem bolnavi și tăt și tăt feluri de chestii.”*

Persoana 03 este femeie de 45 de ani, locuiește în Timișoara într-o zonă modernă a orașului împreună cu familia nucleară, compusă din ea, soțul și copilul ei. Sunt căsătoriți legal. Consideră că locuința lor este modestă, dar are totuși două camere, bucătărie, baie și hol, dar și o grădină mică. A terminat opt clase și școala profesională. La data interviului ea șomeră este inactivă pe piața forței de muncă.

„Sînt și momente cînd îs mîndră că-s romă, și sînt și momente cînd regret. Unii oameni mai discriminează, știți cum îs. Am fost discriminată și la servicii, am fost și la medici. Am avut probleme și cu medicul de familie, și ar trebuit să-l schimb, cum se zice, pentru că îmi discrimina copilul, tăt timpul zicea că e țigan.”

Își amintește de vremurile cînd avea loc de muncă.

„În trecut era așa: mă trezeam dimineața la cinci, pregăteam pachetul pentru copil la școală, mă-mbrăcam, mă duceam la lucru, lucram opt ore, altădată stăteam și peste program, ore suplimentare. Veneam acasă, no, cu soțul, făceam de mîncare.”

Soțul ei muncește în prezent în construcții: *„el nu prea are program stabil la muncă, mai e cînd stă opt ore, îi cînd stă 12, sînt zile cînd pleacă dimineața și vine poate seara, deci în construcții lucră și el cît poate, și mai ales cu soțul-s probleme cînd e vreme nasoală, ploaie, ninge, pentru că îs foarte puține lucrări atunci... Soțul din păcate are și el probleme cu inima, ca și copilul, că de la el a și moștenit, cum au spus la doctor.”*

După cum afirmă, muncile casnice le face mai ales ea, dar *„dacă e iarnă, mă mai ajută pentru că lucră foarte puțin, în schimb dacă e cald, pleacă dimineața și vine poate seara.”*

Persoana 04 este femeie de 36 de ani, locuiește în Kuntz, o comunitate de romi din Timișoara cu mama, tata și trei frați, în apartamentul părinților ei de trei camere, pentru că nu își permite să stea singură. Este necăsătorită: *„Nu-mi permit să fac familie, mi și frică, nu știm în ziua de astăzi, se aruncă un copil și rămâi cu el și ce fac, cum îl cresc? Trebuie să mă gîndesc la ziua de mâine, că trebuie, pentru ziua de mâine, nu pot să bat joc de mine și de copil.”*

Ea are zece clase și meseria de lăcătuș. A lucrat la o tâmplărie, și apoi la o fabrică de piele, dar la data interviului, din cauza închiderii fabricii, este șomeră. A făcut două calificări, una în cadrul fabricii de piele unde a lucrat, cealaltă la un curs de coafor inițiat pentru șomeri.

Comunitatea este descrisă de către ea astfel.

„Mulți de aici se luptă zi cu zi pentru a avea ce mânca a doua zi, însă într-o altă parte a comunității sunt persoane înstărite, care nu prea intră în contact cu ceilalți. Noi nu avem apă curentă, nu este, ne aducem.”

Tatăl ei a lucrat 35 de ani, acum este pensionar, are 72 de ani, are patru clase făcute. Mama ei tot patru are, dar ea n-a lucrat niciodată, a fost casnică: *ne-o crescut pe noi, o crescut animale, cam asta.”* Cei doi frați nu au loc de muncă, în schimb fiecare are nevastă și copii. Sora ei lucrează ca și bucătăreasă (*„o făcut cursuri acolo, acolo a terminat și s-o angajat acolo. Au zis că e harnică și muncește și s-o angajat. Nici bărbatul ei nu lucră, nu lucră nimeni și are un băiețel la școală și nu duc prea bine că într-o cameră de cămin stă.”*)

În primul rînd își dorește să aibă casa ei, și să aibă un soț care ține la ea, și un copil sau doi.

2. Educația școlară și familială și munca cu educația copiilor

Persoana 01 este elev și spune: „școala este necesară, trebuie urmată.” Experiențele sale școlare au fost schimbătoare.

„La început m-au cam ocolit la școală, iar acum totul este bine, că sînt o persoană bună și au încredere în mine. Profesorii au fost înțelegători, nu au făcut diferențe între persoanele rome sau români. M-am dus acolo că îmi place foarte mult să gătesc. Dar am vrut să mă duc și în poliție, sau să mă fac frizer.”

Persoana 02 s-a măritat, dar nu legal, la 16 ani, de aceea a abandonat școala când era în clasa a noua. De acum cinci ani a făcut un curs de asistent sanitar, reușind astfel să recupereze ce a pierdut. Faptul că apreciază educația școlară, se reflectă și în modul în care gândește despre școlarizarea copiilor săi.

„Am fost foarte mândră de etnia mea, mai ales pentru că copiii merg la școală și la facultate și sînt toți declarați romi... Am fost cea mai fericită mamă când a intrat băiatul la liceu, că a intrat la un liceu destul de bun, la Liceul Economic. Aia a fost cea mai fericită zi din viața mea.”

Persoana 03, după opt clase a făcut o școală profesională, lucru cu care, pe vremuri, s-a putut descurca.

„Pe vremea noastră era de zece ori mai bine ca și acum, pentru că eu am făcut profesională și înainte de a fi cu soțul chiar am avut un loc de muncă din profesională, croitoreasă. Deci pe vremea aia se oferea și post de muncă și tot. Acum nu prea, se găsește foarte greu.”

Consideră că școala „trebuie să-i ofere copilului un drum în viață. Adică să-l facă să-și găsească drum, adică o meserie sau ceva ce place lui să facă pe viitor,” iar importanța educației familiale constă în faptul că părintele „îi explică copilului lucrurile care trebuie să îi deschidă mintea.”

Persoana 04 are zece clase și o diplomă de lăcătuș, dar nu a practicat această meserie, pentru că i s-a părut grea. Ca și alternativă, a făcut un curs de coafură, și unul de cusătoare. Explicând de ce pe vremuri a abandonat școala, își amintește:

„După cele zece clase o venit Revoluția și n-am mai putut să mai merg la școală, că erau fetele îmbrăcate așa, erau șmecherite deja și eu n-aveam bani să mă îmbrac așa. N-am mai vrut să merg la școală din cauza asta.”

Consideră că părinții trebuie să-și crească copilul în așa fel încât să-i asigure minimul necesar, și să nu-l necăjească cu problemele pe care le au.

„Părinții trebuie să-l crească pe copil cum trebuie, nu să-l chinuie. Copiii să fie îmbrăcați, să fie mâncați, să nu se gândească că nu au una sau alta. Deci chiar nu merită să-i chinui, că ei nu sînt vinovați.”

3. Statutul ocupațional și muncile pentru venit

Persoana 01 și-ar dori „o meserie bănoasă și care nu necesită chiar atîta școală, cum este cel de bucătar.” Își propune să plece să lucreze în străinătate, dar nu este convins că o să-i reușească prea bine.

Persoana 02 în trecut a lucrat în Spania, fiind plecată pentru un an. A muncit și pe câmp, dar și la un spital de neuropsihiatrie.

„Am și de acolo diplomă.”

Persoana 03, croitoreasă în trecut, de patru luni este șomeră, dar nu explică această situație a ei cu lipsa ofertelor locurilor de muncă din acest domeniu.

„Ca croitoreasă am avut oferte foarte multe și puteam ieși în particular. Deci nu duc lipsă de oferte, dar aș vrea să fac altceva.”

Persoana 04, în schimb, este șomeră pentru că fabrica la care lucra a dat faliment și pentru că nu și-a găsit nimic de lucru de atunci, chiar dacă caută în permanență.

„Mă duc și bag câte un CV pe aici, pe colo, să caut, cam atît. Și am avut dreptul la un curs, m-am înscris la coafură-frizerie, au spus că n-au fonduri, deci am rămas ceea ce ne-au lăsat ei să facem, coafură. Mie nu prea-mi place că e cam greu, dar e bună că și asta am învățat-o.”

Totuși, nu ar mai dori să lucreze ca și cusătoare, de aceea, într-un fel, se bucură că fabrica a dat faliment.

„Oriunde te duci la cusut, totul îi pe bandă, și se trage la bandă extraordinar. Deci prin ce am trecut, nu mai vreau, că știu ce îi. E groaznic, n-ai putut să te duci și să bei un pahar de apă, nu. Și ți-o dat o normă ca să nu poți s-o faci. Erai sclav, și era groaznic. Și ai fost tot timpul stresat: ”Să fac, să fac, să fac!” De multe ori ai preferat să nu te duci să bei apă, sau să mergi la baie, nu te-ai dus. Deci chiar așa ..., sclav se poate numi, și asta e bătaie de joc de om, eu asta zic. Eram obosită și psihic, de nervi. Eram terminată, trebuia când plecam de la lucru să mă culc. Dacă aveam familie, nu știu ce făceam. Dacă stăteam mult și dacă nu dădea faliment, cred că ajungeam foarte stresată.”

Asta însă nu a fost primul ei loc de muncă. A mai lucrat timp de șapte ani la o tâmplărie, unde, de asemenea a trebuit să muncească foarte mult, motiv pentru care a plecat de acolo.

„Prima dată lucram opt ore, după aia 12 și după aia și 20, cât o avut el de lucru, deci n-am mai mers acasă. De multe ori lucram și stăteam și mă gândeam și o întrebam pe colega, Eu am mai fost acasă? Ajungeam să pun întrebarea asta, că numai știam, pentru că lucram de zi până seara, și nu mai știam. Așa de obosită mă simțeam, că nu știam dacă am dormit două zile, deci așa, așa întrebam.”

Până la urmă concluzionează într-un ton pozitiv, care denotă încrederea sa de sine: *„oriunde am lucrat, totdeauna am fost apreciată. Pun suflet în ce fac, și chiar mă enervează dacă văd că nu fac bine, eu mă consum așa, nu știu. Și de aia acuma vreau să fac frizeria.”*

***

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Persoanele intervievate și observate prin cercetarea noastră calitativă formează o ‘colectivitate’ în sensul că ele împărtășesc o serie de caracteristici sociale (chiar dacă nu se cunosc și nu se întâlnesc, și chiar dacă sunt afectate de ele în grade diferite), cum ar fi: condiții socio-economice precare, locuirea în spații marginalizate în sens social și/ sau geografic, educație școlară redusă, lipsa locurilor de muncă stabile și/ sau munci prestate în economia informală. Cele câteva excepții cu un statut social/ educațional/ ocupațional mai bun sunt cazuri de persoane care la rândul lor provin din astfel de condiții și prestează munci în instituții/ poziții sau proiecte dedicate comunităților de romi nevoiașe. Nu în ultimul rând (chiar dacă trăiesc în locații diverse și se conformează unor norme culturale diferite), persoanele întâlnite de noi prin cercetare devin o colectivitate pentru că sunt percepuți ca “romi” de către lumea exterioară lor (termenul fiind folosit pentru a desemna o entitate presupus omogenă care trăiește în sărăcie), și pentru că se confruntă cu fenomenul discriminării structurale în diversele domenii ale vieții (ceea ce conduce la faptul că marea majoritate a romilor trăiește în sărăcie, rata de ocupare în rândurile lor este mai redusă decât la nivel național, și mulți dintre ei cu studii superioare nu-și găsesc locuri de muncă adecvate pregătirii lor).

Colectivitatea de romi astfel înțeleasă este conectată la mediul său mai larg în cel puțin două feluri: în cazul familiilor de romi care trăiesc dispersat în localități, în vecinătăți mixte din punct de vedere etnic sau chiar dominate de populația majoritară, relația cu lumea externă este susținută direct și nemijlocit de către individ/ familia nucleară; în cazul celor care trăiesc în colonii, ghetouri sau comunități (etnice) relația cu mediul mai larg este mediată de grupurile proprii de romi (care uneori sunt familii extinse sau rețele ale relațiilor de rudenie). Severitatea izolării de restul lumii este un alt factor care produce și menține diferențe în interiorul colectivității de romi studiate, de aceea am și făcut distincție între colonie, ghetou și comunitate de romi. Toate aceste structuri rezidențiale sunt în unanimitate sau în mod predominant locuite de persoane care se (auto)percep drept romi, “colonia” și “ghetoul” fiind compacte, iar “comunitatea” referindu-se la un grup de oameni care, într-o localitate, poate forma un sâmbure mai compact, dar poate avea membri recunoscuți care trăiesc în alte zone ale localității. La rândul său, distincția între colonie și ghetou am făcut-o în funcție de gradul de izolare/ exclusiune/ sărăcie a grupurilor de romi care le compun.

În acest capitol final al Raportului, de Concluzii și recomandări, într-un prim pas vom caracteriza sintetic factorii care afectează poziționarea pe piața muncii a persoanelor investigate, dar și experiențele lor din domeniul muncii, iar într-un al doilea pas formulăm recomandări privind politicile publice și proiectele dedicate romilor.

Spațiul rezidențial/ vecinătatea

Cercetarea noastră a demonstrat că persoanele de etnie romă care trăiesc în ghetouri, colonii sau comunități etnice (distincția referindu-se la diferența între aceste spații rezidențiale în funcție de gradul lor de izolare față de restul localității și în funcție de nivelul lor de sărăcie generalizată) în percepția lor despre sine înglobează elemente identitare atribuite mediului lor

imediat (care include tipul familiei și condiția socio-economică a acesteia, dar și vecinătatea și rețelele de relații formale și informale aferente).

Identificarea prin acești factori înseamnă (și) că persoanele respective își proiectează viața (de exemplu alegerea unei școli, sau unui loc de muncă, sau unei relații sociale) prin filtrul modului în care se auto-definesc ca și aparținători la un anumit mediu. De aceea ele sunt foarte importante, și în marea majoritate a studiilor de caz am dedicat câte un capitol caracterizării vecinătății, iar experiențele muncii le-am privit (și) în contextul statutului familial și situației locative ale indivizilor. Cu cât mediul lor de rezidență este mai izolat de restul lumii, și cu cât mai pregnantă și împărtășită este stigmatizarea (etnică/ rasială) a acestuia, oportunitățile lor de a găsi un loc de muncă decent este cu atât mai scăzut, iar contactele lor cu piața muncii din economia formală sunt cu atât mai sporadice.

Astfel de spații rezidențiale se formează ori spontan (și într-o anumită măsură în mod voluntar, chiar dacă această alegere este determinată de constrângeri) datorită faptului că oamenii se mută în aceste locații căutând resurse ale traiului și/ sau locuri unde viața costă cât mai puțin, sau unde rețelele informale funcționează ca o plasă protectivă de suport reciproc; dar ele se pot crea și prin măsuri administrative de evacuări din alte părți ale localităților și relocări ai familiilor de romi cu scopul tacit sau explicit de a-i exclude din spațiul considerat “adecvat” al orașului/ satului.

Spațiile rezidențiale pot fi atât sursă a solidarității, protecției și sprijinului reciproc, cât și a sărăciei, competiției asupra resurselor elementare sau chiar a exploatării. În unele cazuri, acțiunea în grup a celor din colonie rezultă în soluționarea problemelor cu care aceasta se confruntă (de la lipsa actelor de identitate, prin accesul la vaccinuri, până la dezvoltarea infrastructurii locale). Acest lucru trebuie recunoscut chiar dacă observăm că familiile care locuiesc în vecinătăți mixte, deci nu în colectivități compacte de romi, au un nivel de viață mai ridicat (lucru pe care și-l pot permite din moment ce optează să locuiască acolo și nu se mută în locațiile deprivatate, dar mai ieftine ale localității). Alteori, în ghetoul bazat pe dependența reciprocă, mulți ajung la mila unora și devin sclavi sau servitori loiali ai celor din urmă. Oricum ar fi, structura și așezarea mediului imediat contribuie la formarea unei anumite configurații a relațiilor interumane, printre altele determină accesul la locuri de muncă sau în general la diverse resurse, bunuri și servicii.

Condiții de locuire

Oamenii din colonii sau ghetouri de obicei stau în imobile de un singur nivel la marginea orașului sau satului, ele fiind locuințe singulare sau formate din mai multe apartamente. La rândul lui, fiecare imobil de acest fel este compus dintr-o singură încăpere, cu un WC comun amplasat undeva în curte (care însă poate și lipsi în ghetouri). Aceste locuințe supra-aglomerate sunt amenajate cu un mobilier strict necesar. Au televizor și frigider (în măsura în care sunt conectate la curent electric, lucru nu neapărat asigurat în ghetouri), și desigur câteva paturi, un dulap de obicei multifuncțional, o sobă (de obicei) pe lemne și o masă. Covoarașele sau alte accesorii (cum sunt aranjamentele florale din plastic sau hârtie) sunt expuse aici după gustul femeilor.

La rândul lor, persoanele din comunitățile de romi studiate (de la sate sau orașe) locuiesc în apartamente de blocuri sau în case familiale cu mai multe încăperi și conectate la utilități elementare (cum ar fi apa sau chiar gazul).

De obicei, între case și/ sau apartamente există un spațiu de tip curte unde adulții și copiii socializează între ei de multe ori împreună, deci fără a diferenția între locurile speciale pentru copii sau cele doar ale adulților. Lipsa spațiilor personale și ale intimității în jurul locuințelor, dar mai ales în interiorul lor face ca granița între viața personală și cea publică a indivizilor să fie invizibilă, iar controlul social să fie mai intens.

Chiar dacă majoritatea caselor vizitate au fost conectate la utilități, în multe locații s-a observat că în momentul cercetării ele erau tăiate de la alimentarea cu gaz sau curent electric, din cauza neplății datoriilor. Condițiile sărace ale locuirii desigur au impact asupra posibilității copiilor de a-și pregăti temele de casă, dar și asupra șanselor de recreere și odihnă ale adulților (sau asupra reproducerii forței lor de muncă).

Statutul familial

Mulți dintre locuitorii coloniilor, ghetourilor sau comunităților studiate sunt rude între ei, familia extinsă de multe ori suprapunându-se cu rețelele informale care întretes toată colectivitatea. De obicei, familiile extinse își împart hrana și hainele între membri lor, sunt resurse și canale ale informațiilor despre școli, locuri de muncă etc, și sunt consultate de indivizi în luarea unor decizii importante.

În astfel de spații locative, dominate de relații de rudenie, toți au același stil de viață, traiul lor fiind marcat de probleme și neajunsuri similare (educația școlară redusă, lipsa locurilor de muncă și veniturilor stabile, condițiile precare ale traiului dus în spații aglomerate). Și datorită situației în care trăiesc, în care întrajutorarea și sprijinul reciproc sunt vitale, familia ocupă un loc deosebit de important în viața acestor oameni. Cel care este la necaz nu este părăsit, fiind susținut de toți membri familiei extinse în diferite moduri (cu alimente sau cu bani, sau prin a avea grijă reciproc de copiii altora, atunci când este nevoie, când, de exemplu, ambii părinți au ocazia să meargă undeva la muncă, dar mai ales printr-un sprijin moral).

Condițiile lor economice și destinele lor fiind marcate de elemente comune, nu este de mirare că și concepțiile femeilor și bărbaților din aceste spații rezidențiale despre ordinea de gen 'normală' (despre rolul femeii și bărbatului, despre relațiile de gen în familie, sau despre muncile casnice și luarea deciziilor) se formează după același tipar. Modelul familial patriarhal, care favorizează bărbații în sfera domestică/ privată – chiar dacă și femeile aduc venituri în casă (în unele cazuri acestea fiind mai stabile datorită faptului că ele sunt angajate) – este cel mai predominant în aceste colectivități.⁴ Totuși, în majoritatea cazurilor, referirea la principiul

---

⁴ De menționat aici că acest mod de organizare domestică nu este caracteristic romilor, și nu este nici măcar caracteristic familiilor care trăiesc în sărăcie și/ sau au educație redusă. Patriarhatul (atât în domeniul casnic, cât și în cel public) corespunde unei ordini sociale mai largi care favorizează ocupanții rolurilor masculine, fiind un regim de gen care transcede granițele între categorii sociale sau chiar și regimuri politico-economice. Totuși, în condiții precare (cum ar fi lipsa apei, curentului, gazului, aparatelor electro-casnice etc), patriarhatul pune mult mai multe

reciprocității (oricum s-ar înțelege și pune el în practică) este centrală, fiind considerat drept cheia unei vieți familiale bazate pe înțelegere.

Împrumuturile de obicei sunt gestionate de mamele familiei, care uneori sunt dispuse să considere alte mame ca și achitate de datorie cu o masă gătită împreună. În general deciziile importante le discută în familia mică, dar dacă nu se ajunge la o concluzie, discutarea problemei se extinde la următorul nivel de rudenie, ajungându-se câteodată cu ea la nivelul familiei lărgite.

Persoanele intervievate au afirmat că de obicei femeile au încredere în capacitatea de gândire și acțiune a soților, se retrag din dispută și cedează puterea de decizie bărbatului sau bătrânilor. Cele mai multe persoane vizitate și intervievate au declarat că se simt norocoși că au reușit să-și formeze și mențină familia, căreia îi acordă o valoare majoră și pe care o resimt ca o sursă a optimismului lor, și și din acest motiv sunt dispuse să mai lase de la ei cu ocazia unor neînțelegeri casnice.

Educația școlară

Rezidenții coloniilor sau ghetourilor amintite, tocmai datorită izolării și sărăciei acestor spații sociale, au o educație școlară redusă, ceea ce la rândul ei reduce șansele ocupării unui loc de muncă stabil și bine plătit. Cercul vicios al influențării reciproce dintre șansele educației și ocupării este unul dintre mecanismele care reproduce prin cumulare statutul de dezavantajat la granița dintre diferite generații.

Marea lor majoritate având o istorie de viață marcată de slabă participare școlară (fără nicio clasă, sau câteva clase primare terminate), reproducând astfel destinul părinților lor, persoanele din aceste colectivități doresc să-și vadă proprii copii depășind traiectoriile prescrise de sărăcie. Ele percep importanța școlii atât în raport cu trecutul propriu („să nu fie ca noi”), cât și față de viitor („copiii să învețe carte” și/sau „să învețe o meserie din care să poată trăi altfel”). În acest sens, nimeni dintre cei intervievați nu a făcut diferențieri între fete și băieți, considerând că indiferent de sexul lor, toți ar trebui să facă școală. Așteptările lor față de copii, deci, aparent, nu sunt influențate de gândirea lor mai tradițională privind diviziunea muncii casnice (pe care însă o susțin și față de copii). Totuși, în practică, de la o anumită vârstă fetele și băieții urmează direcții educaționale diferite, lucru explicat și prin diferențe fiziologice, cum ar fi „puterea” sau „forța”.

În cazul lor, posibilitatea/ obligația femeii de a merge la școală, sau de a avea un loc de muncă și venit prin care să-și întrețină familia, nu induce schimbări în viziunea despre ordinea de gen domestică. Considerarea familiei ca valoare centrală susținută în condițiile unei vieți precare în care întrajutorarea (materială și morală) între membri familiei extinse este crucială, revine în percepțiile lor despre educație. Poate și pentru acest motiv, în cazul femeilor mariajul este o alternativă la continuarea educației școlare sau la parcurgerea unei cariere profesionale. Mamele de azi (la rândul și vremea lor căsătorindu-se la vârste fragede) își doresc ca fetele lor să nu se mai mărite timpuriu, dar această dorință nu contestă deloc importanța atribuită familiei și rolului

---

□i grele povare pe umerii femeilor decât în cazul celor care trăiesc în condiții mai favorabile. De aceea, □i acest fenomen trebuie interpretat la intersecția dintre mai mulți factori ale diferențierii, cum ar fi genul □i statutul social.

maternal în viața unei femei, ea percepându-se și fiind percepută în primul rând prin atribuțiile sale casnice, de soție și de mamă.

În raport cu nivelul lor de școlarizare, în fața provocărilor zilei de azi (de la obținerea carnetului de șofer, prin emigrarea din țară, până la reorientarea pe piața muncii), eventual în momentul în care în familie nu mai sunt copii mici, marea majoritate a persoanelor intervievate își doresc să-și continue studiile la „Șansa a doua”, sau la „Fără frecvență”, sau cei care au opt clase, la cursuri profesionale (în primul rând de bucătar, de coafor/ frizer, mecanic auto, sau asistent medical). Poate datorită și vârstei și datorită familiilor/ parentale nimeni nu-și propune să ajungă la nivele educaționale mai înalte sau să acceadă la alte tipuri de meserii, chiar dacă își doresc ca fetele sau băieții lor „să aibă meserii mai domnești”, cum ar fi cea de medic sau contabil.

Chiar dacă recunosc importanța educației școlare (prin care cineva dobândește abilități de a se descurca în viață), persoanele din aceste colectivități accentuează în mod pregnant nevoia de a însuși valori centrale (legate de relațiile inter-umane) în cercul familiei. Toți oamenii intervievați consideră că lipsa educației școlare este marele lor impediment spre o viață mai bună, de aceea încearcă să-și îndrume copiii să frecventeze școala pentru a le asigura cel puțin o șansă de a avea un alt fel de viață, o viață mai puțin săracă. Ei spun că deși știu că există și alte metode de îmbogățire, cum ar fi furtul sau păcăleala altora, ei refuză să recurgă la astfel de metode. Invocă mereu grija lui Dumnezeu pentru ei și copiii lor, unii dintre fiind credincioși (penticostali) practicanți.

Experiențele muncii

a. Muncile accesibile romilor

Toate persoanele din colectivitățile studiate afirmă că ne-șansele lor în domeniul muncii pentru venituri sunt legate de slaba lor participare școlară din trecut. Discriminarea o percep în termenii discriminării personale. Dacă nu au astfel de experiențe, afirmă că nu au fost tratate inegal din cauza etniei lor la locurile de muncă. Ele nu conștientizează fenomenul discriminării structurale, care le exclude de pe piața muncii (sau de la muncile stabile și bine plătite) în continuarea situației lor materiale precare, moștenite inter-generațional (care la rândul ei se generează datorită excluziunii sociale a romilor ca și grup și din cauza prejudecăților anti-țigănești).

Majoritatea persoanelor intervievate au relatat că părinții lor aveau locuri de muncă în perioada socialismului, dar că ele erau prost plătite și cu prestigiu social redus. Tradiția muncii prestate la companii de salubritate, sau în construcții sau în diverse ramuri ale industriei grele se lega de nevoia forței de muncă necalificate în aceste domenii. Odată cu colapsul acestor ramuri economice (și fenomenul privatizării), în economia formală a dispărut și această nevoie, ea mai supraviețuind în economia informală (unde angajatorii plătesc puțin pentru muncile prestate și nu plătesc impozite către stat). Această restructurare a pieței forței de muncă a rezultat în creșterea numărului șomerilor de lungă durată și în intensificarea migrației transnaționale economice motivată de căutarea resurselor de trai. Pentru multe familii venitul stabil s-a redus la diferitele tipuri de beneficii sociale (printre ele ajutorul social în dreptul căruia beneficiarul trebuie să

presteze muncă în favoarea comunității, sau alocația de copii, sau ajutorul de încălzire etc) toate fiind afectate în mod drastic de curenta criză economică. Ceea ce privește meseriile tradiționale ale romilor, ele de mult nu se practică la scară largă sau obiectul lor (cum este cazul comerțului) s-a schimbat radical, dar oricum ele nu pot fi competitive pe o piață dominată de produsele relativ ieftine ale companiilor transnaționale.

În condițiile lor de trai caracterizate de multe lipsuri și neajunsuri materiale – strict legat de dorința de a avea un loc de muncă care să le asigure o viață mai bună – cele mai multe dintre persoanele intervievate afirmă că a trăi bine înseamnă (pe lângă sănătate) să aibă bani. Nimeni nu-și dorește să fie bogat, ci doar să ducă o viață modestă acceptabilă, „*ca toți oamenii*”, față de care, desigur, caută în permanență diverse surse de venituri. Cerșetoria sau furtul în ochii marii majorități sunt practici inacceptabile din punct de vedere moral, sau cel puțin sunt considerate drept soluții practice ultime într-o lume în care toți se descurcă cum știu și în care „*cei care fură mult nu sunt prinși și pedepsiți*”, dar „*cei care fură o găină fac pușcărie*”, și înainte de toate ca și instrumente prin care se asigură supraviețuirea în sărăcie.

b. Muncile femeilor și bărbaților

În general, bărbații din orașe care au loc de muncă sunt angajați în domeniul construcțiilor, lucrând de dimineață până seara. Cei care nu au un loc de muncă stabil, pleacă de dimineață în căutarea unor munci ocazionale. Femeile se îngrijesc de curățenia locuințelor, de spălatul rufelor, de gătit, și de copii sau bătrâni. În cazul coloniilor, la treburile de pe lângă case, ele de multe ori se organizează și ies la lucru împreună pentru curățirea curții sau pentru a ajuta bărbații dacă e nevoie, în acest caz una dintre femei stă cu copiii celorlalte. Ele au un rol important în păstrarea sau instalarea calmului și înțelegerii în familie și în vecinătate, învățând de la bătrâne cum să-și păstreze casa, familia și bărbatul lângă ele și lângă copiii lor.

Vorbind despre muncile domestice, mulți intervievați au făcut distincție între muncile gospodărești (efectuate într-un sistem al diviziunii muncii) și muncile casnice (în mod predominant considerate a fi obligația, dar și teritoriul privilegiat al femeilor, unde ele pot să aibă satisfacții particulare).

Totuși, am întâlnit și colonii unde majoritatea femeilor au lucrat în trecut, sau lucrează și acum pentru venituri. Acolo, în comparație cu bărbații care lucrează ca zilieri, ele sunt/ au fost angajate la fabrici, în magazine sau pe șantiere. În pofida istoriei lor pe piața muncii, în momentul în care nu mai lucrează, se auto-definesc drept casnice, și nicidecum șomere. Acest lucru demonstrează cât de adânc este înrădăcinată în gândirea lor concepția conform căreia femeia întotdeauna se definește prin rolurile ei domestice, atât în cazul în care nu a lucrat niciodată pentru venituri, cât și în cazurile în care ea contribuie la bugetul familial. Un alt aspect care diferențiază femeile și bărbații din aceste colectivități este dorința de a schimba ceva în cariera lor profesională: femeile povestesc mai des despre idealurile lor, sau despre voința de a-și schimba locul de muncă. Majoritatea persoanelor invocă probleme de sănătate care afectează cel puțin un membru al familiei. Femeile angajate au asigurare medicală, bărbații lor fiind co-asigurați pe seama lor. Probabil și din acest motiv (de multe ori apelând la medici), cei mai mulți dintre ei – întrebați fiind despre muncile cele mai bine plătite – menționează cazul doctorilor.

c. *Muncile de la sate și orașe*

În ceea ce privește diferența dintre muncile de la sate și cele de la orașe, cei din mediul rural afirmă că de pe o zi pe alta se descurcă mai ușor din punct de vedere material (dar foarte puțini au, totuși, o bucătică de grădină sau animale, adică resurse care le-ar putea facilita subzistența). „*Abilitatea de a se descurca*” în sate ține totuși mai degrabă de trecut, căci azi tot mai mulți dintre cei care au terenuri agricole lucrează cu mașini și au tot mai puțină nevoie de forță de muncă brută. De asemenea, chiar și cei din satele aflate în proximitatea orașului azi au dificultăți în accesul la transportul în public (de aceea pentru cei mai mulți naveta la oraș pentru a continua școala după cele opt clase terminate pe plan local este imposibilă).

Romii din colectivitățile orășenești susțin că mediul urban le oferă mult mai multe posibilități de lucru, ceea ce este relevant mai ales în cazul orașelor mari, unde după 1990 au apărut noi firme sau unde construcțiile sau alte domenii le pot oferi cel puțin munci ocazionale. De menționat că pentru romii cu posibilități reduse, informațiile despre locuri de muncă accesibile circulă și sunt accesibile prin rețelele lor informale. Acest lucru denotă nu neapărat și doar că ei nu au cunoștințe despre cum se caută un loc de muncă și cum se utilizează sursele formale de informații, ci și că nu au încredere în cele din urmă, se tem de umilința/ refuzul experimentat de atâtea ori în relație cu instituțiile oficiale și nu au contacte/ relații în alte sfere de influență decât ale lor. De aceea agențiile județene pentru ocuparea forței de muncă au probleme în relaționarea cu ei, și nu succes în proiectele lor dacă nu colaborează cu organizații civice pentru romi care au contacte directe și capital de încredere în comunități.

d. *Muncile copiilor*

Datorită constrângerilor materiale ale familiilor, dar și modului în care viața de zi cu zi se organizează într-o familie extinsă, copiii din colectivitățile investigate încep activitatea lor economică la o vârstă mai mică decât alții din generația lor ai căror părinți le pot asigura condiții socio-economice mai privilegiate.

Băieții de multe ori își însoțesc tații sau frații mai mari la muncile ocazionale aducătoare de venituri (sau își caută ei de lucru), iar fetele au datoria de a avea grijă de frații mai mici sau de a-și ajuta mamele în treburile casnice (sau își întemeiază familie separată). Aceste □opțiuni□ se cristalizează ca și reacție la situația familiilor lor originale, fiind motivate de părăsirea statutului de copil într-o familie cu foarte mulți membri. Pe lângă dificultățile acestor obligații, constrângerile de acest fel au și un efect asupra copiilor pe care aceștia îl percep ca și ceva pozitiv: îi maturizează mai devreme, generează în ei sentimentul independenței și le oferă în comunitate beneficiile simbolice ale statutului de adult (astfel de funcții fiind îndeplinite și de instituția mariajului timpuriu, mai ales în cazul fetelor).

e. *Munca în străinătate*

Romii care trăiesc în sărăcia profundă a ghetoului izolat în mod tranșant de restul lumii nu au șansa să-și încerce norocul în străinătate nici din cauza lipsei banilor, dar nici din cauza lipsei contactelor care le-ar putea facilita acest lucru.

În rândul oamenilor din colonii sau comunități funcționează atât fenomenul migrației individuale, cât și al celei în grup. Oricum ar fi, indivizii întotdeauna merg pe urma unei rețele

informale de cunoștințe și/ sau rude, fiind deci elemente ale migrației în lanț. Și oricum ar fi, migrația transnațională în cazul lor este una economică, mai precis de subzistență, ei fiind motivați de căutarea unor surse de venit în condițiile în care piața muncii de acasă oferă tot mai puține și sărăcicioase posibilități chiar și pentru supraviețuirea de pe o zi pe alta.

Acest tip de migrație nu neapărat este o alternativă radical diferită față de opțiunile accesibile în țara de origine, dar aduce mai mulți bani pentru aceleași tipuri de activități. În marea majoritate a cazurilor, migrația are un caracter temporar și ciclic, de multe ori sezonier, atât pentru că o parte a familiei persoanei care emigrează rămâne acasă, cât și din cauza statutului său de imigrant semi-ilegal în țara de destinație. Semi-ilegalitatea constă în faptul că foarte mulți imigranți de acest fel doresc să rămână acolo mai mult decât numărul de luni permise fără surse de venit stabile și condiții de locuire adecvate, dar nicidecum nu înseamnă că ei ar fi infractori. Riscul de infraționalitate crește datorită faptului că rețele transnaționale de trafic uman se infiltrează în rețelele migraționale ale oamenilor, sau chiar ajung să le coordoneze cu scopul de a le exploata prin implicarea lor în munci cum ar fi cerșetoria sau prostituția organizată. De asemenea, acest risc devine realitate și în funcție de modul în care organele de siguranță din țara de destinație permit în mod tacit sau chiar complice (cel puțin pentru o vreme) constituirea taberelor ilegale sau practicarea acestor munci.

Printr-o astfel de migrație, persoanele în cauză schimbă perioadele de șomaj de acasă cu perioadele muncilor ocazionale din străinătate, sau înlocuiesc muncile de pe piața neagră domestică cu cele din economia informală din străinătate. Dar o astfel de migrație (cu puține excepții) nu înseamnă îmbunătățirea de fond a condițiilor de viață și creșterea siguranței traiului, căci în străinătate ea implică locuirea în tabere improvizate, iar acasă nu produce schimbări structurale în starea materială și statutul social al persoanei și familiei sale. Mai mult decât atât, precum ne arată recentele expulzări în masă a romilor din Franța, chiar dacă asta promite o anumită sumă pentru cei întorși acasă, această migrație implică și creșterea insecurității și stigmatizării celor implicați. Cercetarea noastră a arătat că cei expulzați din Franța nu neapărat primesc sumele compensatorii promise, se simt păcăliți de birocrăția instalată între cele două state, și neavând alternative, se pregătesc să-și încerce norocul în continuare pe această cale.

Concluzii finale

Accesibilitatea la și opțiunea pentru anumite munci ale diverselor categorii sociale sunt determinate de factori macro-structurali, printre ei sistemul economic și regimul politic al unei țări (inclusiv politicile de ocupare guvernamentale și cele ale firmelor și companiilor private sau de stat); mediul rezidențial, condițiile locuirii și situația socio-economică a familiei din care cineva parvine; și ofertele sistemului educației școlare.

Trecerea de la industria socialistă etatizată și agricultura colectivizată, la o economie de piață și o societate post-industrială a lăsat multe categorii sociale (printre ele multe persoane de etnie romă) în șomaj structural de lungă durată, motiv pentru care ele nu pot fi câștigătorii competiției capitaliste oricum inegale. Politica socialistă față de romi alimentată de dorința de a-i asimila cultural și de a le folosi forța de muncă slab calificată, precum și tendințele de azi care îi exclud pe romi de la în general reducele șanse de angajare și le reamintesc că rămân țigani

nedorii chiar dacă optează pentru integrare, îi lasă în discrepanța dintre semi-integrarea structurală și non-acceptarea culturală. Acesta este un fenomen care cu siguranță are efecte și asupra șanselor lor de poziționare pe piața muncii.

Pe lângă acești factori macro-structurali, micro-capitalul economic, social și cultural al oamenilor (prin care ei trebuie să se descurce în viață) structurează alegerile lor făcute în domeniul muncii.

Bugetul familial, relațiile lor informale și formale, precum și bagajul lor educațional sunt elemente care prescriu cadrele generale în care ei ca și persoane sociale se mișcă și au acces la anumite munci și nu la altele. La rândul lor cele din urmă reproduc capitalul lor disponibil, și influențează destinele lor și ale copiilor lor. Condițiile de viață precare, în care cineva trebuie să se poată descurca când se pare că nu se mai poate trăi, dar și abilitatea multor persoane de etnie romă de a învăța limbile altor grupuri etnice cu care trebuie să conviețuiască, le întăresc capacitatea de a se adapta în mod creativ, un element cu siguranță foarte important al capitalului social-cultural ce trebuie investit în toate domeniile vieții, inclusiv cel al muncii.

Mai departe, viața persoanelor de etnie romă este structurată de o multitudine de cercuri vicioase, fiind canalizată de acestea în anumite direcții care se reproduc de la o generație la alta.

Printre ele inter-dependența factorilor care ar putea induce schimbare (relația dintre accesul la educație, accesul la locuri de muncă decente, accesul la condiții de locuire acceptabile și dintre sărăcie), dar și influențele pe care statutul socio-economic și concepțiile culturale le au reciproc unele asupra celorlalte. Cel dintâi nu afectează comportamentul și modul de gândire al oamenilor doar ca și un set de condiții obiective, ci și ca o anumită configurație identitară generată de experiențele trăite și reflecțiile asupra acestor condiții.

Interiorizarea percepțiilor despre aceste condiții susținute de alții (populația majoritară și/ sau romi care trăiesc în altfel de condiții), dar și experiența de a fi refuzat de majoritate (de cei care întruchipează 'normalitatea') în pofida dorinței de a te face acceptat, sunt mecanisme ale sărăciei/ excluziunii subiective care crează la un moment dat neputința de a schimba ceva, sau chiar de a imagina că poți schimba ceva în situația ta sau a copiilor tăi.

Pe scurt, pe baza celor observate mai sus, putem concluda că opțiunile în domeniile ocupării se creionează sub impactul interacționării mai multor factori. Intersecționalitatea dintre statutul socio-economic, genul, vârsta, etnia persoanei, și modul în care acești factori sunt (auto)percepuți – petrecută în contextul concret al unui regim social/economic/politic –, pe de o parte, ca întreg, determină șansele și opțiunile persoanelor în toate domeniile vieții, pe de altă parte generează diferențe între ele, chiar dacă ele aparțin acelorași colectivități. Desigur, această intersecționalitate nu funcționează în abstract ci prin acțiunile individuale ale persoanelor desfășurate în contextul unor grupuri sociale, ele elaborând strategiile lor de acomodare la, sau chiar de schimbare față de condițiile impuse de sistem.

„Cultura muncii”⁵ pe care oamenii săraci trăind în condițiile economiei de piață fără proprietăți și fără moșteniri familiale o practică, nu poate să fie alta decât cea caracterizată prin multiplele și dese schimburi ale locurilor de muncă, prin alternanța între perioadele în care se lucrează pentru venituri și cele de șomaj, prin acceptarea muncilor „rușinoase” și slab plătite, prin acceptarea condițiilor impuse de economia informală (sau „piața neagră” a muncii), sau prin migrația intra- și transnațională motivată de căutarea unor surse de venit.

Din păcate însă, în măsura în care îi atribuie sens negativ, populația majoritară și instituțiile consideră că această cultură este una specifică romilor, fiind obstacol în integrarea lor socială și în „modernizarea” lor. Dar în realitate ea caracterizează mase largi de oameni, fiind o reacție/ acomodare la situațiile în care ei ajung fără voia lor. Etnia joacă un rol în constituirea acestei culturi (a muncii) în măsura în care prejudecățile negative fac referire la ea, astfel încât ea devine factor prin care se explică, justifică și în acest sens se menține excluziunea socială a celor (auto)percepuți prin această etnie.

Astfel, condițiile socio-economice precare și prejudecățile culturale se susțin reciproc atunci când persoane în căutarea unor locuri de muncă, percepute prin apartenența lor la etnia romă sunt refuzate de angajatori pe motive ce țin de presupunerea că „*nu poți avea încredere în romi*”, sau când – de exemplu prin bursa locurilor de muncă – angajatorii caută persoane de etnie romă pentru muncile necalificate, slab plătite.

Atitudinile respingătoare din partea majorității pot genera resemnare în rândurile unor grupuri care se definesc în mod reactiv drept minoritare (adică percependu-se prin ceea ce le lipsește). Majoritatea oamenilor din colectivitățile studiate înțeleg condiția în care trăiesc, și mulți dintre ei o acceptă resemnați, căci nu văd nici o cale de ieșire, acceptând tăcuți ce li se întâmplă.

Dar aceste atitudini motivează și diverse practici de rezistență (abandonarea școlii sau refuzul de a umbla fără succes în labirinturile birocrăției respingătoare pentru angajare sau pentru obținerea ajutorului social pot avea astfel de valențe). Nu în ultimul rând, respingerea venită din partea majoritarilor poate chiar să alimenteze atitudini de opoziție față de manifestările unei puteri excluzioniste și discriminatoare, atitudini care explicitează nemulțumiri cumulate în diverse forme (reacții verbale și/sau fizice ofensive, plângeri și sesizări individuale către autorități, proteste în grup etc).

Datorită marilor valuri de migranți economici motivați de asigurarea subzistenței din România în alte țări europene (în primul rând Italia, Franța, Spania, dar și Anglia și Germania),

---

⁵ Utilizăm aici termenul de cultură în sensul antropologic al cuvântului, referindu-ne la practicile prin care oamenii atribuie sensuri și semnificații lucrurilor (inclusiv muncii), precum și setul de sensuri și semnificații negociate între ei împărtășite de către ei. Cultura până la urmă este modalitatea prin care un grup de oameni înțelege să se adapteze la și să trăiască într-un mediu (ea fiind model despre și pentru realitate, inclusiv despre producție, consum, schimburi, relaționări și organizare socio-politică, gândire laică și religioasă și comportament ritual). Astfel, cultura muncii este modul în care oamenii gândesc despre cum trebuie, doresc și pot să facă pentru a-și asigura sursele necesare vieții și în care ei efectiv acționează cu acest scop în diferite domenii ale vieții.

Uniunea Europeană este confruntată cu ceea ce am putea numi exportul sărăciei din noile, în vechile state membre. Asta se întâmplă în condițiile în care și cetățenii României sunt cetățeni europeni și au dreptul la libera circulație, și în contextul în care în fostele țări vestice statul bunăstării își reduce cheltuielile cu beneficiile sociale ale categoriilor vulnerabile, extrema dreaptă dezvoltă atitudini xenofobe și alegerile politice se pot câștiga prin discursuri și practici anti-migraționiste. În aceste circumstanțe, stigmatizarea persoanelor de etnie romă din România (împreună cu cele din Bulgaria) drept infractori colectivi îi transformă pe „romi” în alteritatea radicală a Europei proveniți din statele cele mai puțin dorite în Uniunea Europeană care sunt incapabile și azi să implementeze politici pentru romi menite să le ofere categoriilor dezavantajate de romi șansa de a trăi o viață decentă în țara lor natală.

Recomandări privind politicile și proiectele pentru romi

Datorită interdependenței factorilor care formează cadrele în care romii săraci își trăiesc viața de zi cu zi, politicile pentru romi, dar și proiectele dedicate romilor trebuie să fie politici și proiecte integrate, multi-sectoriale. Intervențiile într-o comunitate sau alta trebuie să trateze toate problemele cu care acestea se confruntă pentru a implementa soluții sustenabile (adică pentru a crea condiții în care soluționarea unei probleme contribuie și la soluționarea altor chestiuni).

Problemele cu care se confruntă multe persoane de etnie romă (printre ele accesul la munci decente), datorită complexității factorilor care le crează, necesită implicarea susținută a statului, atât din punct de vedere instituțional, cât și din punct de vedere financiar.

Și față de problematica ocupării, statul trebuie să pună în mișcare toate instrumentele sale juridice pentru a motiva oamenii să lucreze legal (prin creșterea nivelului salarizării), și să i-a inițiative în domenii față de produsele cărora statul poate oferi sprijin pentru desfacerea lor și/ sau le poate subvenționa; dar și pentru a motiva angajatorii de stat și privați să angajeze persoane dezavantajate, să contribuie la formarea lor profesională și să le ofere servicii diverse (de exemplu accesul la creșe sau grădinițe a copiilor angajaților).

Instituțiile publice implicate în domeniul ocupării (printre ele agențiile județene pentru ocuparea forței de muncă) trebuie să consolideze poziția angajaților de etnie romă (în primul rând ai agenților de ocupare, dar și ai asistenților și mediatorilor sociali) pentru a avea persoane de contact prin care pot să aibă impact efectiv asupra comunităților de romi în materie de informare și mediere pentru găsirea unor locuri de muncă.

Autoritățile publice locale trebuie să fie mai deschise, și nu doar retoric, ci în mod efectiv față de colaborarea cu organizațiile civice pentru romi, beneficiind de sprijinul acestora în acțiunile lor derulate în și pentru comunitățile de romi, iar pe de altă parte oferindu-le sprijin logistic și financiar pentru ca ele să poată acționa ca și agenți de atragere de fonduri europene.

Eforturile depuse în vederea eliminării abandonului școlar cel puțin în rândurile copiilor cu vârsta corespunzătoare educației școlare obligatorii, dar și în cazul celor care ar trebuie să-și continue studiile la nivel mai înalt, trebuie să meargă mână-n mână cu susținerea (și) financiară a programelor menite să îmbunătățească pregătirea școlară și formarea profesională a adulților.

Persoanele care practică meserii tradiționale, sau practică anumite meserii în economia informală sau în cea formală dar fără să aibă calificări și, drept consecință, fără să fie recunoscuți ca atare, trebuie să fie sprijiniți pentru a dobândi autorizații de funcționare ce le-ar permite să devină producători sau prestatori de servicii independenți.

În continuare și în domeniul muncii este nevoie de cursuri/ formări oferite angajatorilor și autorităților publice despre legislația egalității de șanse și nediscriminării, dar și despre inegalități sociale, prejudecăți anti-țigănești, și discriminarea și excluziunea romilor pe mai multe baze.

ANEXĂ.
INSTRUMENTELE CERCETĂRII

- 1. Ghid de observație participativă**

- 2. Ghid de interviu**

1. GHID DE OBSERVAȚIE PARTICIPATIVĂ

Observațiile participative se fac cu trei ocazii:

1. La domiciliu (în afara situației de interviu înregistrat)
2. Cu ocazia unor munci din afara domiciliului sau la domiciliu
3. Cu ocazia unor evenimente sociale (preferabil altundeva, dar dacă nu este posibil, atunci la domiciliul persoanei intervievate)

În toate locațiile, cu fiecare ocazie observăm următoarele, notându-le în documentul „Note de observații”:

- Cum arată locul și impresiile persoanei care observă (acasă, ocazia unei munci din afara domiciliului sau la domiciliu, un eveniment social)
- Cine sunt prezenți în situația respectivă și impresiile persoanei care observă (acasă, ocazia unei munci din afara domiciliului, un eveniment social)
- Cine ce spune și impresiile persoanei care observă (acasă, ocazia unei munci din afara domiciliului, un eveniment social)
- Cine ce face și impresiile persoanei care observă (acasă, ocazia unei munci din afara domiciliului, un eveniment social)
- Cum relaționează oamenii între ei: cum își vorbesc, ce atitudini au unii față de alții, care sunt problemele ivite, cum le rezolvă, eventuale cooperări și conflicte, relații de putere, decizii luate; și impresiile persoanei care observă (acasă, ocazia unei munci din afara domiciliului, un eveniment social)
- Care este poziția persoanei care observă în aceste situații; cum a intrat în contact; cum a fost primită; cum a decurs întâlnirea; ce spune și ce face, și cum reacționează ceilalți la ea; și impresiile persoanei care observă despre această relație (acasă, ocazia unei munci din afara domiciliului, un eveniment social)

2. GHID DE INTERVIU

Interviurile narrative/ înregistrate audio se structurează în patru mari capitole:

1. Informații personale
2. Situația familială, condițiile de locuire și munca casnică
3. Educația școlară și familială, și munca cu educația/creșterea/înrijirea copiilor
4. Condițiile materiale, statutul ocupațional și muncile pentru venit

1. Informații personale

Cu scopul de a avea o privire în ansamblu asupra situației persoanei intervievate – urmând ca la capitolele ulterioare ale discuțiilor majoritatea acestor informații să se detaileze –, la acest capitol introductiv se urmărește descrierea factuală a acestei situații prin întrebări legate de:

- Vârsta și locul nașterii;
- Domiciliul în momentul de față și în trecut;
- Situația familială (părinții/ unde trăiesc ei acum; starea civilă acum și în trecut; număr copii);
- Educația școlară (tipuri de școli, clase și/sau cursuri de formare profesionale absolvite și/sau în curs de absolvire);
- Statut ocupațional actual (persoană casnică, șomeră, angajată), de când este în această situație;
- Etnia declarată, respectiv, după caz, apartenența la neam (caracterizarea etniei și/sau neamului față de alte etnii și/sau neamuri); limbi cunoscute; limba/limbile vorbite acasă (cu cine în ce limbă vorbește); limba/limbile vorbite cu prietenii; limba/limbile vorbite la locul de muncă; este mândru/mândră de etnia sa, de ce; i s-a întâmplat să-i fie rușine pentru că este rom, de ce;
- Religia (ce religie; de când; dacă și-a schimbat-o pe parcursul vieții, și dacă da, de ce; cum o practică; ce îi oferă religia/biserica);
- Starea de sănătate (după caz, boli; asigurare medicală, medic de familie; când merge la medici și de ce; experiențe/nemulțumiri și satisfacții cu medicii/spitalul);
- Vă rugăm să descrieți cum s-a decurs o zi din viața Dvoastră în ultima săptămână (să fie o zi oarecare între luni-vineri, și o zi de la sfârșitul săptămânii).

2. Situația familială, condițiile de locuire și munca casnică

La acest capitol se poartă discuții despre istoria și prezentul familiei care trăiește în aceeași gospodărie cu interviuatul, și în legătură cu asta cu muncile casnice. Se urmărește obținerea unor **informații detaliate** (care este situația), **explicații** (de ce este așa), precum și **părerii și așteptări** (ce cred despre această situație, sunt mulțumiți/nemulțumiți, cum ar dori să fie, ce fac pentru a o îmbunătăți în direcția dorită) în legătură cu:

- Compoziția gospodăriei (câți membri stau împreună și cine sunt ei/relații de rudenie);
- Locuința (de când stau aici și de ce tocmai aici, cum au făcut rost de ea – unde au mai stat; în a cui proprietate este, când și cum au dobândit-o/probleme legate de proprietate; ce (altceva) are în proprietatea sa; tipul și numărul încăperilor/baie, WC; spațiul personal în locuință; dotarea locuinței cu aparatură casnică și mobilă; utilități; dacă nu este apă, gaz etc, de unde își procură; curte și/sau grădină – dacă cultivă ceva, dacă au animale; starea locuinței și a vecinătății; și-ar dori să se mute, dacă da, unde, și ce face pentru asta);
- Partenerul de viață (căsătorie/concubinaj – de când; cum și-a ales partenerul – în alegerea partenerului contează etnia, statutul social, vârsta, ce anume contează; de unde este el; ce educație școlară are; ce face partenerul în momentul de față/meserii, locuri de muncă, și/sau, după caz, dacă participă la cursuri de formare/ce, unde, de când; probleme avute în căutarea locului de muncă și/sau la locul de muncă; starea de sănătate; după caz, alte relații de cuplu în trecut);
- Părinții (dacă nu stau împreună cu ei în această gospodărie, unde stau ei/sau, dacă stau împreună, de ce stau împreună; chiar dacă nu stau împreună se întreabă despre: educația lor școlară, meseriile/ocupațiilor lor în trecut; dacă au avut ceva proprietăți în trecut; dacă da, ce s-a întâmplat cu ele; dacă le-au redobândit după 1990; a moștenit ceva de la ei, sau de la altcineva; statutul ocupațional actual al părinților; problemele lor majore; starea lor de sănătate);
- Copiii (câți are, fete, băieți; câți își dorește; ce vârstă au și ce fac ei; câți dintre copii mai stau aici și, după caz, dacă nu stau aici, unde stau), și, după caz, nepoții (câți, fete și băieți; ce vârstă au, ce fac, câți dintre ei stau aici, și, după caz, dacă nu stau aici, unde locuiesc); se întreabă chiar dacă copiii/nepoții respectivi nu stau împreună cu ei: importanța copiilor în familie; și-a dorit să aibă mai mult fete sau băieți; de ce este bine să ai fete, dar băieți; ce doresc pentru copiii/nepoții lor ceea ce privește viitorul (muncă, viață familială); și-ar dori ca copiii să se căsătorească mai degrabă cu romi și/sau cu persoană din neamul propriu; starea de sănătate a copiilor);
- Alte rude care stau în aceeași gospodărie (ce grad de rudenie; educația lor școlară, meserii/ocupații avute; statutul lor ocupațional actual; problemele lor majore);
- Cum trăiți împreună cu toți cei menționați; cum împărțiți casa; gătiți împreună; gestionați banii în comun; va ajutați unul pe altul, dacă da, în ce constă asta; vă împrumutați unul pe altul;
- Vecinii (cine sunt ei; cum sunt ei; cum vă înțelegeți cu ei; ce faceți împreună cu ei; vă ajutați, dacă da, în ce constă asta; vă împrumutați);

- Diviziunea muncii în familie: cine, ce lucrează în gospodărie și cât timp petrece cu munca casnică, precum și cu îngrijirea/creșterea copiilor și/sau a persoanelor din familie care necesită îngrijiri/bătrâni, persoane bolnave; este de dorit ca femeia să aducă venit în casă; așa a fost și pe vremea părinților; așa își dorește să fie și în cazul copiilor; ce crede despre aceste munci (importanță, grad de dificultate, satisfacții/nemulțumiri) și cum și-ar dori să fie această diviziune a muncii casnice, dacă nu este așa, de ce nu este așa; ar putea fi munca casnică plătită;
- Luarea deciziilor în familie (cum se pune problema; cum se ajunge la o înțelegere; cine are ultimul cuvânt de spus și în ce anume; ce este cel mai important în luarea unei decizii; care sunt cele mai grele situații și decizii);
- Caracterizarea femeii/soției/mamei ideale, a bărbatului/soțului/tatălui ideal și a familiei ideale;
- “Planificarea familială”: este bine să te căsătorești legal sau este mai bine să trăiești în concubinaj; la câți ani este bine să începi viața sexuală/ să te căsătorești/să ai copii; câți copii este bine să ai și de ce anume depinde asta; ce crede despre contraceptive, avort, recurge la ale; cum este căsătoria ideală; căsnicia proprie;
- Problemele majore ale familiei și cum și le rezolvă; neînțelegeri în familie, cauzele și soluționarea lor/certuri și alte manifestări/ separarea și divorțul – cine este implicat, cine este de vină;
- Sărbători/ petreceri familiale (ce se sărbătorește, cine participă, ce munci implică asta, cine ce face din ele, ce fac femeile, bărbații și copiii cu astfel de ocazii);
- Petrecerea timpului liber – în timpul săptămânii, în concedii/vacanțe (ce face; unde merge; cu cine și unde îi place cel mai mult să fie în timpul liber – familie, prieteni; ce și-ar dori să facă, de ce nu face);
- Prietenii (cum îi alege – sunt etnia, vârsta, starea materială importante; cât timp petrece cu ei, cu ce ocazii, unde; cum este un bun prieten; neînțelegeri cu prietenii – cauze și soluții).

3. Educația școlară și familială, și munca cu educația/creșterea/îngrijirea copiilor

La acest capitol se poartă discuții despre educația școlară a persoanei intervievate, dar și despre educația primită în familie, precum și, în strânsă legătură cu ele, cu educația/creșterea/îngrijirea copiilor. Discuția se poate introduce prin referire la ceea ce persoana a spus la primul capitol despre școlile/clasele/cursurile absolvite, respectiv despre educația copiilor. Se urmărește obținerea unor *informații detaliate* (care este situația), *explicații* (de ce este așa), precum și *părerii și așteptări* (ce cred despre această situație, sunt mulțumiți/nemulțumiți, cum ar dori să fie, ce fac pentru a o îmbunătăți în direcția dorită) în legătură cu:

- Ați menționat că ați făcut ... clase, ați absolvit școala ....., și .... cursuri; de ce s-a întâmplat așa, și cum ați făcut aceste alegeri; de ce anume depinde cine câte clase face, la ce școli merge; ce înseamnă să ai succes la școală; în funcție de asta, a avut el/ea succes, sau a cunoscut mai multe eșecuri; de ce anume a depins succesul său școlar; dar eșecul (după caz, note rele, repetențe, abandon); experiențe/ satisfacții, nemulțumiri, probleme legate

de propria educație școlară, de colegii de școală/clasă, de profesori; dacă ar fi să fie din nou de vârstă școlară, ce anume ar face la fel și ce ar face altfel;

- Dacă dorește să-și mai continue studiile; dacă da, ce ar dori să facă; ce face pentru a-și realiza dorințele; ce obstacole stau în fața sa; apelează la ajutor – unde, la cine; a primit vreodată ajutor în acest sens – de la cine;
- Importanța școlii; cum a ales școala pentru copiii săi; cum s-a întâmplat asta în copilăria sa, cum s-a ales pe atunci; ce ar trebui să ofere școala copiilor; când a fost copil, ce i-au spus părinții despre mersul la școală; după propriile experiențe oferă/a oferit școala aceste lucruri (în cazul persoanei proprii, în cazul copiilor); care a fost/este relația școlii cu familia (pe vremuri, când el/ea era copil; și acum, el/ea ca și părinte, ce relații are cu școala, cum comunică; învață copiii la școală ceva despre romi (limba, istoria, tradiții, obiceiuri etc); experiențe (nemulțumiri și/sau satisfacții, conflicte și/sau colaborare) legate de grădinița și școala copiilor, de alți copii, cadre didactice, alți angajați ai acestor unități, alți părinți, – descrieți, vă rugăm, inclusiv cauze, și după caz, rezolvare; credeți că aceste lucruri s-au datorat faptului că sunteți de etnie romă, și/sau că sunteți femeie/bărbat; a apelat la ajutor în afara școlii pentru soluționarea problemelor legate de școlarizarea copiilor, dacă da, la cine, și cu ce rezultat; *În cazul persoanelor din Timișoara se pun întrebări în legătură cu serviciile la care a făcut apel și de care a beneficiat din partea proiectului, precum și în legătură cu rezultatele la care a ajuns, cu măsura în care este mulțumit/ă de aceste servicii, și în legătură cu ce așteptări ar avea de la acest proiect mai departe;*
- Importanța familiei în educarea copiilor; este familia mai importantă din acest punct de vedere decât școala; se întâmplă ca școala să-i învețe ceva pe copii cu care părinții nu sunt de acord – de exemplu; sau ca la școală să se întâmple ceva cu copiii ce nu le place părinților – ce anume; ce trebuie să ofere părinții copiilor; părinții săi i-au oferit aceste lucruri; el/ea le poate oferi copiilor săi aceste lucruri; dacă crede că românii, ungurii, sau persoane de alte etnii își educă altfel copiii decât romii – depinde de etnie cum își educă cineva copiii;
- Cât timp petrece cu îngrijirea/creșterea copiilor și/sau a persoanelor din familie care necesită îngrijiri/bătrâni, persoane bolnave; cui îi revin din familie aceste roluri;
- Cum trebuie educați copiii/băieții și fetele, trebuie educați la fel sau diferit; pentru ce trebuie ei/băieții și fete pregătiți; ce le spune copiilor/fete și băieți, cum să fie ei, ce este cel mai important în viață, de ce să se ferească și de ce anume depinde reușita lor în viață; ce îi învață; în cazul său, ca și copil, aceste lucruri s-au întâmplat la fel, sau s-au întâmplat diferit;
- Ce trebuie să facă copilul/fata și băiatul – acasă, la școală, la munci; face el aceste lucruri; cum îl convinge să facă; de la ce vârstă trebuie copilul să muncească și ce anume (acasă, în afara casei); la ce vârstă ar trebui să se căsătorească și să aibă copii; cum a fost pe vremea copilăriei proprii, ce a trebuit el/ea să facă;
- Cum este copilul bun, dar cel rău; ce au crezut părinții săi despre asta; recompensarea și pedepsirea copiilor proprii; cum a fost pe vremuri cu recompensele și pedepsele;

- Ce și-a dorit ca și copil; ce s-a realizat din dorințele sale; care sunt dorințele copiilor proprii; poate să satisfacă aceste dorințe; ce face pentru a le satisface; ce obstacole stau în realizarea acestora.

4. Condițiile materiale, statutul ocupațional, și munca pentru venit

La acest capitol se poartă discuții despre condițiile materiale și statutul ocupațional al persoanei intervievate și în legătură cu asta despre experiențele muncilor pentru venit. Discuția se poate introduce prin referire la ceea ce persoana a spus la primul capitol al interviului despre condițiile locuirii și statutul său ocupațional actual. Se urmărește obținerea unor *informații detaliate* (care este situația), *explicații* (de ce este așa), precum și *păreri și așteptări* (ce cred despre această situație, sunt mulțumiți/nemulțumiți, cum ar dori să fie, ce fac pentru a o îmbunătăți în direcția dorită) în legătură cu:

- Ne-ați spus la început că sunteți ..... (persoană casnică, șomeră, angajată), și că sunteți în această situație de .... ani/dintotdeauna; ce meserie/meserii a învățat; în cazul persoanelor angajate se întrebă: unde lucrează și ce anume, de când este angajată, cu ce formă de angajare (perioada, tipul contractului); în cazul șomerilor se întrebă dacă sunt înregistrați sau nu; în cazul fiecărei persoane se întrebă: ce (alte) munci mai face care îi aduc venituri; a lucrat vreodată în străinătate; cum a ajuns acolo; dacă da, unde și ce a făcut; cum a fost; de ce a revenit; mai vrea să plece;
- Cum ați ajuns în această situație (persoană casnică, șomeră, angajată), și ce credeți, de ce; când situația a fost alta față de cea de acum, ce a făcut, dacă a mai lucrat (altundeva), unde și ce anume; dacă s-a mai întâmplat să fie șomer; când a fost mai bine, atunci sau acum; de ce anume depinde cine unde are șansa să lucreze – depinde asta de etnie, gen/sex, vârstă, situația financiară a familiei, tradițiile familiei și neamului; cum s-a întâmplat asta la el/ea; cum a decis ce cale să urmeze, ce meserie să învețe, ce loc de muncă să aibă; ce persoane au jucat un rol în aceste alegeri ale sale; au fost astea alegerile sale, sau lucrurile s-au întâmplat pur și simplu așa; dacă ar fi acum la vârsta în care ar putea să facă aceste decizii, ce ar face la fel, și ce ar face altfel;
- Care sunt cele mai bune meserii; dar cele mai bune locuri de muncă; cine ajunge la ele, și oare de ce depinde asta – etnie, gen vârstă, altceva;
- Crede că acum ar mai putea schimba ceva în situația în care este (persoană casnică, șomeră, angajată); își dorește să schimbe situația în care este; dacă da, atunci ce fel de schimbări ar vrea să facă; ce anume face ca să se producă aceste schimbări; crede că va putea schimba ceva; de ce anume depinde reușita în acest sens; apelează la ajutor cu acest scop – dacă da, unde, la cine și cu ce rezultat; *În cazul persoanelor din Timișoara se pun întrebări în legătură cu serviciile la care a făcut apel și de care a beneficiat din partea proiectului, precum și în legătură cu rezultatele la care a ajuns, și cu măsura în care este mulțumit/ă de aceste servicii, și în legătură cu ce așteptări ar avea de la acest proiect mai departe;*
- Vă rugăm să descrieți muncile pe care le faceți ca să obțineți venituri (dacă persoana face mai multe tipuri de munci, atunci o rugăm să vorbească despre fiecare): cum face rost de ele, unde caută, de unde are informații; cum arată locul de muncă și care sunt condițiile de lucru; cine îi sunt colegii și cum sunt ei; cum sunt șefii/angajatorii; este important ca

șefii și/sau colegii să fie de aceeași etnie cu Dvoastră, dar de același gen; sunt capabile femeile să fie șefi, și ce fel de șefi sunt ele în comparație cu bărbații; de câte ori pe săptămână lucrează; ce face efectiv; îi plac aceste munci, de ce îi plac, de ce nu-i plac; ce și unde i-ar plăcea să lucreze cel mai mult; face ceva ca să reușească să lucreze așa; ce i-ar displace cel mai mult; i s-a întâmplat să fie tratat nedrept/discriminat în căutarea unui loc de muncă, la angajare, la promovare și/sau în situații de disponibilizări; din ce cauză a fost tratat nedrept – cauza etniei, genului, vârstei, și/sau alte cauze; ce s-a întâmplat – descrieți vă rugăm situațiile acestea, când ați fost tratat nedrept; știți cazuri (de la cine – prieteni, rude, colegi, alții) în care persoane au fost tratate nedrept pentru că au fost romi, și/sau femei/bărbați; a avut conflicte la locul de muncă; cauzele și soluționarea acestora; vă rugăm să descrieți situații de conflict; și situații de colaborare; credeți că aceste lucruri s-au datorat faptului că sunteți de etnie romă, și/sau că sunteți femeie/bărbat;

- Ne-ați spus la un moment că ..... (partenerul de viață, părinții, copiii, rudele cu care locuiți lucrează și ei); ce ați spus, ce fac ei și unde; credeți că sunt mulțumiți; li s-a întâmplat (și) lor să fie tratați nedrept pentru că sunt romi și/sau femei/bărbați;
- Credeți că este altfel pentru o femeie să lucreze pentru venit decât pentru un bărbat; dacă da, de ce; dacă nu, de ce; care sunt muncile cele mai adecvate pentru femei; dar pentru bărbați; credeți că
- Ce înseamnă pentru D-voastră să trăiți bine; reușește să-și asigure acest lucru; ce îi lipsește; care sunt obstacolele pentru a trăi bine; la ce vă ajung veniturile familiei; de câți bani ați avea nevoie ca să vă acoperiți toate nevoile.